

אורי גורן

משני צדי הקריפטו*

* קריפטו : חבוי, סודי, נסתר

Uri Goren
On The Two Sides of The Crypto

אורי גורן
משני צדי הקריפטו

© 2008 כל הזכויות שמורות למחבר

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם,
לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט,
בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני
או אחר – כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה
אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמחבר.

עיצוב גראפי ועימוד: גרינהויז – הרצליה

תוכן העניינים

5	פתח דבר
9	פרק א: העפלה
39	פרק ב: אקסודוס
49	פרק ג: רכש
58	פרק ד: ילדות ונעורים
66	פרק ה: שירות צבאי
81	פרק ו: שירות במודיעין
90	פרק ז: עסקים
96	פרק ח: משפחה
107	פרק ט: אנשים
125	פרק י: השקפות ודעות
134	בנימה אישית: דבר העורכת
135	נספחים:
	א. חליפת מכתבים עם ד"ר עדית זרטל
137	בנושא ההעפלה
	ב. חליפת מכתבים עם מבקרת המדינה בעניין
146	שירות מילואים
	ג. מכתב לעורך מעריב, תיקון לכתבה על לובה,
150	"אנשי ה-40 שלי"

פתח דבר

אינני מתיימר לכתוב היסטוריה, אלא לתאר, מנקודת המבט האישית שלי, אירועים שלקחתי בהם חלק. הכתוב מיועד בעיקר למשפחתי המורחבת וחברי הטובים.

מי היה מאמין...

הדור שלי, "דור תש"ח", הוא דור ייחודי. אני מניח שמעטים בעולם הדורות הם אלה שהגורל העמיס על כתפיהם מטלות דומות לאלה שהטיל עלינו. אנחנו דור שני למייסדי יישוב קטן, עובדי אדמה וחלוצים קשי יום אך בעלי ערכים; חווינו מאבקים רוויי דם – החל במלחמת עולם ושואה, דרך מאבק על זכות העם היהודי לחיות בארצו, מלחמה בפורעים ערבים ובשלטון בריטי שמנע כניסת יהודים לארצם, פריצת ההסגר הבריטי, לחימה אכזרית לעצמאות ועד להקמת מדינת ישראל. ומאז חווינו את קיבוץ הגלויות מארבע כנפות הארץ, את ביסוסה של המדינה החדשה, ייצובה מבחינה מדינית, כלכלית, ביטחונית ומדעית. בפן האישי זכיתי למה שרבים וטובים לא זכו – לפרשת חיים מיוחדת וייחודית. הדור שלנו, שחוה והשתתף באירועים אלו, איבד

במהלכם את מיטב חבריו. אני, בר המזל, זכיתי לראות מדינת ישראל חזקה ובוטחת, אם כי היו גם לא מעט אכזבות ומצוקות. גם בשנים האחרונות של המאה העשרים וראשית המאה העשרים ואחת נמשך המאבק על קיום המדינה והוא טרם הסתיים.

אחרי הקמת המדינה ומלחמת השחרור קיוונו שנהיה דור אחרון למלחמות. לאכזבתנו, גם בנינו ונכדנו לחמו במלחמות אכזריות. לקחתי חלק בשלבים מכריעים של המאבק, ובמקרים לא מעטים הייתי במרכז הפעילות, בעין הסערה. זכיתי לראות את הפלא של מדינה, שהתחילה כיישוב בן פחות מחצי מיליון יהודים וצמחה למדינה מפותחת ובריאה בת יותר משישה מיליון יהודים, בעלת תעשייה מפותחת, מדינה דמוקרטית ומרתקת. הייתי ועודני אופטימי, חדור אמונה, ומאושר; אני בר מזל, אולי גם מפני שעזרתי למזל ללוות אותי בשעות של החלטות גורליות בחיי האישיים והציבוריים.

גורל המדינה שבדרך, ולימים המדינה, קבע את מסלול חיי מילדות ונעורים ועד שהגעתי לגבורות. חיי היו ועודם מרתקים, ובצד הקשיים והמכשולים הם זימנו לי מסלול יוצא דופן של עשייה ופעילות. במהלך חיי הבוגרים הייתי במוקד הפעילות והעשייה הציבוריות – בעיקר זו הביטחונית.

פעמים רבות האיצו בי חברים ומכרים להעלות על הכתב את קורות חיי. שתי סיבות מנעו ממני לעשות זאת: ראשית, תולדות חיי, שדומות לאלו של רבים מבני דורי, כבר נכתבו ועוד ייכתבו. ושנית, מאז הכרזת העצמאות במאי 1948, עברה המדינה מספר רב של אירועים ומלחמות, שההיסטוריה הפרטית שלי מתגמדת לעומתם.

חגיגות השישים לפרשת אקסודוס ריגשו אותי והמחישו לי את החשיבות שיש בכתיבת גרסתי שלי ובפרסומה בשורות אלו. גם המשפחה המתרחבת – דור של נכדים, נינים, בני זוג צעירים שהצטרפו למשפחה בשנים האחרונות ועוד יצטרפו בעתיד – גורמת, כנראה,

לאדם בגילי לרצות לשתף בסיפורים שלו את אלה שלא הכירו אותם. חשוב להזכיר גם את הלחץ המתון של בְּנֵי ובמיוחד של כלתי – נאוה, שסייעו לי להתמיד. בתחושת סיפוק שלאחר מעשה, אני מודה להם על כך.

למיואשים ולמי שמבקרים את המדינה על התנהלותה ועל מנהיגיה, אומר: בשנות המאבק הקשות והגורליות זכיתי להיות אחד מבני החבורה הנפלאה שעסקה בסיוע לניצולי השואה ובהבאתם לארץ ישראל. דמיינו לכם את השיחה הזאת, ב-1946, לפני יותר משישים שנה. תארו לכם ניצולי שואה ופעילי עלייה במחנה מעפילים בדרום צרפת; בארץ חיו אז כחצי מיליון יהודים, שניהלו – באמצעים דלים – מאבק קשה בערבים המקומיים, במדינות ערב ובשליטים הבריטים. אני שומע את עצמי אומר להם: "היום המצב קשה מזשוא, אנחנו מנסים להביא לארץ המיוסרת אלפי ניצולי שואה שבורים ורצוצים. אבל בעוד שישים שנה תהיה לנו מדינה, מדינת ישראל, עצמאית וחזקה, עם שישה מיליון יהודים. תהיה לנו מדינה מפותחת עם כלכלה ומדע, עם מערכת בריאות מתקדמת, עשירה בתרבות ובאמנות, בעלת שלטון דמוקרטי וכו'.

לו כך אמרתי אז, הייתי בוודאי שם את עצמי ללעג ולקלס. ודאי שלא אמרתי כך, וגם לא חשבתי כך – אז. הייתי בן עשרים ולא היה לי זמן למחשבות כאלו.

ומשהו על שם הספר: ראשית – מילולית: קריפטו ביוונית משמעותו נסתר או חבוי, וגם קיצור של קריפטוגרפיה שעוסקת בקודים, בכתבי סתרים, בצופנים ובפענוחם. שתי פניו הן זו העוסקת בהצפנת המסרים

ש"הצד שלנו" שולח וזו השוקדת על פענוח השדרים של "הצד השני". בצבא וגם בתעשייה, משתמשים במושג "משני צדי הקריפטו" כדי לתאר את הקשת הרחבה של הפעילות בתחום.

שנים רבות עברו עלי בנושאי בטחונה של מדינת ישראל, שרובם סבבו סביב עולם הקשר והטכנולוגיה: מנער קשר בהגנה, דרך שרות "גדעוני" בתקופת ההעפלה והרכש, ובהמשך, בשרות הצבאי, כמפקד פלוגת הקשר של המטכ"ל בשלהי מלחמת השיחרור וכקצין הקשר של חטיבת הצנחנים שהוקמה ב-1955, בפיקודו של אריק שרון, ולבסוף – ביחידה הטכנולוגית של אגף המודיעין. גם בתקופת עבודתי ב-ECI עסקתי בפנים השונות של הקשר והתקשורת מבוססת טכנולוגיה גבוהה שהחברה פיתחה.

המשרע הזה בין שני הצדדים משקף את קשת חיי.

קריאה מהנה.

אורי גורן,

נחלת יהודה, יוני 2008

פרק א

העפלה

בגיל עשרים גויסתי למוסד לעלייה ב', ונשלחתי לאירופה במסגרת הפעילות להעלאת שארית הפלטה לארץ ישראל. שבעה חודשים אחר כך מוניתי למפקדה של אוניית מעפילים, ספינה רעועה שלא היתה ראויה לשיט (כפי שהתברר בדיעבד), ושנשאה על סיפונה כ-1,250 איש, אישה וילד.

במבט לאחור אני חושב שתמימות שלי וכנראה גם של הממונים עלי, שילוב מסוכן של חוסר ניסיון ודבקות במטרה, אך בעיקר – צורך השעה, הם שיכלו להטיל על כתפיו של בחר צעיר כמוני משימה שכזאת. העובדה שאותם 1,250 מעפילים הגיעו בסופו של דבר ארצה והשתלבו בחייה של המדינה הצעירה, מוכיחה כאלפי עדים כי הנחישות והאמונה בצדקת דרכנו הן שהנחו אותנו והביאו אותנו לחוף מבטחים. בתוך סערת ההתרחשויות, היו רגעים שאף אני, הצעיר התמים, פקפקתי אם נצליח לשרוד.

צריך לדמיין את אירופה שבה פעל אז המוסד לעלייה ב', פחות משנה מסיום המלחמה: יבשת מוכה וחבולה ממלחמה שנמשכה שש שנים, ללא תשתיות ראויות כי רובן נפגעו בהפצצות, ללא אספקה

סדירה של מזון, חשמל, אפילו מים; מיליוני עקורים שבתיהם נהרסו בקרבות או שגורשו מהם על ידי הכובש הנאצי במהלך המלחמה, ובתוכם – עשרות אלפי יהודים, ניצולי שואה, פליטי מחנות ריכוז, פרטיזנים ואחרים, אודים מוצלים מאש.

הסיפור שבחרתי לספר כאן אינו רק סיפורה של האוניה שפיקדתי עליה, הלטרון. זהו סיפורם של עשרות צעירים כמוני, שהביאו ארצה כמאה אלף מעפילים על סיפונן של כמאה אוניות, קטנות וגדולות יותר, שרובן לא היו ראויות להסיע את המטען היקר שנשאו בשל מצבן הפיזי הרעוע.

המסע לאירופה

בפברואר 1946. שאול אביגור, האיש שעמד בראש המוסד לעלייה ב', הציע לי לצאת לשליחות באירופה במסגרת הפלוגה הימית של הפלמ"ח – פל"ים, ולעסוק שם בארגון העלאת יהודים לארץ ישראל. כעבור חודש הגעתי לקיבוץ נווה ים שלייד עתלית. שם פגשתי שישה מאנשי פל"ים ועוד 14 מלחים איטלקים ובראשם – רב-החובל מריו. זהו הצוות שהביא לארץ את אוניית המעפילים אורד וינגייט. אנשי הצוות היו בדרכם חזרה לביתם שבאיטליה ואנו – קבוצת אנשי פל"ים – הצטרפנו אליהם. על אודות רב-חובל איטלקי של ספינת מעפילים אחרת כתב נתן אלתרמן את שירו "תודה לרב חובל איטלקי". אין ספק שגם מריו היה ראוי שייכתב עליו שיר... עם חשכה עלתה הקבוצה על הספינה עדה, ספינת דיג קטנה שהפליגה ליעדה – נמל גנואה שבצפון איטליה. קבוצת הפל"ים, ואני בתוכם, התכנסה במחסן הספינה ומפקד ההפלגה הציג את עצמו כלובה אליאב. רובנו לא הכרנו איש את רעהו ולובה ביקש שכל אחד יציג את עצמו ויספר מעט פרטים אישיים. כשסיימתי בתורי, אמר לובה בהפתעה: "אתה אורי גרינבלט מנחלת

יהודה! הרי לפני כעשר שנים, בהיותנו ילדים, הייתי בא לביתכם עם אבי, סוחר תבואות שהביא מזון לרפת שלכם! אני שיחקתי איתך ועם אחיך אהרון בחצר בעוד אביכם ואבי, שניהם תלמידי ישיבות מליטא, היו שותים תה במרפסת ועוסקים בדברי תורה." כך התחילה ידידות עמוקה ביני ובין לובה. ליוויתי אותו בכל דרכיו. הידידות המופלאה הזאת נמשכת עד היום.

לאחר הפלגה של שעות ספורות, נשבר ציר המנוע של הספינה. בעזרת מפרשים הצלחנו להגיע לנמל לימסול שבקפריסין, שם תוקנה התקלה והמשכנו בהפלגה מערבה. לא חלפו שעות רבות ושוב נשבר הצי; נותרנו חסרי אונים. כשראינו מרחוק ספינת דיג הבערנו מדורה על הסיפון, סימן מוסכם למצוקה. ספינת הדיג התקרבה, עברנו אליה והמשכנו בדרכנו לנמל בודרום שבדרום-מערב תורכיה, נמל הבית של הספינה. בדרך ניסה לובה לשכנע את בעל הספינה להביאנו לחופי איטליה. הוא הסכים בתנאי שניכנס לנמל הבית, שם נצטייד במזון ודלק והוא יוכל להיפרד ממשפחתו. בנמל נחקרנו על ידי המשטרה המקומית ובעזרת כמה מטבעות זהב וכמה שעוני יד של חברי הקבוצה, הניחו לנו השוטרים להמשיך בדרכנו. במשך ימים אחדים עגנו בכמה מפרצים, כדי להתגונן מפני סערות, והמשכנו בהפלגה ליעדנו. ידענו שלא נוכל להגיע לנמל היעד בזמן המתוכנן, ומכיוון שלא היו ברשותנו אמצעי קשר לא יכולנו להודיע לפעילי המוסד לעלייה ב' ששהו באיטליה על העיכוב בהגעתנו. רבי-החובל מריו הציע שנעגון בנמל דיג קטן, בעקב המגף האיטלקי – גליפולי – שם הוא הכיר בתי-זונות אחדים, ושם, קיווה, יסכימו לתת לנו מקלט.

הזונה לוצ'יה

הקבוצה הישראלית שוכנה בביתה של זונה צעירה ויפהפיה בשם

לוצ'יה. היא חיה בבית ההוא עם אמה ובתה בת השמונה. הקבוצה האיטלקית שוכנה בבית-זונות אחר. אצל לוצ'יה זכינו בטיפול מסור ומופלא, גם ממשפחתה ומשכניה. רק כאן הבנתי את סיפור רחב הזונה שלנו. למותר לציין שכנער בן עשרים, חניך הנוער העובד, לבלות את הלילות הראשונים באיטליה בבית-בושת ועוד לישון במיטתה של לוצ'יה עם ארבעה גברים – חברי למסע – היה בשבילי חויה מכוננת. קיבלנו מזון ואת חסות המשטרה המקומית. לא היה ברשותנו כסף לשלם לה, אלא רק הבטחה של מריו שהיא תפוצה בנדיבות; צריך לזכור שמדובר בשנה שלאחר סיום המלחמה: בדרום איטליה, כמו באזורים רבים אחרים באירופה, התמודדו התושבים עם מחסור חמור במזון, במי שתיה, בדלק ובמצרכים אחרים. המחסור אף הועצם בגלל מצב התעבורה שהושפע מתשתיות שונות שנפגעו: כבישים הרוסים, מחסור במשאיות, היעדר מחסנים, וכו'.

כעבור ימים ספורים הציעו לנו חבריה של לוצ'יה שנעבור לעיירה סמוכה, שנמצא בה מחנה של פליטים יהודים. בלילה, בחסות המשטרה המקומית וכמה דייגים, הגענו למחנה של מיועדים להעפלה. משם התקשרנו למנהלת המוסד לעלייה ב' במילנו ומכונת צבאית של הבריגדה היהודית נשלחה לחלץ אותנו ולהביאנו, בנסיעה בת יומיים, למחנה מג'נטה: מחנה מרכזי בתחום פעילות המוסד, כארבעים קילומטר מזרחית למילנו.

עוד מילה על לוצ'יה: שמרנו איתה על קשר שנים רבות. לימים, כשמוטי הוד ז"ל שהיה איתנו באיטליה כיהן כמנ"כל אל-על, ניסינו לארגן שתבקר עם בתה בישראל, כאות הוקרה לפועלה. לצערנו, לא יצא הביקור אל הפועל כי הכומר המקומי המליץ לה שלא לנסוע.

באפריל 1981 התפרסמה במוסף סופשבוע של עיתון מעריב כתבתו של יעקב העליון "המרדף אחרי לוצ'יה", המתאר את המאמצים לאתרה במסגרת סדרת הטלוויזיה "עמוד האש".

מג'נטה

בחווה ענקית זו הקים המוסד לעלייה ב' את המרכז הלוגיסטי שלו באיטליה. במקום היו מחסני מזון, לבוש וכלי רכב של ארגון הג'וינט ושל היחידות העבריות בצבא הבריטי והבריגדה היהודית. לצורך הפעלת הרכב בשירות המוסד לעלייה ב', הוקמה יחידת צבא בריטית פיקטיבית, בשם יחידת TTG, שפירושה – עסקים מלוכלכים או "עסקי תחת" (תל חסטיזי גישאפט...)

היחידה, ש"צוידה" בכל המסמכים הדרושים, שימשה לאספקת מזון, דלק ולבוש ממחנות העקורים במרכז אירופה לנקודות ההפלגה של ספינות יהודים ממחנות העקורים במרכז אירופה לנקודות ההפלגה של ספינות המעפילים בנמלי הים התיכון. כלי הרכב של היחידה הופעלו על ידי אותם חיילים מהבריגדה היהודית שהתנדבו להמשיך את שהייתם באירופה בשירות עלייה ב', במקום לחזור לבתיהם ולמשפחותיהם בארץ. זאת ועוד: רבים מהחיילים המשוחררים האלה אף מסרו את מסמכיהם האישיים למעפילים מסוימים, כאלה שנתונייהם הפיזיים התאימו, כדי שאלה יוכלו להגיע לארץ כחיילים משוחררים... פעולה זו זכתה לכינוי "עלייה ד'", ועשרות מעפילים נהנו מקיצור הדרך הזה שנקרה בדרכם לעלייה לארץ.

אוניית המעפילים יגור

אוניית המעפילים יגור ועליה כ-750 מעפילים, הפליגה ב-29 ביולי 1946 מנמל לה-סייטה, עיירת נמל ומספנה השוכנת בשוליים המערביים של הריביירה הצרפתית, כארבעים קילומטר מזרחית למרסיי. המועמדים לעלייה שוכנו בטירה יפה לחוף מפרצון, במרחק של קילומטר אחד מהנמל. במחנה נערכו ההכנות והמעפילים חולקו לקבוצות, בהתאם לתנאי השהייה בספינה. על מנת להקטין ככל הניתן את חשיפת

גדעונים במרסיי, 1946

משמאל לימין: מיקו (אברהם בכר), מייק הררי ואורי

הפעולה, יצאו המעפילים את המחנה לאחר חצות הלילה בצעדה שקטה לכיוון הנמל, וכך החלה העלייה המסודרת לספינה. זו עגנה ברציף שגבל עם טיילת העיירה. העלייה לספינה והקשירה לגוררת שהובילה אותה אל מחוץ לנמל הסתיימו בשעת בוקר, כשבת־הקפה בטיילת נפתחו. אנחנו, מנהלי המחנה, נשארנו בחוף ונכנסנו לאחד מבת־הקפה לארוחת בוקר. בעלי בית־הקפה, זוג קשישים ידידותי שכבר צפו בהפלגות קודמות מאותו מקום, בירכו אותנו ושאלו בלחש, בצרפתית: "קומביין?" (כמה?) "כ־150", עניתי כלאחר יד (כאמור, היו על הספינה 750 איש). "או־לה־לה!" ספקו כפיים מארחינו החביבים, "150 איש בספינה קטנה כזו!"

יגור התגלתה על ידי מטוס בריטי סמוך לחופי הארץ והובלה על ידי שתי משחתות לנמל חיפה. משם פונו המעפילים לספינת גירוש, וזו הביאה אותם לקפריסין. נוסעיה היו המעפילים הראשונים שהועברו לקפריסין, יחד עם מעפילי הספינה הנרייטה סאלד.

אוניית המעפילים לטרון

לזכרם של מעפילי האונייה לטרון אשר לחמו במלחמת השחרור ונפלו בה. (פורסם במערכות ים, גיליון מרס 1963)

אוקטובר 1946. עד עתה, ספינת המעפילים האחרונה שהפליגה מחופי צרפת היא יגור, ביולי 1946. סיבות שונות, ובהן לחץ השלטונות הבריטיים ב"חלונות הגבוהים" בצרפת, עיכבו את משלוח הספינות באופן רציף יותר. בינתיים, התרכזו בדרום צרפת אלפי מיועדים להעפלה, שרוחם קצרה מלחכות עד בוש. מעטים מן המעפילים אף החלו "לחוש בנוח" בעיר הבינלאומית מרסיי, וסיפקו למשטרה המקומית תעסוקה מאוד בלתי־רצויה מבחינתנו. לכן היה הכרחי

לקיים משטר פיקוח קשוח על מחנות המעפילים, וכמובן לזרז את הפלגת הספינות.

המוסד לעלייה ב' רכש בשוודיה ספינה (שנבנתה ב-1870!), בשם **סאן דימטריו** (*San Dimitrio*). שמה הוסב ללטרון כדי להראות לעולם שהתנועה הציונית לא תירתע מרדיפות וממאסרים. (ב-29 ביוני 1946, "השבת השחורה", נכלאו בכלא לטרון מנהיגי היישוב. הם נאסרו בעת שהבריטים ניסו לחסל את ארגון ההגנה ואסרו אלפים מחבריו.) בסוף ספטמבר 1946 עשתה הסאן דימטריו את דרכה משוודיה למספנה שבעיירה לה-סיוטה.

התמניתי למפקד האונייה. חברו אלי בנימין שטרסברג (בוב), איש פל"ים ושלוש שורות, קצין ים יהודי, מתנדב מארצות הברית. תפקידנו היה לארגן ולאמן את המעפילים לקראת ההפלגה. בד בבד עם פעולה זו החלו אנשי המוסד לעלייה בתהליך הכנת הספינה. רק מי שטעם את טעם ההעפלה יודע עד כמה לא-אנושיים היו התנאים שבהם נאלצנו להפליג. מי שלא חווה זאת, בטוחני שלא יוכל לתאר לעצמו סבל נורא שכזה. אך כיוון שהיינו חייבים לבצע את המשימה, החלטנו להכין את האנשים היטב לקראת הנסיעה. אף על פי שטרם ידענו מהיכן תבוצע ההפלגה, התחלנו לרכז את הקבוצות המיועדות להעפלה בסביבות לה-סיוטה, ומפאת חוסר מקום הופנו חלקם למחנה סאן ג'רום שבפרוורי מרסיי. קבענו לעצמנו סדר עדיפות בבחירת המעפילים, שכן טרם ידענו מה המספר המדויק של מעפילים שנוכל לשכן בספינה שתעמוד לרשותנו. כחלק מהכנת המעפילים למסע, ניסינו לצמצם ככל האפשר את הפער בין הנוחיות של חיי המחנה (נוחיות מפוקפקת מאוד בעצמה), ובין הסבל המחכה למעפילים בספינה. כמו כן ניסינו לארגן את חיי הספינה עוד במחנה ההכנה, על מנת להסתגל, תוך זעזועים קטנים ככל האפשר, למשטר שישרור בספינה. עם זאת הקפדנו ככל האפשר על שיפור המזון והלבוש של המועמדים להעפלה.

שבועיים לפני מועד ההפלגה הכרזנו על מצב חירום במחנות וארגנו בהם גופים אחדים. מטה הספינה הורכב ממפקדי הסיפונים (פלוגות). אלה היו הטובים מבין העולים, מדריכי התנועות ואנשים משכילים, שהיתה להם השפעה על חבריהם. נוסף לכך הוקמה יחידת המשטרה (סדרנים), שהורכבה מטובי הנוער "רחב הגרם". תפקיד היחידה היה לשמור על המשטר והסדר במחנה, ואחר כך בספינה. יחידת הרפואה הורכבה מרופא ומכמה חובשות. וכיוון שגם לאכול צריך, הוקמה יחידת טבחים ויחידת שירותים.

אף על פי שידענו בוודאות כמעט גמורה שהעלייה לאונייה תתרחש בנמל (כפי שהיה נהוג בדרך-כלל בצרפת), החלטנו לאמן את האנשים לקראת העמסתם בלילה במפרץ שומם. השיטה היתה אכזרית במידת-מה, אך האמינו לי – היא היתה הכרחית. בשעות שונות של היום והלילה עשינו "אפֶּל" (קריאה) ותוך זמן מינימלי היה על האנשים לנטוש את חדריהם ואת עיסוקיהם השונים ולהסתדר על ציודם המלא (15 ק"ג לאדם) למסדר יציאה. בחדרים אסור היה להשאיר דבר, אפילו לא כביסה. את עודף הציוד חייבים היו למסור קודם לכן למחסן המרכזי של ה"חלוצ", שהיה צריך להעבירו ארצה (לצערי לא תמיד בוצעה המשימה הזו בצורה הרצויה, ולא אחת קרה שאנשים לא קיבלו בחזרה את ציודם העודף). בלילה שכבו האנשים לישון כשתרמילם מוכן לצדם, שכן אסור היה להדליק אור בשעת אזעקה. בתום ה"מסדר", שהתארגן בשיא של חמש דקות מהישמע אות האזעקה, יצאנו עם אנשינו לאימונים בטיפוס על הרים וגבעות וירידה לחוף. בעיירה לה-סיוטה, שם היתה לנו סירת מגווע קטנה, העמסנו את האנשים על הסירה והחזרנו אותם למחנה, דרך הים. הכול נטלו חלק בפעולות אימון אלו – נערים, נשים וטף. כולם פרט לתינוקות ונשים הרות. בתקופת אימונים זו נערכה חלוקת האוכל בדיוק כפי שעתידה היתה להיעשות באונייה: כל פלוגה היתה שולחת את נציגיה, דליים

בידיהם, ואלו קיבלו את הארוחה ממטבח האונייה. אודה – היתה בכך משום התאכזרות. אך יש לזכור כי סבלם של המעפילים על האונייה היה גדל שבעתיים אילולא היו מורגלים לסדר ולמשמעת הקפדניים. אנו רוחשים תודה למעפילים, אשר קיבלו עליהם את הדין באהבה ובהבנה ונתנו בנו אמון למרות הקשיים.

בד בבד עם הטיפול בכוח האדם, נעשתה על ידי חברינו במרסיי (רודי, אבי ואבינועם – מאנשי המוסד, ובוב הימאי) עבודה קדחתנית להכנת הספינה. עושה דברו של רודי (הוא שמריה צמרת ז"ל מקיבוץ בית השיטה) היה אדם בשם ג'ו בהרליה. מי שמספר על אודות ארגון העלייה מצרפת אינו יכול שלא לעמוד על חלקו של ג'ו זה בארגונה. הוא היה "פקעת נמרצת", בעל עיניים מזרות זיקים הקבועות בפנים שחומות. הוא היה הספק שלנו. מה סיפק? הכול! יהודי זה, שהיה ממוצא ספרדי וניהל סוכנות אוניות עם אחיו אלברט, היה בבחינת "ידו בכול ויד כול בו". הוא דאג להכנסת העצים לנמל ולביצוע העבודות בספינה; הוא היה מכניס ומוציא לשטח הנמל וממנו, הכול מכול. מרצו השופע והתעסקותו בקטנות כגדולות, סייעו רבות לביצוע משימתנו בהצלחה. ידיעותיו של ג'ו בשפה העברית היו מצומצמות לברכה "המוציא לחם מן הארץ" ולצמד המילים: "יהיה בסדר". מילים אלו שימשו אותו לכל דבר. ואכן, תמיד היה בסדר. אנשיו של ג'ו הכניסו לנמל את ציוד הקשר, את הנשק שהעברנו ארצה, וכן את אנשינו, שלא תמיד היו מצוידים בתעודות מסודרות.

עם התקדמות בניית אגפי המגורים בספינה, יכולנו לתכנן ביתר דיוק את מספר האנשים שנוכל להעמיס על סיפונה. סודרו משכבי עץ, ולכל נפש על ציודה הוקצה וסומן שטח ברוחב 75 ס"מ, בגובה 50 ס"מ ובאורך 180 ס"מ. כן הוכשרו מעברים ברוחב מטר בין כל גוש לגוש של משכבים. לפי מתכונת זו, נוצל כל מקום אפשרי במחסני האונייה, ומספר המקומות הסתכם ב-1,250 מצעים. עתה סודרה גם מערכת

אוורור ותאורה, שירותים ומטבח פרימיטיביים, חדר חולים וחדר נוסף, מיוחד לנשים הרות. ככל שהתקרבו לסיום ההכנות להפלגה, גבר המתח במחנות. כל המועמדים להעפלה רוכזו בלה-סיוטה, ובכול ריחפה הרגשה שהנהה הגיעה השעה המיוחלת.

שלושה ימים לפני הפלגתה של לטרון, התעוררתי לקול תכונה והמולה: אנשים, נשים וטף קפצו ממשכבם וחלקם כבר החלו באריזת חפציהם. מחנה "תל צופים" שלנו שכן על גבעה הצופה אל הכניסה למפרץ לה-סיוטה, שבו מספנה גדולה למדי. עודני תוהה לסיבת התכונה, גיליתי בנמל ספינה צרפתית ענקית שמשקלה 35 אלף טון, (להבדיל מלטרון ששקלה אלף טון בלבד). נוכחתי שעל דופנותיה של אותה ספינה צויר הדגל הצרפתי בצבעי אדום, כחול ולבן בממדי ענק; הצבע האדום היה דהוי משום-מה. כשראו שומרי המחנה ספינה שדגל כחול-לבן (ו... אדום) מצויר על דופנותיה, היו בטוחים – או רצו להיות בטוחים – שזוהי ספינתם. עד מהרה התברר שזוהי ספינת צי המלחמה שניזוקה על ידי הצי הגרמני במלחמת העולם השנייה, והובאה למספנת לה-סיוטה לשם שיפוץ. בקושי הרגעתי את יושבי המחנה בהבטיחי כי בקרוב גם אנו נסיע מעפילים בספינות כאלו, 30 אלף מעפילים בספינה אחת!

ב-17 באוקטובר עם שחר נארוזו החפצים ו-1,252 איש הלכו לכיוון הספינה בסדר מופתי, מחולקים לפלוגות ולמחלקות, ובידי כל אחד מהם ויזה חתומה כדת וכדין, בחותמת המלכות המאשרת את הפלגתם לקולומביה שבדרום אמריקה. כולם מהגרים "כשרים" לכל דבר. במפרץ נראתה לעין הסאן דימטריו הצנועה, וחרטומה מבתר בבטחה את הים השקט בכניסה לנמל. מעטים מבין המעפילים שראוה האמינו שספינה קטנה זו, היא-היא זו שאכן תובילם ארצה. כאשר נכנסה הספינה ועגנה, עלתה אליה מיד קבוצת חלוץ של סדרנים, והודות לארגון המוקדם ולמסירותם של אנשי פלוגה זו עברה ההעמסה במהירות וללא תקלות.

תחילה עיכבו השוטרים הצרפתים את תהליך העלייה, בבודקם כל ויזה לפי הרשימות שבידיהם, אך עד מהרה הצלחנו לשכנע אותם לוותר על הבדיקה.

ההפלגה

ארגון האנשים באונייה תפקד כהלכה. מיד חולקו לכולם מנות שתיה ו... שקיות נייר להקאה. צוות הספינה מנה רבי-חובל ו-17 מלחים ספרדים רפובליקנים, כולם פליטי ספרד הפשיסטית. רובם היו אנשים נוחים ונועזים. הובטח להם שהם יסיעו את המעפילים רק עד כרתים, שם יעברו המעפילים לספינה אחרת. אינני יודע כיצד הם התייחסו מלכתחילה להבטחה זו, אך כשהודענו להם בלב ים על שינוי התוכנית ועל כך שנצטרך להגיע עם ספינה זו לחיפה, הם קיבלו את ההודעה ללא טענות ומענות. עם צאתנו גברה הרוח ובשעה תשע בבוקר בערך, כשהרימה הסאן דימטריו עוגן, הוסטה הספינה עם הרוח ועלתה על סלעי מזח הנמל. הפלגתנו החלה אפוא במזל רע. לאחר מאמצים רבים ובעזרת גרר ירדנו מהצוק, הפלגנו ויצאנו לים הפתוח. לפי האינפורמציה שקיבלנו על כושרה של הספינה, מהירותה היתה כעשרה קשר לשעה. בחישוב ממוצע של שמונה קשר לשעה, ההפלגה היתה עתידה להימשך שמונה-תשעה ימים. הכנו מזון, מים ודלק ל-14 יום. עם צאתנו לים התברר כי מהירותה המרבית עומדת על חמשה קשר לשעה בלבד, מה שהכפיל כמובן את משך המסע. הים סער ואנשים החלו לחוש ברע. אודה ולא אבוש, אף אני – איש יבשה מובהק – לא הרגשתי את עצמי בסערה כדג במים, אם כי ניסיתי להסתיר זאת ובמידת-מה אף הצלחתי בכך.

עתה התגלה פרי האימון האינטנסיבי שהתאמנו בחוף, שעה שניסינו ליצור שם תנאי אונייה. האימון עלה לנו במאמץ קשה, אך

עתה התברר כי שכרו בצדו. האנשים קנו לעצמם הרגלים המתאימים לתנאי החיים באוניית מעפילים ולא הופתעו. הכול התנהל – יחסית – כהלכה. אחת הבעיות המרכזיות בספינה היא בעיית מי השתייה. בשל הנפח הגדול שתופסים המים הם ניתנים במשורה, בעוד החום והמחנק בבטן האונייה מגבירים את הצימאון. כמות המים שהוקצבה לנפש עמדה על כשני ליטרים לשתייה, בישול, רחצה וכו' – מדי יום. על רקע זה אירעו התנגשויות רציניות בין הנוסעים. כל נוסעי הספינה שוכנו, כאמור, במחסן הספינה. רק לנשים הרות, ילדים רכים ונוסעים חולים נבנו חדרים מיוחדים על גבי הסיפון. סידור חיוני זה עורר אף הוא בעיות. במקרים לא מעטים העדיפו הורים לקחת את ילדיהם איתם למשכנם במחסן המחניק ולא חפצו להיפרד מהם, אם כי בכך מנעו מילדיהם תנאים טובים יותר. במקרים אחרים נמצאו בעלים שבדאגתם לנשותיהם ההרות (ואולי מתוך רצון לצאת מהמחסנים) השתכנו בחדר הנשים ההרות. לעתים נאלצנו לנקוט נגד האנשים האלה יד חזקה, כי הם לא נשמעו לדברי שכנוע ולמילות הסבר.

לאחר יומיים של הפלגה בים סוער החלה הספינה נוטה על צדה. התברר כי מטען הפחם והמים שבבטן הספינה ייצבו אותה ואילו עתה, עם שרפת הפחם וניצול המים ליצירת קיטור ולשתייה, החלה הספינה מאבדת את שיווי משקלה. אך לא זו בלבד: עם הנטייה לצד חלה גם האטה במהירות. נטיית הספינה על צדה גרמה אפוא לשינוי חמור בנסיבות. למרות האוויר שהופעל היתה השהייה הארוכה בבטן האונייה קשה מנשוא, בגלל האוויר הדחוס וריחות ההקאה והזיעה. תחילה רצינו לאפשר למקסימום אנשים להימצא על הסיפון בשעות היום (ככל שתנאי הביטחון אפשרו זאת), ובעיקר – בלילה. כן קבענו לעצמנו תוכנית תרבותית מעובדת לפרטיה, שהיתה צריכה להתקיים על גבי הסיפון. תכנונו כי בימי ההפלגה הראשונים, כשעודנו רחוקים מעינם הרעה של הבריטים, תוגשנה הארוחות – בעיקר לשוכני

השכבות התחתונות של הספינה – על גבי הסיפון. אגב, כשארגנו את האנשים וכשהקצינו את המקומות בספינה, הבאנו בחשבון שהחזקים והבריאים יתגוררו למטה, ואילו שכבות המגורים העליונות תוקצנה לבעלי הכושר הגופני הירוד. נטיית הספינה על צדה שיבשה תוכנית רצויה וכמעט חיונית זו. מספר האנשים שהורשו עתה להימצא על הסיפון היה מינימלי. בוב, שלום שורץ ואני, שהיינו המלווים, נאלצנו לעמוד על גשר הפיקוד בכל עת שמעפילים עלו לסיפון העליון לשאוף אוויר וצעקנו ברמקול שהיה בידנו, בידיש הרצוצה שבפינו, "עשרה איש יעברו לצד שמאל" (או לימין, לפי נטיית הספינה), והספינה היתה נוטה לצדה השני וחוזר חלילה. ואכן שיווי משקלה נשמר ואוזן בעזרת כרוז זה. עד היום מזכירים לנו המעפילים שאנו נפגשים איתם באקראי את הקריאות האלו ברמקול.

ההגבלה החמורה במספר האנשים הרשאים להימצא על הסיפון בשעה מסוימת גררה עמה תופעה של הפרות משמעת, שהלכו ורבו. הצורך לנקוט צעדים תקיפים לשמירת הסדר הלך וגבר. אנו, המלווים, השתדלנו לשהות מרבית הזמן במרתפים, גם כדי לשמש דוגמה וגם כדי לעודד את רוחם של האנשים, שהיו זקוקים עד מאוד לעידוד. למרות הקשיים העצומים – אלה שנצפו מראש ואלה שנוספו עליהם בשל התקלה הכרוכה בשיווי המשקל של הספינה – שררו בכל זמן הנסיעה יחסי אמון יוצאים מן הכלל בינינו ובין המעפילים, זאת הודות לטיפולו האישי בהם, במחנות היציאה. למרות הסבל והייסורים, זכור לי רק מקרה אחד של ניסיון התמרדות בספינה.

סמוך לכרתים החלה סערה חזקה והספינה טולטלה קשות מצד אל צד. גלי מים אדירים התנפצו אל הסיפון, אנשים הקיאו, ופה ושם פרצה היסטריה. ראיתי את רב-החובל ומלחיו מאבדים את עשתונותיהם. שלושה מבין אנשי הצוות והקצין הראשי בתוכם, כרעו ברך והתפללו. אולי בשל חוסר ניסיונו או מתוך תחושה של חוסר

בררה, היינו אנו החזקים באמונתנו. באותן שעות הברקנו לארץ את המברק הבא: "נכנסנו לסערה חמורה, הספינה נטתה על צידה עד 30 מעלות. אנו שולטים במצב." רב-החובל הספרדי פנה לבוב ותבע ממנו לאשר מציאת מחסה במפרץ כלשהו באי כרתים. נערך דיון חירום של כל המלווים. חששנו כי כניסתנו למפרץ בכרתים תגרום לסיבוכים רציניים, למעצר הספינה על ידי שלטונות האי ובעקבותיו – סבל נוסף למעפילים. כמות המזון והמים קטנה, ועדיין לא היה ברור אם נגיע ארצה אפילו תוך 13 יום (מלאי המזון הספיק אמנם ל-14 יום, אך כמות המים לא הספיקה ליותר מ-13 יום). נוסף לכך, מורל הצוות הספרדי היה ירוד ונוצר חשש שכאשר נגיע ליבשה הם יערקו לחוף, חלקם או כולם.

כיוון שבאותו יום לא היה לנו קשר עם הארץ, החלטנו על דעת עצמנו להמשיך בנסיעה. רב-החובל התמרמר וניסה לאיים כי שוב לא ישמע להוראותינו. משראינו שהוא עלול לבצע את איומו, נאלצנו להציב עליו ועל עוזריו הראשיים משמר מזוין. עתה נקטו רב-החובל והצוות באמצעי אחר. במרוצת הנסיעה קשרו רב-החובל ואנשי צוותו קשרי ידידות עם כמה מהמעפילים. עתה החלו להפיח בהם רוח תבוסנית ובנסיבות שבהן נמצאנו – דוחק, סבל, עייפות ומעל לכול הסערה העזה – צלחה מזימתם. קבוצה של "סולדטים" בעלי גוף באה אלינו ובפיה דרישה להפליג מיד לנמל כרתים, ולשדר מיד קריאה לעזרה. בין המורדים היה גם אלחוטן מקצועי, שמסוגל היה להפעיל את מכשיר הקשר אם רק יצליחו להשתלט על חדר האלחוט. אך המרד לא נמשך זמן רב. הוא חוסל עד מהרה בסיועם של אנשי קבוצת הסדרנים, שהתגברו על המתמרדים. כעבור ימים אחדים, לפני כניסתנו לנמל חיפה, באו אלינו מנהיגי המרד, הביעו חרטה על מה שאמרו, הצטדקו והבטיחו כי יוכיחו את חרטתם בכך שיילחמו באנגלים טוב מכולם (ואכן עמדו בהבטחתם בכבוד).

מכאן ואילך פתחנו בהכנות קדחתניות לקראת הירידה לחוף. קיבלנו מהארץ פרטי מידע על מועד ההורדה ועל ההכנות שעלינו לעשות לקראתה. מעתה הקפדנו יותר, כמובן, על הסוואת הספינה ומנענו את העלייה לסיפונים. הסרנו את דגל פנמה, זו הארץ הנדיבה אשר תחת דגלה חוסות כל הספינות שאין להן דגל אחר לחסות בצלו. תחתיו הנפנו את דגל תורכיה, מדינה שאוניותיה לא נחשדו בסיוע להעפלה ונהגו לעשות את דרכן בים התיכון. לפנינו היו עוד יומיים וחצי של הפלגה עד חיפה. היה זה תחילתו של היום ה-11 לצאתנו לדרך. מצבנו היה קשה. צופה סיפון קבוע ניצב ער, ותפקידו היה לגלות מטוסים בשמים או משחתות באופק. ב-29 באוקטובר בשעה שמונה בבוקר נשמע לפתע זמזום חד, ומיד לאחריו הבחנו במטוס סוור שצלל אלינו מכיוון השמש.

אנשים ספורים היו על הסיפון, אך כמעט לא היה ספק בלבנו שהמטוס זיהה מה טיבה של האונייה "התורכית". הוא החל לחוג סביבנו, כנראה למטרות צילום. כיום מותר לי להתוודות: מובן מאליו שהצטערתי צער רב על כך שהבריטים גילו את הספינה ועל תקוותנו שירדה לטמיון – לרדת בחשאי בחופי הארץ. אך לבי התחזק בשל כך, חשתי הקלה שהמעמסה והאחריות ל-1,250 נפשות שבעות תלאות מוסרות ממני. ידעתי ששוב איננו בודדים ומנותקים מעין ומאדם. הרגשה דומה חזרה ובצבצה בקרבי עם ערב, כשהתגלתה באופק המשחתת הבריטית שמעתה התלוותה אלינו.

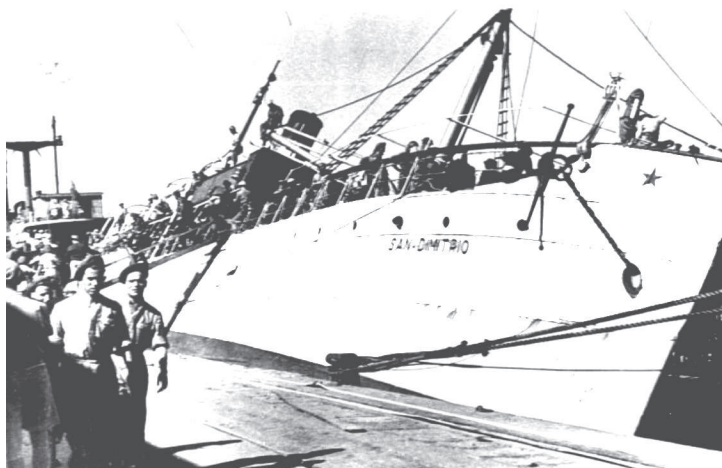
היה ליל ירח, המים היו שקטים וזוהרים. בשלווה שמסביב התקרבה אלינו המשחתת ושאלה באמצעות רמקול: "מי אתם, לאן פניכם?" תשובתנו היתה: "ספינה ללא מטען, פנינו לביירות." אך התחמקותנו לא הועילה לנו. הבריטים כבר זיהו אותנו. ייתכן שזיהו אותנו עוד לפני שמטוס הסיור צילם אותנו. המשחתת שאלה עתה ברורות: "סאן דימטרייו, האם ישנם על סיפונכם עולים בלתי-לגאליים

לארץ ישראל?" כאן שינינו את הטון: "שם ספינתנו הוא לטרון ולא סאן דימטריו, ולגבי דינדנו אין על סיפונה כל עולים בלתי-לגאליים. היא נושאת אזרחים החוזרים למולדתם." אנשי המשחתת פנו עתה בקריאתם לצוות הספינה ולרב-החובל וחזרו על קריאתם בצרפתית, באיטלקית ובאנגלית: "אנו מציעים לכם לשנות נתיב לעבר פמגוסטה, קפריסין. משם נחזירכם לארצכם ונחסוך מכם סבל וצרות." תשובתנו היתה החלטית ותקיפה: "אנו מקבלים הוראות רק מהממונים עלינו ולא מכם. אנא, פנו לדרככם ואל תפריעונו." דו-שיח זה חזר ונשנה בשפות שונות, במשך הלילה ובמשך כל יום המחרת.

לפתע הודיעו לי כי שני אנשים קפצו מהספינה והם שוחים בים. ערכנו מיד מפקד, והתברר שהשניים שקפצו למים נמנים עם אנשי הצוות: הטבח ומלח סיפון. המשחתת התקרבה מיד לעריקים ואספה אותם אליה. חששנו שהמלחים עלולים להסגיר אותנו, המלווים הישראליים אשר על הספינה, ולגרום למאסרנו עם הגיענו לחיפה, ועשינו הכנות להתאפר ולשנות את מראנו. הבעיה החמורה שעמדה לפנינו עתה היתה כיצד למנוע מן המעפילים, למרות ליווי המשחתת והקריאות הפרובוקטיביות שנשמעו באוזניהם, מלעלות אל הסיפון ובכך לסכן את שיווי משקלה של הספינה, הנתון על בלימה. ואכן, השהייה בצפיפות ובדוחק ללא הפסק, במרתפים, היתה ללא נשוא. למרות זאת, התגלו המעפילים כולם איתנים וחזקים ברוחם ונחושים בהחלטתם. הסדר והמשמעת נשמרו על אף הכול.

ב-1 בנובמבר עם שחר נתגלו לעינינו צוקי הכרמל ומפרץ חיפה. עתה הצטרפה אל המשחתת אחותה התאומה. מפקד המשחתת פסק מדברי שידול ושכנוע והזהירנו לבל ניכנס למים הטריטוריאליים של ארץ ישראל, פן ייאלץ להשתמש נגדנו בכוח. תשובתנו היתה קצרה וחדה: "מול כוח נשיב בכוח." הוספנו להתקדם אלה בצד אלה. לפתע הפנתה אחת המשחתות את חרטומה אלינו. מיד הזעקנו את "פלוגת

הלוחמים" לסיפון, ואכן – אשר יגורנו בא: המשחתת קרבה וחבטה
בחרטומה בחוזקה בדופנות ספינתנו הרעועה. החבטה גרמה לחור
בדופן הימנית והלטרוון נטתה לצדה השני כשסיפונה כמעט ונוגע בפני
הים. "העזרה" באה לנו עתה מן המשחתת השנייה, שב"טוב לבה"
קרבה ותמכה בנו, לבל נתהפך כליל.

לטרוון בנמל חיפה, 1 בנובמבר 1946

ספינת הקיטור לטרוון הגיעה לנמל חיפה ב-1 בנובמבר 1946, כשעל
סיפונה 1,252 עולים. סירת גרר הובילה אותה לנמל, ושתי המשחתות
הבריטיות תמכו בה בדופנותיה מחשש שתתהפך. החור שנפער בדופן
הימנית גרם לחדירת מים למחסני הספינה.

לימים מצאתי דו"ח שהוגש למוסד לעלייה ב' לגבי רגעים אלו.
הדו"ח נכתב על ידי הגדעוני יצחק גולן, שהיה מצוות האונייה:
לפתע הרגשתי בסילוני מים... מכת אלה על ראשי הבהירה לי
שהאויב עלה על הספינה. הספקתי להשליך למים את הגביש של

מכשיר השידור וכן את כתבי הסתר. ריח גז מדמיע עלה באפי וראיתי על הסיפון חיילים חמושים, מסכות גז על פניהם, שקפצו ועברו לספינה מן המשחתות. התפתח קרב קצר. בוב וקבוצת מעפילים שליידו הצליחו לתפוס לויטננט צעיר ולהסיר מעל פניו את מסיכת הגז. הלה נראה עתה מסכן מאוד וביקש רחמים על עצמו. קורפורל שלו שחש להצילו נתפס והוטל המימה. כשהמשחתות תומכות בנו בשתי הדפנות, נגררנו ע"י סירת גרר, בנטיה קשה לציידנו, לחיפה. לא יכולנו לעמוד ארוכות בקרב של כוחות כה בלתי שווים, אנשי הצי הבריטי, רעננים, רבי כח וחמושים באלות ובנשק חם, מול אנשים תשושים, שלא חילצו עצמותיהם כמעט שבועיים, ששכנו במעמקי הספינה ללא אויר ומים והתנסו בתלאות-ים סוער בספינה רעועה. אף על פי כן, התחוללו על הסיפון תגרות עזות. מלאכה קשה עמלו אנשי צי הוד מלכותו, עד ששברו את התנגדות המעפילים. לבסוף נאלצנו להיכנע. ידענו כי אם תסור מאתנו המשחתת התומכת בספינתנו – נתהפך ונטבע. החלטנו כי עלינו להביא תחילה את המעפילים למקום מבטחים, לנמל חיפה. את התנגדותנו נמשיך שם כאשר ינסו ודאי להעביר אותנו באנית גירוש לקפריסין.

כעבור יומיים הגענו – אנשי אוניית המעפילים לטרון – באוניות הגירוש הבריטיות, לנמל פמגוסטה שבקפריסין ושוכנו במחנה מס' 63 בקראלוס (מחנות הקיץ), שם כבר שכנו מעפילי האוניות יגור והנרייטה סאלד. חרף התסכול על שלא הגענו לארץ, היתה לכולנו הקלת-מה על שהמסע הקשה והמסוכן הסתיים ונכנסנו לחיי שגרה נוחים יחסית במחנה, שהיה מוכן לקליטתנו בצורה ראויה לשבח. שהינו שם כמה חודשים, עד שהועברנו ארצה בדרכים שונות.

קפריסין

אריה קפלן (קיפי) ז"ל שהיה ממונה על המחנות, והצוות הישראלי שאיתו (ד"ר שיבא והצוות הרפואי הנפלא, קבוצת המורים והמדריכים מלווי יגור, הנרייטה סאלד ואחרים), נתנו לנו הרגשה של בית זמני נוח יחסית. לא פחות מזה ראויים לשבח ראשי קבוצות המעפילים, אשר הודות להתנהלותם ולמנהיגותם, נכנסו החיים למסלול סדיר תוך ימים ספורים. במהרה התארגנו כיתות לימוד ופעילות חברתית ענפה. ראויה לציון מיוחד ההתארגנות לחלוקת אוכל וחדרי (אוהלי) אוכל. משעשע בעיני היה מראה החיילים הבריטים, שהיו "כלואים" בין שתי גדרות תיל ועמדו בתור לחלוקת מזונם ב"מסטינגים", בעוד אנו אכלנו על גבי שולחנות, עם תורני הגשה, כמו בחדר אוכל של קיבוץ.

מאוגוסט 1946 עד אפריל 1948 גורשו למחנות המעצר בקפריסין למעלה מ-51 אלף מעפילים שניסו לעלות לארץ ישראל בנתיבי הים. מחנות המעצר התקיימו עד 10 בפברואר 1949. במשך הזמן שחררו הבריטים קבוצות מעפילים קטנות, שהורשו לעלות ארצה בהתאם למכסת רישיונות העלייה – "סרטיפיקטים". אלה הועמדו מדי חודש לרשות הסוכנות היהודית. איש הפללים אריה קפלן, שנבחר על ידי חבריו למפקד הראשון של המעפילים במחנות קפריסין, הקים יחידת הגנה מקרב המעפילים שהתכוונו להתגייס לפלמ"ח. היחידה נועדה להוות כוח סיוע לצורכי ביטחון פנים, שיסייע לאנשי הפלמ"ח לקיים את שליטתם במחנה. מפעל חפירת המנהרות במחנות המעצר בקפריסין ושימושן להברחת מעפילים מהאי, התנהל מקיץ 1947 עד ראשית שנת 1949. במהלכו נחפרו שבע מנהרות. הבריטים גילו שתיים מהן. מבחינה ביטחונית היה זה המבצע החשאי, המורכב והמסוכן ביותר של "שורות-המגנים" בראשות משלחות הפלמ"ח.

קבוצות המעפילים שיצאו לארץ עם סרטיפיקטים שיקפו תמונה

מעודדת! נציגים שלנו עזרו לחיילים הבריטים לספור את היוצאים, ובאורח שיטתי "טעו" בספירה כך שמספר היוצאים עלה על המכסה המוקצבת. בכלל, יחס הצבא אלינו היה ליברלי מאוד וכל רצונם היה לשמור על שקט. רק לעתים רחוקות הגענו לעימות, כשברוב המקרים הזכורים לי מולאו תביעותינו.

קיבלנו סיוע מהקהילה היהודית המקומית, ופיתחנו איתה מערכת יחסים קרובה. זכורה לי משפחת פרסיץ, שטיפלה במסירות ובנדיבות בכל הנדרש, אבל היו משפחות נוספות שאת שמותיהן אינני זוכר. לנו, המלווים, היתה פריווילגיה מיוחדת: קיבלנו תעודות של קציני רווחה (Welfare Officers) שאפשרו לנו לצאת מהמחנה, בליווי השליחים מהארץ – כשומרים, וכך יכולנו להיפגש עם היהודים המקומיים בביתם ואף "לגנוב" מדי פעם טיול קצר בערי ובהרי האי היפה.

במרס 1947, לאחר כארבעה חודשי מעצר, יצאתי ארצה לחופשה קצרה. הגעתי בלילה, ובבוקר הקיפו צנחנים בריטים את נחלת יהודה בחיפוש אחר נשק וחשודים. נכלאתי במכלאת חשודים וחיכיתי לתורי להזדהות. בידי לא היתה כל תעודה. כשהגיע תורי, אמרתי לחוקרים הבריטים שתעודתי אבדו. יהודה פיין, שהיה מפקד תחנת הנוטרים של משטרת היישובים היהודיים במקום, הצהיר שאני תושב המקום וחקף מכל פעילות בלתי-חוקית. הוא, יחד עם אחרים שידעו שאני נמצא בשליחות באירופה, התפלאו לראותי לפתע במקום. שהיתי בארץ ימים אחדים ונשלחתי שוב למרסיי, להכין את מעפילי אקסודוס להפלגתם.

מסעה של לטרון היה קשה ומפרך, כמו (ואולי יותר) ממסעותיהן של יתר ספינות צי ההעפלה. לכל אורכו היה למלווים ולמעפילים ביטחון מוחלט שבסופו של המסע נגיע לארץ ישראל. היום, בעוברי דרכי הארץ, אני פוגש רבים מחברי למסע, מעפילי לטרון, נוטלים חלק פעיל

בחיי הארץ. אך לא מעט מטובי חברינו שהגיעו ארצה עמנו והצטרפו ללוחמי מלחמת השחרור, נפלו בה בגבורה. להם הכבוד והתהילה. לאחרונה קיבלתי, באמצעות איש פל-ים יהודה בן-צור, תרגום של הימאי ראובן יתיר מתוך דו"ח הצי הבריטי, ובו הוא מתייחס לאונייה לטרון שהיתה קרובה להתהפכות. "לא ידועה לנו תופעה גרועה עד כדי כך לגבי ספינות אחרות בשירות עלייה ב', מציין הדו"ח. לא פלא אפוא שהתנאים שמצאנו במחנה 63 בקראלוס, פמגוסטה, היו לדידנו לא מחנה אוהלים דולף בגשם אלא מלון חמישה כוכבים בהשוואה לתנאים בלטרון.

ממרחק שנים, משהתבגרתי ונעשיתי מיושב בדעת, חשבתי לעצמי שרק צעירים נועזים חסרי אחריות, בני עשרים ומשהו, היו מסוגלים ליטול על עצמם את הסיכונים הכרוכים בפיקוד של אוניות ישנות ורעועות, עמוסות מעפילים, המאוכלסות בצפיפות נוראה כדי להביאם לארץ חלומותיהם. קרוב למאה אלף מעפילים הגיעו כך לארץ ישראל, השתלבו בכל תחומי חייה, ותרמו תרומה עצומה להקמתה של מדינת ישראל.

המוסד לעלייה ב'

עליית יהודים לארץ ישראל נמשכה לאורך ההיסטוריה, אך התגברה בסוף המאה התשע-עשרה. היתה זו עלייה ביוזמה פרטית של אנשים וקהילות, של גופים מאורגנים ותנועות פוליטיות, כמו התנועה הרוויזיוניסטית ותנועות ציוניות אחרות. בראשית המאה העשרים עמדה בראש הפעולה הזו הסוכנות היהודית, שתפקדה כממשלת היישוב היהודי בארץ ישראל. ממדי העלייה הבלתי-לגאלית התרחבו מסיום מלחמת העולם השנייה, כשהתברר גודל האסון שפקד את יהדות אירופה בשואה, והיא נמשכה עד להקמת המדינה.

המוסד לעלייה ב', שהיה זרוע הביצוע של הנהגת היישוב היהודי, הוקם ופעל עוד בשנות השלושים, אך פעולתו התרחבה מיד בתום המלחמה. חיילי הבריגדה היהודית והיחידות העבריות, שלחמו במסגרת הצבא הבריטי באירופה, הם שהחלו במשימת ארגון הפליטים באירופה. אליהם הצטרפו חיילים יהודים שלחמו בצבאות בנות הברית. ביוזמת החיילים, שהיו עדים לתוצאות אסון השואה, התארגנה פעולה ספונטנית של סיוע לניצולים ולפרטיזנים. החיילים קיבצו את הניצולים, דאגו לצורכיהם המידיים, קיימו פעילות לימוד וחינוך והחלו לארגן את הבאתם לארץ ישראל. העברת הניצולים מרחבי אירופה לחופי הים התיכון כונתה "הבריחה" ופעיליה כונו "החבורה".

המוסד לעלייה ב' תיאר בין פעילותם של כל הגופים המעורבים: אנשי "החבורה", אנשי פל"ם ושליחי התנועות הציוניות מהארץ. כמו כן תיאר המוסד את פעילותן של הקהילות היהודיות בארצות אירופה, שהתאוששו וחברו לפעילות ההצלה. ארגון הג'וינט היהודי-האמריקני מימן את רוב הפעילות והעמיד לרשות המוסד את המנגנון הלוגיסטי שלו, שכלל רכב ומזון, וכן הפעיל את קשריו הטובים עם הממשלות באירופה.

גורמים חשובים נוספים שסייעו לפעולות המוסד הם מנהיגי הקהילות היהודיות בארצות אירופה וממשלות המדינות; בעיקר צרפת, איטליה וארצות הבלקן, שגילו הרבה רצון טוב והבנה, למרות הלחץ הכבד של שלטונות בריטניה למנוע את הסיוע. באותה עת היישוב היהודי בארץ ישראל, ההגנה, הפלמ"ח, האצ"ל – התגייס לסייע בקליטת המעפילים שהגיעו לחופי הארץ.

המוסד היה אחראי על איתור ניצולים ששרדו את המלחמה ברחבי אירופה וצפון אפריקה, (ומאוחר יותר גם בעיראק, איראן וביתר מדינות האסלאם במזרח התיכון), על ארגון הבאתם למחנות הכנה לעלייה לארץ, על לימוד עברית, סיוע וטיפול בצרכים הרפואיים וכו'.

העלאת יהודים נעשתה חרף ההסגר שהטילו שלטונות המנדט הבריטי על כניסתם לארץ. לפני ובמהלך מלחמת השחרור עסק המוסד גם ברכישת נשק ובהעברתו בים ובאוויר, מאירופה לארץ ישראל. הארגון פעל ביעילות, בצניעות ובתחכום. במושגים של זמננו, הוא הצליח לעשות את הבלתי-אפשרי מבחינת לוגיסטיקה, אמצעים פיננסיים ותקשורת. יש לזכור את ההקשר הטכני-הלוגיסטי שבו פעל הארגון: קשיי החיים באירופה של אחרי המלחמה, תשתיות הרוסות, מחסור ומיליוני פליטים שנותרו ללא קורת גג, עקורים ומוכים.

איך זה עבד, לעזאזל?

במשך שלוש שנים – מפברואר 1946 עד יוני 1948 – פעלתי במסגרת המוסד לעלייה ב' כמתנדב (או מנודב) בתפקידים מגוונים: אלחוטן-גדעוני, ממונה על רשת הקשר של המוסד באירופה, מנהל מחנות מעפילים המיועדים לעלייה, מפקד אוניית מעפילים ועוד. בשנים אלו פעל המוסד לרכוש כתשעים כלי שיט, להתקנים להסעת בני אדם, לציידם בצוותים, דלק, מים, מזון וכו' ולדאוג לכל הסידורים הפורמליים עבור הצי הזה. המוסד אסף כמאה אלף יהודים, רובם ניצולי מחנות ההשמדה, העבירם ממרכז אירופה אל נמלי הים התיכון באיטליה, בצרפת ובמדינות הבלקן. הוא דאג לספק לאנשים אלו מקומות לינה, מזון, ביגוד, סידורי הסעה, מעבר גבולות ויתר הסידורים הנדרשים, ולבסוף – להעלותם ארצה.

כפעיל בנקודות הקצה של המערכת הזאת, חשתי שהכול "דופק" כמכונה משוכללת ויעילה. מעולם לא ראיתי או שמעתי על נוהלי עבודה, טבלאות ארגון, צינורות פיקוד ודיווח. באותם ימים לא שאלתי ולא עניין אותי מהם הנוהלים וכיצד מערכת זו מתפקדת. לימים, במהלך שירותי בצה"ל ובארגונים מבניים אחרים, נשאלתי ושאלתי את

עצמי ואף חקרתי את התשובות לשאלה המרכזית: איך זה עבד? איך הצליח ארגון מבוזר, לא מיומן ולא מאומן, על אדמת אירופה שאחרי המלחמה, להוציא לפועל מבצע שכזה?

התשובה היחידה שמצאתי היא זו: המערכת עבדה ביעילות מרשימה הודות לכך שכל "בורג" בה פעל במסירות; איש לא חיכה להוראות, אלא עשה את הדרוש במקום ובזמן הנכון, מתוך אחריות ובמסירות מקסימלית. ידעתי, בתוקף המשימות שהוטלו עלי (או שנטלתי על עצמי), כמו רבים מחברי, שבראש המערכת עומד שאול אביגור האגדי, חבר קבוצת כנרת. בראש הפעולה באיטליה עמד האיש המופלא והנועז יהודה ארזי ואיתו עדה סירני, חברת קיבוץ גבעת ברנר, לימים – כלת פרס ישראל. בצרפת ניהלו את המערכת שמריה צמרת, חבר קיבוץ בית השיטה, ואבי שורץ מקיבוץ דפנה. בארצות הבלקן פעלו שייקה דן מרמת הכובש ואהוד אבריאל מנאות מרדכי. לצד אנשים נפלאים אלו פעלו עוד רבים ואזכיר רק כמה מהם: פנחס קוזלובסקי (לימים – ספיר), יעקב אשכולי, משה אגמי, מוניה מרדור (זיכרונם לברכה), וכן לובה אליאב ולוי ארגוב יבדל"א. ועוד רבים וטובים שהיריעה קצרה מלפרט את שמותיהם, וגם הזיכרון כבר לא מה שהיה פעם.

המוסד לעלייה ב' פעל כאמור באירופה כבר ממחצית שנות השלושים. הוא המשיך במאמצי הצלה הרואיים גם במהלך מלחמת העולם השנייה (מבין פעולותיו התפרסם סיפורו של משלחת הצנחנים, שבמהלך פעילותה נאסרה ונהרגה חנה סנש). כדי להבין משהו מסוד ההצלחה של הארגון, כדי להבין את רוח האנשים שפעלו בו, צריך לספר על יוזמות אנשיו. חיילי הבריגדה היהודית וחיילים יהודים מארץ ישראל, מאנגליה ומארצות הברית, יצרו קשר עם נציגי המוסד לעלייה ב' על אדמת אירופה, וניצלו את מעמדם כחיילים בתום המלחמה כדי להירתם למפעל להצלת יהודים. הם יצרו קשר עם מחנות ההשמדה,

סייעו לאלו ששרדו וארגנו אותם לקראת עלייתם לארץ ישראל (או הגירתם לארצות אחרות).

זוהי תמצית הסיפור המופלא של התארגנות היישוב היהודי בארץ ישראל ויהדות אירופה לאחר השואה. אני מאושר וגאה שלקחתי חלק באירועים ותרמתי את חלקי הזעיר.

ועוד משפט לצורך הגילוי הנאות: במערכת שפעלה התגלגלו כספים רבים והפיקוח עליהם היה קשה ואולי לא מסודר במידה הדרושה. אבל אנחנו, הפעילים הצעירים, וכך גם מנהיגי המוסד, התייחסנו לכספים אלו כאל כסף קדוש וחיינו בצמצום עד כדי סגפנות. לימים התברר שהיו גם כמה "תפוחים רקובים", שניצלו את האמון שניתן בהם ו"עשו לביתם"! אבל היו אלו בודדים והשפעתם על המערכת כולה היתה מזערית. לאחרונה נפגשתי עם ישראל מיטל (מונטויליסקי) ששהה עם משפחתו במחנה בגרנד-ארנס שבצרפת כשהיה בן חמש-עשרה, בתקופה שבה פקדתי על המחנה. הוא סיפר לי איך נראינו אנו – המפקדים הישראלים – בעיניהם של הפליטים היהודים, ועד כמה העריצו אותנו על פעילותנו, קומתנו הזקופה, הנחישות שהפגנו בארגון המפעל הזה. סמלנו עבורם את היהודי החדש. ההערצה הזאת יכולה להסביר פן נוסף בהצלחת הארגון ופעולותיו: פעלנו מול קהל "שבוי", שהיה מוכן ללכת אחרינו באש ובמים, ללא ערעור על סמכותנו, למרות גילנו הצעיר וחוסר הניסיון.

חזון העצמות היבשות

הגורל הטוב זימן לבני דורי ולי זכות היסטורית – לחיות ולפעול בתקופה שבה הוגשם, במחיר גדול מנשוא, חזונו של הנביא יחזקאל, חזון העצמות היבשות. חלק ניכר של העם היהודי הושמד בשנות

השלושים והארבעים של המאה העשרים, במלחמת העולם השנייה על ידי היטלר, וכן בעקבות ניסיונו של סטאלין לחסל את העם היהודי מבחינות נפשית ורוחנית, בברית המועצות וגרורותיה. במדינת ישראל, חווינו לנגד עינינו את תקומת העם היהודי, כמאמר הנביא יחזקאל: "ונתתי עליכם גידים והעלתי עליכם בשר, וקרמתי עליכם עור, ונתתי בכם רוח, וחייתם... מארבע רוחות באי הרוח ופחי בהרוגים האלה ויחיו... ויעמדו על רגליהם חיל גדול מאד מאד" (יחזקאל לז). שירתי במוסד לעלייה ב' מפברואר 1946 עד יוני 1948. ממרחק השנים אני רואה את שירותי זה כגולת הכותרת של פועלי במהלך חיי.

מבט אחר על ההעפלה: עדית זרטל

עדית זרטל, ילידת קיבוץ עין שמר של השומר הצעיר, היא היסטוריונית מובילה בזרם של אלו השוללים את הציונות ומטיפים למבט חריג עליה ועל מדינת ישראל. הם הקרואים "ההיסטוריונים החדשים". נתקלתי בשמה ובדעותיה של זרטל בכתבה שהתפרסמה במוסף הארץ ועסקה בספרה **זהבם של היהודים**, פרי מחקרה. למדתי מהכתבה שלדעת מחברת הספר, פעולת הנהגת היישוב היהודי בארץ ישראל בראשות דוד בן גוריון להביא את ניצולי ופליטי השואה לארץ, נעשתה בעיקר ככוונה להגדיל את כוחו של היישוב לקראת המאבק הצבאי הצפוי על הקמת מדינת ישראל. בתרגום פשטני: לייבא "בשר תותחים".

בתגובה, כתבתי לעדית מכתב שבו שטחתי בפניה את פליאתי. כדרכי, נכתב המכתב בנימוס ובנועם. קיבלתי ממנה תשובה המשבחת את מכתבי ומציעה לי לקרוא את הספר; היא הסכימה שניפגש לאחר שאעשה כן. רכשתי את הספר, קראתי כל משפט ביותר מ-500 עמודי הספר, סימנתי הערות ובתום הקריאה הייתי כעוס ומזועזע אף יותר.

הספר מתאר את מפעל הצלת יהדות השואה בדרך שלא היתה מביישת כל שונא יהודים וכל אויב הציונות. המחברת מתעלמת מהעובדה ששום מדינה לא הסכימה לקלוט ולו יהודי אחד ממאות אלפי פלטי השואה. אלו הפכו חסרי בית ומשפחה וחסרי תקווה. זרטל מתארת את מנהיגי היישוב בארץ כחבורה אכזרית של בעלי אינטרסים אפלים, המכריחה אנשים מיואשים להגיע לארץ ישראל. ואמנם, בלית ברירה, הם מובלים בכלי שיט מיושנים ומסוכנים, בתנאים תת-אנושיים ואחרי תלאות רבות מגיעים לארץ, ו"נזרקים" לתוך מלחמה אכזרית, שבמהלכה חלקם אף נהרגים. היא מוסיפה ומתארת את אכזריות הצעירים, אנשי פל-ים, חיילי הבריגדה היהודית ויחידות אחרות, בניהול ובהובלת "ספינות העבדים".

לא מצאתי בספר גביית עדות ולו מאחד מהמעפילים או מלווי האוניות (ואני בתוכם). אני יודע עד כמה שאפו ניצולי השואה להגיע לארץ ועד כמה התאכזבו אלו שהפגתם נדחתה. הדוגמה הבולטת ביותר היא מעפילי אקסודוס, שהיטלטלו כשישה שבועות בים ומשהוחזרו לצרפת, שם הציעו להם השלטונות מקלט, רק בודדים, חולים ונשים בהיריון מתקדם נענו להצעה וירדו מן הספינה. גם אלו הגיעו לארץ מאוחר יותר, מצאו כאן את ביתם, גידלו משפחות והשתלבו בצורה מעוררת הערצה בכל תחומי החיים.

בשיחה טלפונית עם זרטל, שבה הבעתי תמיהה על שלא ראינה איש מהמעפילים או מהפעילים, השיבה תשובה מוזרה: "היסטוריה מסתמכת רק על מסמכים, לא על ראיונות." השבתי לה שטענתה נכונה לגבי היסטוריה של תקופות עתיקות, אבל מגוחכת לגבי תקופה שבה אנשים שהם חלק מההיסטוריה עדיין חיים. התפתחה בינו שיחה קשה שהיתה גם האחרונה. מאז "החרימה" אותי זרטל. כתבתי לה מכתב שפירטתי בו אחת לאחת את ביקורותי על ספרה.

לפני כמה שנים הוזמנתי להשתתף כמרצה בסמינר שהתקיים

בקיבוץ מעלה החמישה ועסק במפעל ההעפלה. עדית זרטל היתה אמורה להרצות בכנס. מארגן האירוע ביקש את רשותי לכלול את שמי ברשימת הדוברים שפורסמה בעיתונות. הסכמתי, אבל הזהרתי אותו שאם יפורסם שמי, עשויה עדית זרטל לבטל את השתתפותה. ואמנם כך היה. בהרצאתי סיפרתי את סיפורי, ובסיומו ביטאתי את כעסי כלפי זהבם של היהודים, והאשמתי אותה ואת ספרה בבורות ובסילופים. סיימתי באמירה חריפה, בוודאי מוגזמת אך מבטאת את תחושותי כלפי עמדתה המעוותת: "בתיאורה של זרטל את פעולתו של בן גוריון והנהגת היישוב, חסרה רק האשמת אחת: שהנהגת היישוב ובן גוריון עודדו את היטלר לבצע את השמדת היהודים, על מנת שאלו ששרדו יגיעו לארץ ישראל כבשר תותחים!" ודאי שהגזמתי, אבל עד כדי כך רגזתי על תיאוריה המופרכים של זרטל במה שהיא מכנה שלא בצדק – מחקר מדעי.

חליפת המכתבים שלי עם ד"ר זרטל מצורפת בנספח א.

פרק ב

אקסודוס

הלילות חמים ונעימים בריביירה הצרפתית בשלהי יולי. אונייה שעל סיפונה כ-4,500 איש מחכה להפליג מהנמל. היא ממתינה לסירה שתכוון אותה ותסמן לה את הנתיב ותוציא אותה לים הפתוח. הספן של הסירה המובילה לא מגיע. שליח יצא לביתו, להביאו. צוות האונייה מתוח, מציץ בעצבנות בשעון. כבר בבוקר התברר כי הבריטים זיהו את הספינה בנמל סט, במערב הריביירה, ודרשו משלטונות צרפת לעכב אותה מלצאת לדרך. הצרפתים משתהים: מצבם של נוסעי הספינה, פליטים יהודים בדרכם לארץ ישראל, נוגע ללבם. הם מוכנים להעלים עין, לא לעצור בעד הספינה מלהפליג.

השעות נוקפות. חייבים לצאת הלילה. רב-החובל של הספינה, קברניט ארץ-ישראלי צעיר, איש ההגנה בשם אייק (יצחק) אהרונוביץ, מחליט לצאת בכוחות עצמו, בחסות החשכה, ללא סירה מובילה. ביציאה מהנמל עולה הספינה על תלולית חול, ספק שרטון. במאמץ רב נחלצים, וממשיכים. זוהי ראשיתה של דרך ארוכה, שהיתה לאחד הסיפורים המרגשים והמשמעותיים בהיסטוריה של העם היהודי. סיפורה של הספינה יציאת אירופה – תש"ז הידועה יותר בכינויה

הלועזי – אקסודוס, מתחיל חודשים קודם, בהכנות לקראת ההפלגה. ביוני 1946 שירתי במחנה המעפילים שכונה "תל צופים", שהיה ממוקם בטירה הצופה אל נמל העיירה לה-סיוטה (La Ciotat), כארבעים קילומטר מזרחית למרסיי שבריביירה הצרפתית. עיירת נמל זו שימשה נמל יציאה לכמה ספינות מעפילים. ימים ספורים לאחר הפלגתה של אחת מאוניות המעפילים מנמל העיירה, התחלנו להכין את המקום למחזור הבא. יצאנו אני וכמה מחברי לשיט בסירת מנוע קטנה שעמדה לרשותנו לסייר במפרץ הסמוך. בשובנו, ראינו קבוצת נערות שוחות במפרצון הקטן שהיה בתחום המחנה, בבגדי ים מאולתרים. כשהתקרבנו, התברר שהבנות הן חלק מקבוצת מועמדים להפלגה באוניית המעפילים הבאה. הקבוצה כולה, כעשרים בחורות ובחורים, ניגשה מיד ביוזמתה ובחריצות רבה, לסייע בארגון המחנה ובניקיונו. הם עבדו במיומנות ובהתלהבות. הם הגיעו מההכשרה של תנועת "הבונים" שבאנגליה, ואנו שמחנו לבואם. ביניהם היתה גם מרגה, וכמו שקורה בין אנשים צעירים, נוצרו ביני ובינה קשרי ידידות. תוך זמן-מה למדתי שמרגה הגיעה מגרמניה לאנגליה, חודשים ספורים לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, במסגרת ה-Kindertransport, מבצע שהביא 10,000 ילדים יתומים או יתומים-למחצה מגרמניה לאנגליה ב-1939. אחרי טלטולים על פני אנגליה, הגיעה מרגה להכשרה של תנועת "הבונים" בדרום-מערב האי הבריטי, שם עבדה בעבודה חקלאית קשה. כשנה לאחר סיום המלחמה הגיעו חלק מחברי ההכשרה, והיא ביניהם, לדרום צרפת בדרכם ארצה. מרגה משכה את תשומת לבי. היא היתה נערה יפת תואר (ועד היום היא אישה כזו!) ופניה הקרינו תבונה. חברות יפה נרקמה ביננו אז ונמשכת עד היום. הנהלת המוסד לעלייה ב', בתיאום עם ראשי שירות הקשר בארץ, החליטה להכשיר דוברי עברית מקרב המיועדים לעלייה כאלחוטנים ("גדעונים"). מרגה וכמה מחברי קבוצתה, יחד עם כעשרה חברים

נוספים מקבוצות אחרות, השתתפו בקורס ובסיומו הצטרפו כחברים לצוות המוסד לעלייה ולפליים. מרגה עסקה יחד איתי בהכנת מעפילי האונייה אקסודוס להפלגה.

ההתארגנות והטיפול ב-4,500 המעפילים חייבו פעילות מורכבת ושונה מהרגיל. במהלך מאי-יוני 1947 החלו לזרום לאזור מרסיי מאות פליטים יהודים מדי שבוע. המוסד לעלייה ב' ותנועת ה"חלוץ" שכרו משלטונות צרפת את מחנה גרנד-ארנס (Grand Arénas), ששימש מחנה שבויים ופליטים בתקופת מלחמת הצרפתים בווייטנאם. על צוות הניהול שהורכב מימאים, גדעונים ושליחים אחרים, הוטל הטיפול בניקוי ובארגון המחנה לקליטת כ-3,500 מעפילים. יתר אלף המעפילים שוכנו במחנות שונים שכבר פעלו באזור.

בינתיים הגיעה האונייה והמפקד המיועד – יוסי הראל, לנמל סט (Sète) שבדרום צרפת, השוכן כמאתיים קילומטר מערבה למרסיי. יוסי הראל כבר רכש ניסיון בפיקוד על אונייה עם מספר מעפילים גדול; הוא פקד על כנסתיישראל ועליה קרוב ל-4,000 מעפילים שהפליגה מיוגוסלביה בסוף 1946. עלי הוטל לנהל את 4,500 המעפילים שיועדו להפליג באקסודוס. משימה לא פשוטה שביצעתי בתיאום הדוק עם יוסי הראל. המעפילים שהגיעו למחנה אורגנו בקבוצות, בהתאם לתאים שבהם היו אמורים להתגורר באונייה, כדי שחיי היומיום במחנה יתנהלו במתכונת הצפויה בעת שהייה בים. לכל קבוצה התמנה מנהל, וחלוקת המזון ויתר הפעילויות בוצעו באופן דומה ככל האפשר לזה שהיה אמור להיות בעת ההפלגה. השתדלנו ככל שניתן לשמור על המסגרות הקבוצתיות (שכוננו "קיבוצים") וכך לשמור על מורל הקבוצה ולעודד את גיבושה החברתי.

כל קבוצה הפרישה כמה מחבריה לפעילות הכללית כמו שמירה, סדרנים, ניקיון וכו'. לקראת ארגון העלייה לאונייה קיבלה כל קבוצה תג ובו הסיפון שלה ומספרי התאים. סידור זה הוכיח את עצמו:

העלייה לאונייה נעשתה במהירות ובסדר מופתי, בעזרת סדרנים שתודרכו ותורגלו לכך. הוא גם הקל על ההסתגלות למשטר באונייה. אנשי המוסד במרסיי, שמריה צמרת (שכונה רודי), אבי שורץ ואחרים, היו מופקדים על הקשרים (הידידותיים מאוד!) עם השלטונות, על אספקת המזון וכל הצרכים הלוגיסטיים. גורם חשוב ביותר היה ארגון הג'וינט היהודי-אמריקני, שסיפק את המימון הדרוש, המזון הביגוד וכו'. ימים ספורים לפני מועד ההפלגה המתוכנן פרצה שביתה של ארגון נהגי המשאיות בצרפת ונשקפה סכנת שיבושים בהסעת המעפילים ממחנותיהם לנמל היציאה. אבל מעז יצא מתוק: הודות לקשרים המצוינים של אנשי המוסד עם האיגודים המקצועיים הצרפתיים, ניתן אישור ל-150 נהגי משאיות לבצע את המשימה. הודות לשביתה הכללית היו כבישי הגישה לנמל סט – העמוסים לעיפה בדרך-כלל – פנויים לחלוטין.

תוכנית ההסעה בשעות הלילה בוצעה בסדר ובלוח זמנים מדויק. בבוקר ה-10 ביולי היתה אקסודוס מוכנה להפלגה ואנחנו – צוות החוף – חזרנו למרסיי. אבל אז החלה דרמה מרתקת: שלטונות בריטניה תבעו מממשלת צרפת למנוע את ההפלגה. צוות האונייה, שברובו הורכב מאנשי ים יהודים מארצות הברית ובראשם רב-החובל הישראלי הצעיר – אייק אהרונוביץ, עקפו את האיסור ובמבצע נועז חמקו מהנמל והפליגו מזרחה.

האונייה הגיעה לחופי הארץ אך נלכדה בידי הצי הבריטי. המעפילים הועברו לשלוש אוניות גירוש והוחזרו לנמל פורט דה-בוק (Port-de-Bouc), הממוקם סמוך לנמל היציאה סט שבדרום צרפת. אניות הגירוש הגיעו לפורט דה-בוק ב-31 ביולי 1947. במשך שלושה שבועות סירבו המעפילים להתפנות מאוניות הגירוש ושלטונות צרפת סירבו לפנותם בכפייה. מרגה, ששהתה במחנה ההכנה במרסיי, נטלה חלק חשוב בטיפול באותם המעפילים, כשהיא משמשת "אחות"

ומקשרת. היא הגיעה לספינות יום־יום, עם הסירות שהביאו גם רופא, אספקת מזון ומי שתייה. בתום שלושה שבועות הורתה ממשלת בריטניה לאוניותיה להפליג לנמל המבורג שבגרמניה (שהיתה אז תחת כיבוש בריטי). שם הורדו המעפילים מהאוניות ונכלאו במחנות מעצר בריטיים על אדמת גרמניה. תוך זמן קצר יחסית הם שוחררו ומצאו את דרכם שוב לחופי הים התיכון, משם הגיעו בדרכים שונות לארץ.

פורט דה־בוק, בדרך לאניות הגרוש - אוגוסט 1947
מימין לשמאל: אלפרד - מלווה מ"החלוץ", עתונאית אמריקאית,
מרגה, נחום הלל

אקסודוס היתה האונייה עם מספר המעפילים הגדול ביותר שהפליגה מצרפת. רוב אוניות המעפילים שהפליגו מצרפת עד אז נשאו על סיפונן מאות מעפילים בלבד (למעט הלטרון שהפליגה מנמל לה־סיוטה באוקטובר 1946 עם כ־1200 מעפילים).

פורט דה־בוק, 1947

מימין לשמאל: (יושבים) גד הילב, שאול ביבר, (עומדים) וילי רוטקו, ניסן לויתן, מרגה במדי אחות, יושב משמאל: יאיר ברקה

אחרי שישים שנה: "כולנו אקסודוס"

מזה זמן רב תכננו מרגה ואני לשוב ולבקר במקום שבו נפגשנו, כתיירים. ההזדמנות המתאימה צצה מכיוון לא צפוי, ואפשרה לנו לראות את המקומות ולשחזר את החוויות.

לציון שישים שנה ליציאת האונייה אקסודוס מנמל סט שבצרפת הכין הערוץ השני של הטלוויזיה הצרפתית (France II) סרט תיעודי באורך מלא, המתאר בנאמנות את סיפור האונייה. לטובת הדור הצעיר, כדאי להזכיר כי הסיפור זכה לפרסום רב עם צאת ספרו של ליאון יוריס, בשם אקסודוס, שעל בסיסו הפיק בשנות השישים אוטו פרמינג'ר (מפיק אמריקני ידוע) סרט עלילה מסחרי באותו השם.

הסרט, בכיכובו של השחקן המפורסם פול ניומן, סיפר סיפור שהתבסס על קורות האונייה, אם כי השתמש לשם כך גם בעובדות היסטוריות השאלות מסיפוריהן של אוניות אחרות שגורשו לקפריסין. למען הצדק ההיסטורי, ראוי לציין את תרומתם ההסברתית העצומה של הספר ושל הסרט, שגרמו להפצת הסיפור המרגש בעולם כולו ועוררו את דעת הקהל להבנה ולתמיכה בהכרה במדינת ישראל כבית לעם היהודי.

הסרט התיעודי נולד במוחו ובעטו של במאי צרפתי צעיר (ז'אן-מישל ווקייה), שהוקסם מסיפור אקסודוס. הבמאי הצרפתי הכיר את הסיפור מהסרט האמריקני. הוא חיפש חומר בספריות שונות על אודות התקופה ועל האונייה והופתע לגלות שלא קיים סרט דוקומנטרי נאמן, ושהסיפור האמיתי מורכב ומזעזע אפילו יותר מזה שהוצג בסרט המסחרי. הוא כתב תסריט חדש, בחר להשתמש בחומר ראיות שנאסף ממי שהיה שם, מעפילים ופעילי פליים כאחד, כמו גם בסרטים תיעודיים של רשתות החדשות בעולם כולו, שעקבו בזמן אמיתי אחר תלאות המעפילים. צוות מפיקי הסרט הגיע לביתנו ובמשך כמה שעות שמע וצילם את סיפורנו. בסיום הצילום, כשהצוות כבר היה במכונית בדרכו הלאה, פנה אלינו הבמאי ושאל אם נסכים לבוא, כאורחים שלהם, לדרום צרפת כדי להמשיך שם בצילום במקומות האירוע.

ההצעה נשמעה לנו כחלום טוב שלא פיללנו שיתגשם. החברה המפיקה הזמינה כמה ממעפילי האונייה ושלושה מאנשי פליים שלקחו חלק באודיסאה, לשם צילומים במקומות ההתרחשות: נמל היציאה סט, ונמל פורט דה-בוק שאליו חזרו אוניות הגירוש לפני שהמשיכו לנמל המבורג שבגרמניה.

בנמל סט בצרפת: לקראת הפלגת האקסודוס, 12 ביולי 1947.
אורי מכוון את עליית המעפילים

בנמל סט בצרפת: שישים שנה אחרי, 12 ביולי 2007,
במהלך צילום הסרט

בראשית יולי 2007 הגענו למרסיי, יחד עם כמה ממעפילי האונייה. התמקמנו במלון סמוך לעיר פורט דה-בוק. למחרת יצאנו לנמל שאליו הגיעו בדיוק לפני שישים שנה אוניות הגירוש הבריטיות, אלה שהחזירו לאירופה את 4,500 המעפילים מאקסודוס באקט סמלי ומרושע. בעיר התקבלנו בהתרגשות על ידי ראש העירייה, בחורה מקסימה כבת עשרים וחמש ואיתה נכבדי העיר וקהל רב. רק אז התברר לנו שתושבי העיר, כמו גם העם הצרפתי כולו, גאים מאוד בסיוע החשוב שהגישו בשעתו למעפילים. הובהר לנו שפרשת אקסודוס היתה – ובצדק רב – פרק חשוב בהיסטוריה של העיר.

ואמנם, הסיוע שנתנו המקומיים לפליטים – ששהו בנמל העיירה כעשרים יום – על סיפון אוניות הגירוש, היה חשוב ומשמעותי ביותר. הוא כלל עזרה רפואית, תרופות, מזון ומים, אך יותר מכול הוא כלל תמיכה מורלית במאבק המעפילים, שסירבו, כזכור, לרדת מהאוניות. בכיכר העיר נערך טקס מרשים עם נאומים ומפגשים עם הדור הצעיר וגם עם כמה אנשים שהכרנו אז. ביניהם היה הרופא שטיפל במסירות רבה בחולים שהיו על אוניות הגירוש. פגשנו גם במלחים שהפליגו אז מדי יום בסירות הגרר והביאו לאוניות הגירוש מזון, תרופות וגם את מרגה, שהיתה המקשרת בין אנשינו בחוף לפעילי המעפילים על האוניות. רק כאן, אחרי שישים שנה, נודע לנו שמרגה כונתה על ידם "המרגלת", כיוון שלא ידעו להסביר את תפקידה של הפליטה-האחות-האלחוטנית שדיברה עברית והוטה עם פעילי הפל-ים, וגרמנית ואנגלית עם המעפילים. במקום ערכו לכבודנו ארוחת צהריים מכובדת ונעימה. בתום האירועים והצילומים חזרנו למרסיי, שם נערכה לכבודנו קבלת פנים חמה של נכבדי הקהילה היהודית בעיר. גם שם פגשנו בכמה אנשים שהיו פעילים בשעתם ושסייעו לאקסודוס ולאוניות מעפילים נוספות שהפליגו מדרום צרפת. יום נוסף הוקדש לביקור בתערוכה מרשימה ומקיפה, שהוכנה על ידי הנהלת העיר

מרסיי, ושם הוצגו תולדות היהדות באירופה במאות האחרונות וסיפור אקסודוס. משם המשכנו ליום צילומים בעיירה סט, שממנה כאמור הפליגה האוניה בדיוק לפני שישים שנה. לכל הקבוצה ובמיוחד למרגה ולי, היה זה ביקור מרגש ונעים ביותר.

מפיקת הסרט והבמאי, עם כמה מעוזרי ההפקה, הגיעו לישראל לקראת הקרנות טרום-הבכורה שהתקיימו ב-20 בנובמבר 2007 במרכז קהילתי באשדוד, לפני קהל שרובו עולים חדשים מצרפת המתגוררים בעיר, וכן במחנה עתלית. הסרט, שנקרא כולנו אקסודוס, הוקרן בערוץ השני הצרפתי ב-29 בנובמבר, לציון יום השנה להחלטת האו"ם על תוכנית החלוקה. מפיקי הסרט מצפים שהוא יוקרן בעתיד הקרוב בבתי-הקולנוע ובטלוויזיה בישראל.

במאי ז'אן-מישל ווקייה, עם מרגה ואורי בכיתם, בעת ביקור בארץ לקראת הקרנת הבכורה. נובמבר 2007

פרק ג

רכש

יבוא נשק למדינה שבדרך

מיד עם תום מלחמת העולם השנייה, במאי 1945, החל היישוב היהודי בארץ ישראל להתכונן לקראת המאבק להקמת מדינת ישראל. ארגון ההגנה, שהיה הזרוע הצבאית המרכזית של היישוב, התחיל להצטייד בנשק, בתחמושת ובאמצעים נוספים. האויב העיקרי הצפוי להערכת מפקדי ההגנה, היו הפלשתינים הערבים – תושבי הארץ. הנשק העיקרי שהם חשבו לחיוני היה נשק קל (רובים, אקדחים וכו'). המנהיג היחיד שניבא את הצפוי וראה במדינות ערב השכנות את האויב העיקרי, היה דוד בן גוריון. הוא כיהן אז כיו"ר הסוכנות היהודית, אשר שימשה כ"ממשלה בדרך" ליישוב היהודי. בראשית 1947 כינס בן גוריון את ראשי ארגון ההגנה ואת אלו שעסקו ברכש נשק ואמר: "אל תתרכזו רק ברכישת נשק קל, היישוב זקוק לטנקים, אוניות מלחמה, מטוסי קרב ותותחים." אחד מהמשתתפים בפגישה העביר פתק בין הקהל וכתב: "הזקן השתגע!" רק מי שחי בארץ בימים ההם, יכול להבין את התדהמה שאחזה במשתתפי הפגישה. מעטים יכלו להבין את הראייה

למרחק של בן גוריון! כך החל החיפוש אחר נשק מתקדם לקראת מלחמת השחרור הצפויה.

כל מדינות המערב וגם ארצות הברית הטילו אמברגו חמור על מכירת נשק ליישוב היהודי. המדינה היחידה שהסכימה לספק נשק כבד היתה צ'כיה. אהוד אבריאלי ז"ל, חבר קיבוץ נאות מרדכי, קיים קשרים עם ראשי המשטר בצ'כיה וכך, בשלהי 1947, כשסיום המנדט הבריטי וסיום המאבק להקמת מדינת ישראל כבר נראו באופק הקרוב, החלו משלוחי נשק צ'כי להגיע ארצה. שלטונות צ'כיה העמידו לרשות המוסד לעלייה ב', שהופקד על ניהול הפעולה, את שדה התעופה זאטץ, במרחק כחמישים קילומטר מהבירה פראג. שירות האוויר של ההגנה, שהיה הגרעין ממנו הוקם לימים חיל האוויר של צה"ל, הלך והתארגן. טייסים ובעלי חברות תעופה יהודים מארצות שונות התנדבו לסייע והתחילה רכבת אווירית משדה התעופה זאטץ לשדה התעופה תל נוף, ששירות האוויר השתלט עליו, וכן למסלולי תעופה נוספים. עשרות מטוסים נושאי נשק, מטוסי קרב מפורקים וציוד רב אחר הועברו ברכבת אווירית צפופה מצ'כיה לארץ ישראל. הפעילות נעשתה, כמובן, באישור ברית המועצות וממשלת צ'כיה. בראש הפעולה עמד, כאמור, אהוד אבריאלי ששימש נציג "המדינה בדרך" עד להקמת המדינה, ולאחריה היה שגריר ישראל בפראג. בו-זמנית נשלחו בחורים ישראלים לקורס טייסי קרב מתקדם. המדריכים היו טייסי קרב צ'כים. חניכי קורס זה היו לימים השלד של חיל האוויר הישראלי הצעיר, וביניהם מוטי הוד ז"ל, מי שהיה מפקד חיל האוויר.

תחנת אלחוט בפראג

בשנות פעילות המוסד לעלייה ב' באירופה, לאחר מלחמת העולם השנייה, פעלו תחנות אלחוט על ידי הגדעונים ברוב ערי אירופה

שבהן פעל המוסד. בפראג לא פעלה תחנה כזו בימים ההם. נוצר מצב בלתי-נסבל מבחינת ביטחון-קשר: כל התיאום בנושא משלוחי הנשק בין פראג לפריז נעשה טלפונית, שם הוצפן ונשלח דרך רשת "גדעון" לארץ. אהוד אבריאל קיבל אישור משלטונות פראג להקים במשרדי הנציגות תחנת אלחוט רשמית ומסודרת. עם קבלת ההוראה, רכשנו משרד בעל עוצמה רבה ואת כל הציוד הנדרש. המהנדס סם הלל ואני יצאנו לפראג.

לאחר שנים של פעילות במחתרת – מצוידים בציוד מתוצרת טכנאים שלנו, שעוצמתו מינימלית (מסיבות ביטחון, פחד מגילוי תחנת השידור), הגענו לפראג, שם עברנו את בדיקות המכס בסיוע אדיב ויעיל של משטרת שדה התעופה ומיד התחלנו בהתקנת התחנה. זו היתה עבורנו חוויה בלתי-נשכחת: לטפס לאור היום על גגות ולמתוח אנטנות וכו'... כעבור יום או יומיים הוקם קשר האלחוט הראשון עם מדינת ישראל שבדרך.

עבורי, כמי שהורגל משך שנים לעבוד בתחנות אלחוט מחתרתיות (ייתכן ששם התחילו ליקויי השמיעה שלי), היתה זו הרגשה בלתי-נשכחת, להקים את תחנת השידור הראשונה של "המדינה בדרך". ממנה צמחה רשת תח"ל (תחנות חו"ל), הפועלת היום בטכנולוגיות ובהיקפים שהם מעבר ליכולתי לתפוס.

מן הראוי לזכור ולהזכיר לפחות שניים מבין אלה שניהלו את מערכות רשת "גדעון" המופלאה: יאן – הוא יעקב ינאי ז"ל, שניהל את מערכות הקשר של ההגנה בארץ ובעולם; ומשה (זיק) ירושלמי ז"ל, שניהל את מערכת "גדעון" ואף שימש כגדעוני על כמה אוניות מעפילים. משה המשיך עוד שנים רבות לעמוד בראש תח"ל, שנולדה והתפתחה בחדרים אפלים בערי אירופה, בארצות ערב ובחדרי אלחוט על ספינות המעפילים.

התקפלות

הרכבת האווירית שתוארה כאן היתה מקור חיוני לנשק ואי-אפשר לתאר את ניצחון צה"ל במלחמת השחרור בלעדיה. בראשית 1948 הפעילה ממשלת בריטניה לחץ כבד להפסיק את משלוחי הנשק. האו"ם כפה על ממשלת צ'כיה להפסיק מיידית משלוחים אלו והיא נאלצה לציית. הנחיית הצ'כים לחסל את הפעילות האווירית משטחה חייבה פינוי מידי של כל מי שעסק בפעולה. קיבלתי הוראה לעזוב את המקום במטוס האחרון שהמריא. כך הגעתי באורח לא צפוי לארץ, בעיצומה של המלחמה. בדרכי ברכב מתל נוף צפונה, הותקפנו ביריות מכיוון הכפר הערבי מרר, ששכן בצומת הכניסה לתל נוף. צלחנו בשלום את ההתקפה והמשכנו צפונה, ובשעה שתיים אחר חצות הגעתי בהפתעה לבית הורי.

המברח הראשון(?) למדינת ישראל

עם הקמת המדינה, במאי 1948, נפתחו השערים לעלייה חופשית. חלק מצי ההעפלה הוסב להובלת נשק וציוד לחימה עבור צה"ל, בעיצומה של מלחמת השחרור. על ספינת המשא האיטלקית *Montechiaro*, שכונתה ההר, פיקד יונה ז'בין ואני הייתי על תקן אלחוטן (גדעוני). יהודה ארזי ועוזרו דני אגרונסקי (אגרון), הגיעו לנמל מרסיי עם מטען של עשרים תותחים אנטי-אוויריים מסוג "היספנו סוויסה", שהועמסו על הספינה עם תעודות המצהירות שיעד המטען הוא מדינה בדרום אמריקה. ארזי ואגרונסקי נתנו לי למזכרת אקדח ממודל *Pistola Beretta* קטן. נוסף לכך הועמסו כמה טונות של בצל, "נגד עין הרע", להסתרת המטען מעיני הרעה של אוניות האו"ם, שהיו אמורות לשמור על האמברגו למניעת העברת נשק לארץ. היינו מצוידים בשתי מערכות מסמכים של האו"ם; אחת שקבעה שהאונייה מובילה תותחי נ"מ

ממרסיי לנמל בדרום אמריקה. ניירות אלו עברו כדין את הפרוצדורות במרסיי. לפי המסמכים השניים הובילה האונייה כך וכך טונות של בצל לנמל חיפה...

אורי על המונטהקארלו, מאי 1948

זכורה לי שיחה עם יהודה ארזי על סיפון ההר: לפני ההפלגה ישבנו באונייה ודיברנו על הפילוסופיה של המסחר בנשק... ארזי בא בלוויית סוחר נשק פולני, שבעיני היה אבטיפוס של סוחר נשק, איש מחרחר מלחמה וסוחר בדם... שאלתי את ארזי: "איך ייתכן שאנחנו, עם בעל מוסר, נבוא במגע עם איש כזה?" והוא ענה לי, "תיאוריות הן תמיד טובות... אך ברגע שמשהו מסכן את חיך, תבחן מחדש את התיאוריות..."

הפלגנו בסוף מאי 1948, בים רגוע. אחרי חוויית הפלגה באוניות מעפילים, הפלגה עם מטען דומם שאינו זקוק למזון, מים ואוויר נקי – היתה מרעננת. כעבור שבעה ימים הגענו לנמל חיפה. לאחר שביקורת

כלי השיט על ידי פקחי האו"ם עברה בשלום, בעיקר הודות למטען הבצל וריחו שגרמו לפקחים להזדרז, הם כובדו בכוסית יין טוב לפרדה. בנמל חיפה התקבלתי על ידי נציג המוסד. לפני היציאה מהנמל הוא שאל אם יש לי משהו להצהיר במכס. כיון שהיתה זו כניסתי הראשונה למדינת ישראל, הפתיעה אותי השאלה ועניתי בשלילה. לפתע נזכרתי באקדח שהיה בתיק כלי הרחצה שלי, ועדכנתי את המלווה. בעצתו הסתרתי את האקדח מתחת למושב. עם היציאה מהנמל, עלה בדעתי שצריך הייתי להצהיר לפני פקידי המכס על המטען שהבאתי: "עשרים תותחים ואקדח אחד קטן".

כך הייתי (אולי?) המבריה הראשון למדינת ישראל הצעירה. הוצאתי רישיון לשימוש באקדח והאקדח היה ברשותי שנים רבות. אני מניח שחלה התיישנות על האירוע אחרי שישים שנה, ושאני מסתבך עם החוק...

רשת "גדעון"

מערכת הקשר האלחוטי של המוסד לעלייה ב' – רשת "גדעון", קיימה תחנות בערים מרכזיות באירופה: במזרחה – בפראג ובבוקרשט ובמערבה – ברומא, במילנו, בפריז ובמרסיי. היתה זו רשת שפעלה בעיקר באמצעות מכשירים שנבנו על ידי טכנאים ומהנדסים, חברי ההגנה והפלמ"ח, ואזכיר רק כמה מהם: רענן (רני) רובינשטיין, צביקה בית-דין ז"ל, נפתלי (נפתא) רוז"ל, ישעיהו (אישי) לביא ז"ל, סם הלל שהגיע אלינו מסקוטלנד, ועוד רבים וטובים. הרשת שירתה ביעילות רבה את כל פעולות ההעפלה והרכש, בזכות המסירות והנחישות של קבוצות הגדעונים. פעולת הרשת נשמרה בסודיות מוחלטת ורק מעטים ידעו עליה. הרשת העבירה ידיעות, הוראות ודיווחים בשיטת כתבי סתר, שנחשבו על ידנו כבלתי-ניתנים לפענוח.

לימים, בראשית שנות השישים, שירתי כקצין במערך הטכנולוגי של חיל המודיעין בצה"ל. בעקבות קשרים מצוינים שהיו למודיעין הישראלי עם שירותי המודיעין האיטלקי, התארכה משלחת שלהם אצלנו. בסיום הביקור הוזמנתי כחבר במשלחת של המודיעין הישראלי לביקור גומלין באיטליה. המארחים האיטלקים לקחו אותנו לסיור ברומא ובמסגרתו הגענו לאיזור מונטה מריו, שם הפעלנו ב־1947 תחנת אלחוט מחתרתית כזו של המוסד לעלייה ב'. כיון שעברו שנים רבות, העזתי וסיפרתי למארחים על שירותי במקום. הם לא הגיבו, אך למחרת הביא לי אחד המלווים תיק ובו מברקים מפוענחים של השידורים ה"סודיים" שלנו. המלווה הסביר לי שהם ידעו על פעולותינו, האזינו לשידורים שלנו, פענחו אותם

פעילי המוסד לעלייה ב' ברומא. מימין לשמאל: מקס בנט (הוא מאיר בינט, שנאסר בשנות החמישים במצרים במסגרת "הפרשה"); עובדת מקומית, אורי, יוק, מייק הררי ורחל בצר. למעלה משמאל: עזריאל עינב

ללא קושי רב, וכל זאת על מנת לוודא שאין זו תחנה של המחתרת הקומוניסטית או של גורם אחר המהווה סכנה לשלטון האיטלקי... ראוי להזכיר ששלטונות איטליה וגם שלטונות צרפת התייחסו לפעולות ההעפלה במידה רבה של סובלנות ואהדה, כפי שמעיד הסיפור לעיל. קשה לתאר את הצלחת הפעילות של המוסד לעלייה ב' ללא הסיוע הפעיל (והסביל!) לפעולותינו.

בחזרה למרסיי

לאחר קום המדינה הועברו כמה מספינות ההעפלה שהיו במצב שמיש לרשות חברת צים, שהיתה לחברת השיט הלאומית של ישראל. כמחווה למלווי ספינות ההעפלה, העניקה חברת צים למעוניינים מביניהם כרטיסי שיט לאירופה. הכרטיס כלל הפלגה בלבד, וההוצאות האחרות היו על חשבון הנוסע. מצבנו הכלכלי היה בכי רע. למרות זאת, לקחתי חופשה מצה"ל ויצאתי להפלגה בת שבוע באונייה קדמה, למרסיי. אף על פי שמרגה היתה זכאית גם היא לכרטיס, שכן היתה "גדעונית" על אוניית מעפילים, היא ויתרה על הטיוול מטעמי חיסכון. היא גם אהבה פחות ממני את העיר המזרח-תיכונית הזו.

השיט היה נפלא. הייתי במעמד של אורח רב-החובל. קיבלתי את כל ה"צ'ופרים" – קבינה מכובדת, שולחן אוכל נעים וכו'. ביום עגינה בנפולי, איטליה, הצטרפתי לסיור מודרך בעיר שנערך מטעם הקברניט. היה זה ביקורי הראשון בעיר היפה הזאת. לא הבנתי מדוע נפוצה האמרה "לראות את נפולי ולמות"; חשבתי שנכון יותר לומר "לראות את נפולי ולחיות". בהגיענו לנמל מרסיי פגש אותי מקומי שהיה ידיד ותיק, ג'ו בהרליה. ג'ו הוא יהודי, בעליה של חברה שסיפקה שירותים שונים לאוניות שעגנו בנמל העיר. הוא סייע רבות למוסד, וידעיותו בעברית הצטמצמו לצמד המילים, שנהג לומר לעתים קרובות: "יהיה

בסדר". ואמנם כך היה, בנושאים "כשרים" וכשרים פחות! ג'ו הסיע אותי למלון צנוע וערכתי סיור רגלי במקומות שאהבתי בשנות שהותי בעיר. שכרתי מכונית דה-שבו קטנה, וסיירתי במחנות שבהם חייתי ופעלתי בשנים שקדמו להקמת המדינה. הממון בכיסי היה מצומצם עד מאוד, אך סירבתי להצעתו של ג'ו שישלם עבור המלון, מתוך תחושת כבוד עצמי. הוא הזמין אותי לארוחת ערב שישי מסורתית ונעימה בבית משפחתו ולארוחת צהריים אחת בעיר. נהניתי מאוד מכל מה שראיתי וזכרתי, אך ארנקי הלך והצטמק בקצב מדאיג. אכלתי כריכים זולים. אבל היה כדאי... ביום האחרון לשהייתי החלטתי להתפרע; נכנסתי בערב למסעדה צנועה, שאני וחברי למוסד לעלייה נהגנו לאכול בה לעתים רחוקות סטייק טוב עם צ'יפס ולשתות יין צרפתי זול וטוב. זאת עשיתי, אבל מחשש למחיר ויתרתי על היין והסתפקתי במים מינרלים. כשסיימתי את הארוחה ובדקתי את המחירים בתפריט, מצאתי שמחירו של בקבוק היין שאהבתי זול משמעותית ממחיר בקבוק המים שהזמנתי... טעם היין שמנעתי מעצמי נשאר בפי זמן רב לאחר שחזרתי מהטיול היפה!

ילדות ונעורים

יום אביב נעים, שנת תרצ"ו (1936). אני בן עשר, תלמיד כיתה ד' בבית-הספר "חביב" שבראשון לציון, בית-ספר העומד על תלו עד היום. ככל יום בדרכי הביתה, הלכתי ברגל בדרך העפר שהובילה מהמושבה ראשון לציון לנחלת יהודה, מרחק קילומטר וחצי. בכניסה לנחלת יהודה, הבחנתי בהתקהלות מוזרה ליד "הספסל של אברהם", בפנינת הרחובות המייסדים והבנים. הספסל נקרא על שם אברהם מילר, נכה מלידה, איש חכם ומעניין והוא היווה תחליף לכיכר המרכזית של היישוב. רבים מתושבי נחלת, שעסקו בעבודות המשק מדי יום, התקבצו שם בפנים נפולות: כך נרשמו בזיכרוני מאורעות תרצ"ו. בדרום תל אביב, ביפו, בחיפה וברחבי הארץ, תקפו פורעים ערבים את השכונות היהודיות. עשרות יהודים נהרגו, נפצעו או ברחו מבתיהם. בהיותי בן עשר גויסתי מיד, ותפקידי היה להעביר פתקים והודעות מפעילי ההגנה במקום למטה שבראשון לציון, ובחזרה לנחלת.

נולדתי במושב נחלת יהודה, בפברואר 1926. אמי, דבורה לבית אברבנאל, עלתה ארצה מהעיר אודסה דרך ביירות, ב־1912. היא היתה

אחות ומיילדת ועבדה בבית-החולים "וואלך" שבירושלים, ב"הדסה" שבתל אביב ואחר-כך בפתח תקוה. אבי, דב גרינבלט, עלה לארץ מליטא, ב-1913 – ימי העלייה השנייה, והצטרף לקבוצת חלוצים שהקימה את כרכור. הוא הוכשר כווטרינר וב-1920 עבר לראשון לציון והיה לווטרינר המושבה. הורי נפגשו בארץ, נישאו ב-1922, התיישבו בנחלת יהודה והקימו – בעבודת כפיים קשה – משק חקלאי מעורב שכלל רפת, פרדס וירקות. ב-1924 הביא אבי את הוריו לארץ. אחי הבכור אהרון, המבוגר ממני בשנתיים, ואני גדלנו עם הורינו בבית צנוע אך חדור תרבות וציונות. דיברנו עברית ואבי קרא עברית, שפה שלמד עוד ב"חדר" בליטא ובישיבת פונישב. הוא קרא ספרות רוסית קלאסית וגם ספרות ציונית ישראלית שכתבו בני דורו, וכמובן את העיתון היומי דבר. אבא לקח חלק בפעילות הציבורית במושבה כפעיל מפא"י, ובמסגרת התאחדות האיכרים כפרדסן. כמו כן, היה חבר פעיל בארגון בני ברית בראשון לציון.

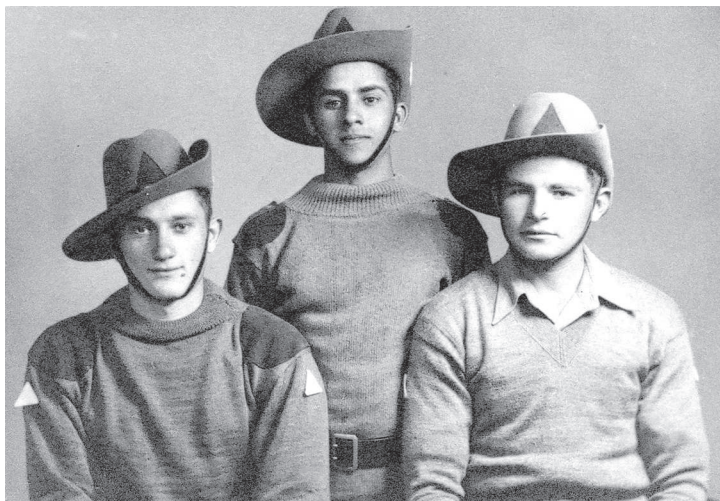
אורי מימין עם הוריו דבורה ודב, ואחיו אהרון. נחלת יהודה, 1943

אמא נודעה כאחות ומיילדת, ושמה יצא למרחוק. לא פעם הוזעקה באישון לילה, לסייע לאישה הכורעת ללדת בראשון לציון או בשכונת עזרה ובצרון הסמוכה. היא נודעה גם ביחסה החם ובעזרתה למשפחות

אורי כנוטר, 1943

שהכירה כשיילדה את נשותיהן. היא אספה בגדים וצעצועים להביא להם בביקוריה, התעניינה בשלומם ובקורותיהם וסיפקה עצה ותמיכה. הייתי חניך בתנועת הנוער העובד והלומד. המשכתי בלימודי בגימנסיה הריאלית בראשון לציון, אך בסוף הכיתה השביעית, ב-1943, התגייסתי להגנה כמו רבים מבני דורי. אחי אהרון התגייס לבריגדה היהודית, שלחמה במסגרת צבאות הברית נגד הנאצים באירופה. בגיל שבע-עשרה גויסתי למשטרת היישובים היהודיים. גוף זה, שהוקם בחסות ממשלת המנדט הבריטי, נועד להגן על היישוב היהודי בארץ מפני פורעים ערבים. מפקדתו אמנם נשלטה בידי קציני משטרה בריטים, אך למעשה הוא נוהל על ידי מפקדת ההגנה והיווה זרוע שלה. בחסותו נערכו אימונים ופעולות שונות של ההגנה. בתום המלחמה, במאי 1945, נשלחתי לקורס אלחוטנים ושירתי ברשת הקשר הארצית של ההגנה.

נוטרים במשטרת היישובים היהודיים, 1943.
מימין לשמאל: יגאל בן דוד ז"ל, שמואל בשארי, אורי

רשת הקשר היתה אחד הארגונים הסודיים ביותר ופרט למפקדי ההגנה בדרג הגבוהה, איש לא ידע כלל על קיומה. תחנת האלחוט של ראשון לציון והסביבה הותקנה אצל משפחת פייס, בקומה השלישית בביתם שברחוב הכרמל.

דוד פייס ז"ל היה פעיל בכיר בהגנה והסכים להסתיר בביתו את התחנה ואת פעילותה. הייתי בן בית אצלם, ופעלתי מביתם כמעט מדי יום. תמיד זיכו אותי שם באירוח נדיב וביחס חם.

השלטון הבריטי ידע שקיימת רשת אלחוט מחתרתית וניסה לאתר באמצעי איכון אלקטרוני את מקום פעולותיה. ציוד התחנה נשמר במזוודה, והוסתר באחד מארונות הבית. יום אחד, בעודי מפעיל את התחנה, נמסר לנו שהמשטרה עורכת חיפוש בבית, במטרה לחשוף את התחנה. הסתרתי במהירות את הציוד וכשהשוטרים נכנסו ישבתי עם המשפחה ליד שולחן האוכל. הזדהיתי כנוטר וקרוב משפחה.

השוטרים כובדו בבירה ובמטעמים. הציוד לא התגלה והמחפשים עזבו את הבית. אני מספר זאת כמחווה הוקרה למשפחת פייס הנפלאה. הם הסתכנו מאוד בהסכמתם להסתיר בביתם את תחנת האלחוט המחתרתית.

באותה תקופה למדתי לנגן בחצוצרה. אהבתי לנגן וצורפתי לתזמורת "הפועל" של ראשון לציון. מנצח התזמורת היה שמשון דרורי, שהיה גם מנצח תזמורת "מכבי" פתח תקוה. התזמורת לקחה חלק חשוב באירועי 1 במאי, חג הפועלים, שצוין אז בחגיגות רבה. שמשון המנצח נהג להביא תגבור של נגנים מתזמורת מכבי פתח תקוה, ואלה לבשו את מדי התזמורת שלנו. ואילו בימי חג של מכבי (מכביות וכו'), היינו אנחנו לובשים את מדי מכבי ומצטרפים לתזמורתם הם. זה היה בבחינת דו-קיום בשלום....

בהמשך, עם הקמת הבריגדה היהודית, הוקמה גם תזמורת הבריגדה,

נגני החצוצרות בתזמורת "הפועל" של ראשון לציון: אורי שני מימין

ושמשון דרורי התגייס כאחד ממנצחי התזמורת הצבאית. שמשון רב-הפעלים היה גם נגן חצוצרה בתזמורת תיאטרון "האוהל". לעתים נבצר ממנו להגיע להצגות ואני נבחרתי להחליפו. כך הוספתי לרשימת עיסוקי גם את תפקיד נגן החצוצרה בתיאטרון. נהניתי הנאה רבה מעיסוק זה. שכרי היה אמנם זעום, אך בכל זאת היה זה השכר הראשון שקבלתי בחיי. לא פחות נהניתי מההתחככות עם שחקני תיאטרון מפורסמים, כמו מאיר מרגלית, לאה דגנית ועוד. בזכות עיסוקי זה, ראיתי גם הצגות תיאטרון רבות.

בכל שנות פעולתי במוסד לעלייה ב' ליוותה אותי החצוצרה, אם כי ללא שימוש רב. בנובמבר 1946 הגעתי לארץ כמפקדה של ספינת המעפילים לטרון, שהיו בה גם כמה עולים מהכשרת "הבונים" מאנגליה, שמרגה היתה חברה בה. לימים, יסדו חברים אלו את קיבוץ כפר הנשיא. עם לכידת האונייה על ידי הצי הבריטי, נערכו המעפילים להתנגדות לכיבוש. כדי לעודדם, עליתי על גשר האונייה וניגנתי את

המנון "התקוה" בחצוצרה. נראה שלא הייתי גדול נגני החצוצרה של התקופה; הבריטים השתלטו על האונייה והעבירו את המעפילים, ואני והחצוצרה בתוכם, למחנות המעצר בקפריסין. כעבור שנים ערכו חברי כפר הנשיא, מעפילי לטרון, הצגה ששחזרה את הגעתם לארץ, לציון ארבעים שנה לאירוע. אני התבקשתי לחזור

אורי מנגן בכנס הגדנ"ע, 1943

ולנגן את "התקוה". לא עזרו תחנוני ותירוצי שעשרות שנים לא נגעתו בחצוצרה. עשיתי את חלקי, ואינני יכול להתפאר בו. לאחר ההצגה התנצלתי לפני המארגן, שהיה אחד ממעפילי האונייה, על הביצוע הגרוע. להפתעתי, הוא השיב שנגינתי בפעם הזו לא היתה גרועה מזו שהתרחשה באירוע ההיסטורי עצמו...

פרק ה

שירות צבאי

במשך עשרות שנות שירותי במערכות הביטחון ובצה"ל, הרגשתי ונחשבתי למפקד ולקצין טוב וממושמע. יחד עם זה, לא סבלתי מקרים של רשעות או טיפשות, והיו כאלה בתקופת שירותי! לא היססתי להגיב, גם כאשר השוגה או השוגים היו בדרגים הגבוהים. אני שלם עם העמדה שנקטתי ומעיד שהצלחתי בהשגת המטרות שהצבתי לעצמי. לעתים סיכנתי את מעמדי, כפי שמעידות האנקדוטות שלהלן.

קורס קצינים

גויסתי לצה"ל כקצין, בעקבות שירותי במוסד לעלייה ב' ובפלי"ם. עם זאת, התנדבתי להשתתף בקורס קצינים. יצאתי לקורס בדצמבר 1948, ימים ספורים אחרי נישואי למרגה. הוצבתי בפלוגה א', שם מצאתי כמה מחברי הטובים. כעבור שבועיים עמדנו לצאת לחופשת סופשבוע ראשונה. מסיבה שאיני זוכר, אבל סיבה שלדעתנו היתה בלתי-מוצדקת בצורה קיצונית, החליטה מפקדת הקורס לבטל את החופשה לפלוגתנו. בהתייעצות בינינו החלטנו לא לציית ולצאת לחופשה כמתוכנן. החלטנו

גם לשחרר מהפעולה הזו את אחד מחברינו, שהיה הקצין התורן והיה עלול להיפגע. למחרת, לאחר שכל הפלוגות עלו לאוטובוסים בדרכן לחופשה, פנתה כל הפלוגה שלנו לכיוון ימין ובמצעד מסודר יצאנו מהבסיס ואיש-איש פנה למצוא לו הסעה לביתו. עלי, כאיש קשר ושותף לארגון הפעולה, הוטל להעביר הודעה למטכ"ל לגבי האירוע. וכך עשיתי. בינתיים הופעלה המשטרה הצבאית, שהציבה מחסומים בדרכי האזור ולכדה כמה מהבורחים, אך רובנו הגענו לביתנו ובילינו סופשבוע נעים. ביום ראשון חזרנו לבסיס ואחרי נזיפה מגומגמת נמשך הקורס כרגיל. לא אכחיש שהייתי מבין יוזמי הפעולה. היו איתי כמה לוחמים מחטיבת הראל ומיחידות אחרות (ביניהם אברהם ארנן ז"ל, מייסדה ומפקדה הראשון של סיירת מטכ"ל), שבאו לקורס ישירות משדות הקרב. למותר לציין שלא נהגו בנו בחומרה...

בעוד חברי בפלוגה הכירו אותי ואת פעולותי, היו כמה שהתייחסו אלי בקרירות או בעוינות לא מוסברת. פנחס ספיר (אז קוזלובסקי), שהיה בכיר בממשלה ולימים מונה לשר המסחר והתעשייה, בא לבסיס כמרצה-אורח. ספיר הכיר אותי מהפעילות המשותפת שלנו במוסד לעלייה ב' באירופה. משהבחין בי הוא הפסיק את ההרצאה, חיבק אותי וסיפר לכולם על פעילותנו המשותפת בחו"ל. אחרי ההרצאה ניגשו אלי ה"עוינים", התנצלו והסבירו שחשבו בטעות שאני שייך למשמטמים, אלה שהוריהם שלחו אותם לחו"ל כדי למנוע את השתתפותם במלחמת השחרור.

בה"ד 7

אחרי קורס קצינים נשלחתי לקורס קציני קשר מתקדם בבה"ד 7. היו איתי כעשרה קצינים בדרגות שונות. הקורס היה מעניין והתנהל כהלכה, אלא שבשלב מסוים החליט מפקד הבסיס (ידיד טוב שלי ושל משפחתי),

שעלינו להוריד את דרגותינו, לא להיכנס לחדר האוכל של הסגל, אלא לאכול עם החניכים והציג בפנינו עוד כהנה וכהנה מגבלות. זו היתה "הנחתה" טיפשית ומיותרת, לטעמנו. החלטנו (ואינני מתבייש להודות שהייתי שותף להחלטה), לנקוט תגובה מקורית: לשתוק בשיעורים. כל שאלה של המדריכים הצעירים נתקלה בשקט. זה נמשך יומיים ומפקד הבסיס החליט להכניס למעצר את כל חניכי הקורס. הוכנסנו לחדר מעצר קטן. מובן שקמה שערווייה. קצין הקשר הראשי הגיע, שוחררנו מהמעצר, והשעון הוזז לאחור: הכול חזר למקומו.

האירוע הכה גלים בבסיס וסופו מפתיע לכל הדעות: כעבור כמה חודשים התחלף המפקד ואני התמניתי לסגן מפקד בה"ד 7. כשמפקד הבסיס החדש, חברי הטוב משה (מוסיק) גדרון נשלח ללימודים, התמניתי אני למפקד הבסיס. (הערה חשובה להבהרה: מוסיק לא היה מפקד הבסיס בתקופת שביתת השקט!)

חטיבת הצנחנים 1956-1957

ב-1952, בעודי משרת בצה"ל, עברתי עם משפחתי להתגורר בקיבוץ כפר הנשיא והתקבלנו כחברים. כעבור כמה חדשים השתחררתי מהצבא והייתי לחבר קיבוץ עובד משק. בסוף 1955, לקראת מבצע קדש היא מלחמת סיני, פנה אלי ואל מזכירות הקיבוץ קצין הקשר הראשי וביקש שאחזור לצה"ל, לתקופה בת שנה. ביקשתי מהקיבוץ לאשר לי שנת חופש. באספת קיבוץ סוערת הוחלט – ברוב קטן – להיענות בשלילה. עזבנו את הקיבוץ וחזרתי לחיל הקשר. שם הוטל עלי תפקיד קצין ההדרכה של החיל, עבודה משרדית בעיקרה שלא היתה לרוחי. באותה תקופה הוקמה חטיבת הצנחנים בפיקודו של אריק שרון. הצעתי את מועמדוטי לתפקיד קצין הקשר החטיבתי, אף על פי שהתפקיד יועד בעיקרון לדרגת סרן ואני כבר הייתי

דיון במפקדת חטיבת הצנחנים. משמאל לימין: אורי, אריק שרון

רב-סרן. בריאיון עם אריק הוא בחר בי מכל המועמדים (אולי כי שנינו מושבניקים?)

הקמתי פלוגת קשר על בסיס מחלקת הקשר של גדוד 890 מחיילים מובחרים. היתה זו תקופת פעולות התגמול נגד הפדאיון שפגעו בישראל במעשי רצח וטרור. מערכת הקשר פעלה בהצלחה והפלוגה זכתה למעמד ראוי. ב־זמנית החלו התוכניות למבצע בהיקף רחב למיגור הטרור, מה שהוליד את "מבצע קדש". יחסי עם אריק היו פושרים אך קורקטיים. אריק התייחס לנושא הקשר כשירות ברמה נחותה, לעומת יחסו ללוחמי החי"ר. לקראת אחד התרגילים השתתפתי ב"קבוצת פקודות", שבה הצגתי את מערכת הקשר. במהלך ההצגה העיר לי אריק בפני כל הפורום הערה פוגעת ומעליבה. הפסקתי את דברי, עזבתי את המקום במחאה ונסעתי הביתה. כל חברי במקום ניבאו שבזה סיימתי את שירותי בחטיבה ושאריק "ידיח אותי". בערב קיבלתי טלפון מלשכתו וזומנתי להתייצב מיד! הייתי בטוח שזה סוף

התקופה בצנחנים בשבילי. אריק פתח את שיחתנו בהתנצלות על הפגיעה בי. מאותו יום הפכנו אריק ואני לידידים ומעמדי במפקדת החטיבה היה איתן ומכובד.

צוות מפקדת חטיבת הצנחנים: (משמאל לימין) קמ"ן גדעון מחניימי, קצין אג"מ מנו שקד, קצין קשר אורי גורן

במבצע קדש צנח גדוד 890 במיטלה, וצורפה אליו חוליית אלחוטנים של הפלוגה. יצאנו ברכב לפגוש את הגדוד הצונח, ואני הייתי צמוד לאריק ולמפקדת החטיבה כל הזמן הזה. אחרי כמה קרבות בדרך הגענו למפגש. אף על פי שציוד הקשר לא התאים למרחקים שנוצרו במלחמה זו, קוים קשר טוב הודות לאלתורים ולשימוש מושכל בציוד הקיים, וכמובן, הודות לסיסמה שעליה חונכנו: "קשר תמיד יהיה"... לאחר ההתחברות עם הגדוד, החל אריק לתכנן את הכניסה למצר המיטלה, פעולה שלא אושרה על ידי המטכ"ל. הרמטכ"ל משה דיין חשש מהאפשרות שאריק ייכנס למיטלה חרף האיסור. הוא שלח את

רחבעם זאבי (גנדי) במטוס פייפר, כדי "לשמור על אריק", למנוע ממנו לבצע את כוונתו. אני נהגתי בג'יפ בו ישבו אריק וגנדי ודיברו על האיסור להמרות את פקודת המטכ"ל. הייתי העד היחידי לשיחה שבסופה נמצא הפתרון: אמנם אסור להיכנס ולכבוש את המצר, אבל שליחת סיור לבחון את המצב היא בתחום סמכותו של המפקד במקום, הסכימו שניהם. כך נשלח גדוד ראשון כ"סיור", הסתבך בקרב קשה וספג נפגעים רבים. על מנת לחלץ את הגדוד הראשון, נשלח פנימה הגדוד השני ואחריו השלישי. כך התנהל הקרב הנורא והמיותר, שגבה יותר משלושים הרוגים ועשרות פצועים מטובי לוחמי החטיבה. הוויכוח על מה שקרה התפתח למחלוקת שנמשכה שנים רבות.

בשולי קרב המיטלה, ראיתי את אריק גם במיטבו: בראשית הקרב, כשהסיור רק נכנס, היה אריק – ואני איתו – בפתח המצר, בדרכו להיכנס ולנהל את הקרב מקרוב. בדרכנו התחיל פינוי הפצועים הרבים משדה הקרב. רופא החטיבה, ד"ר שלמה שיבולת, אמר שאין ברשותו אמצעים לטפל במספר כה רב של פצועים ויש הכרח לפנות רבים מהם לבתי-חולים במרכז הארץ. במקום הוכן מסלול נחיתה למטוסים קלים בלבד, ואילו לצורך הפינוי היה הכרחי להנחית מטוסי דקוטה. אריק ביקש מחיל האוויר לשלוח את המטוסים הדרושים, אך נתקל בסירוב מוחלט. הוא גייס את כל הציוד ההנדסי שהיה ברשות החטיבה וכן חיילים רבים, שהכינו מסלול מאולתר. נציגי חיל האוויר הגיעו בפייפרים, ואחרי ויכוח קצר אישרו את נחיתה הדקוטה. כך ניצלו מספר רב של פצועים שהיו נידונים למות לולא הפתרון המהיר. קרב המיטלה גרר בעקבותיו ויכוח מר והיה נושא למחלוקת בחטיבה ובמטכ"ל. תרומתי לדיון היתה הסיפור על החלטתו של אריק לדאוג לפינוי הפצועים.

במלאת 40 שנה להקמת פלוגת הקשר בחטיבת הצנחנים (1999), נערך

כנס ברמת גן והופקה חוברת לציון הארוע. גדי כץ, שהיה חייל בפלוגה ולימים – חבר קרוב, כתב על אורי בחוברת.

הפלוגה עם גדי כץ לפני צניחה

מ"פ קשר -
קורס אלוטן מורס

כשאני היה בכך 30, זכר כמי
אז לא צפוי להיפגש אמת, הוא
הגויב לצמיתות כדי להקים את
שולח הקשר הראשון של הטביה
202 שהיה את בהתהווה.

הימים היו "פעולת הגמול" מידת
הצנחנים נשלח כמטל אבדה כולל
המכשירים, ואורי שראינו בו אבא
לא כולנו בשל יזל ונסיונו ובטיק
בשל סגנונו הבדוי והצנוע, בונה

ידי אגוני, וקורס אלוטן הקשר של 890 יש מאין פלוגת קשר טביגית מוצננת הראשונה בצה"ל.

כרק ידענו שאורי הינו אלוטן מורס אשכנזי ואשר קורס מונסה מתקופת ההפלה וטיוח המדינה, ועל כן הכבוד המקצועי
אלו היה מורס.

אורי עבד קורס צנחה אגרונו (הווקרס) ואף היא אלוטן אבדה בטיגית בלוי כחן קצין וכינון אבא רבני, רבני
שכבר כך לא היה מקובל בצנחנים, אבל אלו היו אבדיו ובקורס צה"ל הם נקטלו ואומצו על ידי כו הגבנה.

אורי תיקד עין בפעולת הגמול היא מפעולת היסט מטרית "אלו רהואה" שבו כביש באר שבע גברון, דרך פעולת
"הצנחן", "אוסאן", "קרקויה" ומבצע סוני.

סבילה גשבה או אלוני בין יגרי סבולוני - הוא נהן אכפופים או אשכנזי. הוא סוהן עיונו וידע אטקסו על השכח אף אצפרי
כאשר ראה הצדקה אבך, אנון בימורה ביצענו את המוטל עיונו על הצד הטוב ביותר. אז היה קשר של בוצה אז היה
מכירק של גביש איעדו ולא הייתה כעיה של אן נפגיה, כדרך כולו, בטיגית היזמסה על כגפיו של אורי.

אמית שפולגה הקשר היגה המאוביגה של צה"ל, הצידו היה דא ופטימטיבי ונדענו אלוטנים רבים כמי גבישה ימאנו
נפיונת הצידו הקשר המוגד שיהיה אף כדשלתנו כמו ה-T.R.C., מ.ק. 103, מ.ק. 10 אפוד, כדו אהובים אפצננו ומאוננת
עיונו כי הצידו היה הוגל שנתנו אנו נכדע קשימים אורטיקיים ומשימא, שפולא מתכנון הצידו לא גמול, כמו אמול אהקשר
מא-נץ אבג-איד מ.ק. 10 עם אנטנת מוגרית שפנונו אנו מטיגיה אובכי רדיו...

ידענו שחקר נמצא בהבנת המוגד של גודיחם באב"ק, את נצוה אולא משימאנו אש לא נביכו גאת, אך אם אולה אז יהיה
קשר עם מוגד כו היא אז מכרד אז יכדו כמאנו, גולל על הקשר ובטיקו על מפקדו ביקורת קשה ער כדי עילבון.
אנו מילון ננון אן נשמענו כדו שהוא הקדנץ עיונו אן ישמור ביבטיגית כולו.

עבדו מאב כמטס 30 פנה, אמטיב כביונו גמ הצמנו בכך אלוני נביכ גמ ע"י תיקוד הטטיבה כבקבוצה קשר מצויון
כא היגה קופנה נשלח על גביה מצויונים ששפנו עבודה גשבה כשכדאשן עמד ארסם מפקד גשבה את המקצועות
וגם הטיקוד עם גשמו - עשאו ארסם גדלו.

גשם
גדי כץ

מכתב של גדי כץ, שהופיע בחוברת שהופקה לציון 40 שנה לחטיבת הצנחנים

מ"פ קשר – קודם אלחוטן מורס

כשאורי היה כבן שלושים, וזה כבר לא גיל צעיר להרפתקאות, הוא התנדב לצנחנים כדי להקים את פלוגת הקשר הראשונה של חטיבה 202 שהייתה אז בהתהוותה.

הימים ימי "פעולות התגמול". יחידת הצנחנים נושאת כמעט לבדה בנטל המבצעים, ואורי שראינו בו אבא של כולנו בשל גילו וניסיונו ובעיקר בשל סגנונו החברי והצנוע, בונה יחד איתנו, ותיקי מחלקת הקשר של גדוד 890 – יש מאין פלוגת קשר חטיבתית מוצנחת הראשונה בצה"ל. ברקע ידענו שאורי הינו אלחוטן מורס לשעבר ואיש קשר מנוסה מתקופת ההעפלה וטרומ המדינה, ועל כן הכבוד המקצועי אליו היה מוחלט.

אורי עבר קורסי צניחה אחרינו (הוותיקים) ואף הביא איתו ליחידה חברים בוגרים שלו כמו זכי קייני ובני גפן, דבר שבדרך כלל לא היה מקובל בצנחנים, אבל אלו היו חבריו ובתוקף זה הם נקלטו ואומצו על ידי כל החברה.

אורי פיקד עלינו בפעולות התגמול החל מפעולת הריסת משטרת "אל ההואה" שעל כביש באר שבע חברון, דרך פעולת "הגרנדל", "חוסאן", "קלקיליה" ומבצע סיני.

סגולה חשובה לו לאורי בין יתר סגולותיו – הוא נתן לכפופים לו לעבוד. הוא סמך עלינו וידע לטפוח על השכם ואף לצ'פר כאשר ראה הצדקה לכך, ואנו בתמורה ביצענו את המוטל עלינו על הצד הטוב ביותר. לא היה קשר שלא בוצע לא היה מברק שלא הגיע ליעדו ולא הייתה בעיה שלא נפתרה, בדרך כלל, בטרם הועמסה על כתפיו של אורי.

למרות שפלוגת הקשר הייתה מהמובחרות של צה"ל, הציוד היה דל ופרימיטיבי ונדרשנו לאלתורים רבים. בימי רגיעה יזמנו ניסיונות בציוד הקשר המיוחד שהיה אז ברשותנו כמו ה-TRC⁷, המ.ק. 109, מ.ק. 10 ועוד, כדי להוכיח לעצמנו ולממונים עלינו כי הציוד הדל והחלש שניתן לנו נבצע קשרים למרחקים ולמשימות שאפילו מתכנני הציוד לא חלמו, כמו למשל להתקשר מתל נוף לבית-ליד

במק. 10 עם אנטנות מיוחדות שבנינו לנו מספרי חובבי רדיו... ידענו שהקשר נמצא במבחן מתמיד של גורמים באג"ם. אם יצליח למלא משימותיו איש לא יזכיר זאת, אך אם חלילה לא יהיה קשר עם יחידה כל שהיא או מברק לא יעבור בזמן, תוטל על הקשר ובעיקר על מפקדו ביקורת קשה עד כדי עלכון. אנו חייליו נתנו את נשמתנו כדי שהוא הנערץ עלינו לא יעמוד במצבים כאלו. עברו מאז כמעט 40 שנה, למיטב זכרוני גם הצלחנו בכך ואורי ייזכר גם ע"י פיקוד החטיבה כקצין קשר מצוין. זו הייתה תקופה נפלאה של חברה מצויינים שעשינו עבודה חשובה כשבראשנו עמד אדם מפקד ששילב את המקצועיות ואת הפיקוד עם רעות – פשוט אדם גדול.

רשם: גדי כץ

לאחר המלחמה יצאתי עם אריק וכמה מקציני מטה החטיבה לסיור מקיף במרחבי סיני. בסיור, שהיה במידה רבה חברתי, התהדקה החברות בין אריק וביני. הידידות הזו נמשכה שנים רבות. התרחקנו

אורי עם אריק שרון על גג מנזר בסנטה קתרינה - הר משה, 1956

מעט כשאריות נכנס לחיים הפוליטיים והקים את מפלגתו (הימנית) שלומציון, שאליה סירבתי להצטרף כחבר פעיל. תקופת שירותי בחטיבת הצנחנים היא ללא ספק מהמרתקות בחיי.

זימל רזניק

בתום מבצע קדש וכיבוש סיני הגיע אדם בשם זימל רזניק מארצות הברית לביקור בישראל, כאורח חיל הקשר. ממשלת ארצות הברית אסרה אז על אזרחיה לבקר במזרח התיכון, למעט עיתונאים. זימל הצטייד בתעודת עיתונאי של העיתון המקומי בעיר קטנה בניו ג'רסי וכך הגיע ארצה.

בהיותי קצין הקשר של הצנחנים, הוטל עלי לטפל באורח. בין השאר לקחתי אותו לטיסה במטוס הדקוטה של חיל האוויר. טסנו לשארם א-שייך. במקום ביקשתי מטייס פייפר של חיל האוויר להטיסו לכמה דקות מעל האזור כדי שיוכל להתרשם ממנו. רובה קלשניקוב (שלל) שנתתי לטייס הצעיר במתנה, סייע לו להיענות לבקשתי והאורח הוטס מעל האזור. זימל שהיה בעל דמיון עשיר, התלהב והתרגש מאוד מהטיסה.

חודשים ספורים אחר כך קיבלתי מכתב ממוטה גור, שבמלחמה היה מפקד גדוד צנחנים ונשלח לסדרת הרצאות בארצות הברית. המכתב הכיל דף שער של העיתון המקומי של אסברי פארק (Asbury Park), ניו ג'רסי (העיירה שממנה בא זימל), שהיה מוקדש כולו לסיפור דמיוני של זימל על טיסתו מעל הר סיני. בעיתון נכתב שזימל צורף ליחידת הצנחנים שכבשה את הר משה (הר סיני). הוא תיאר איך נקשר ל"מפקד הצנחנים, קולונל אורי גורן", ואחרי כיבוש המקום נשלח מהמטוס

זימל רזניק עם קצינים בכירים בחיל הקשר. משמאל לימין:
אורי גורן, אישי לביא, זימל רזניק, אריאל עמיעד, זלמן שליו

זימל עם החיילים בדקוטה, בטיסה לשארם אישייך

סולם חבלים שהוא טיפס בו לבטן המטוס וחזר לבסיס חיל האוויר. מוטה סימן בשולי מכתבו שלושה סימני שאלה גדולים. בשונו לארץ סיפרתי לו את הסיפור האמיתי. הרבה שנים שמרתי את העיתון, אך לצערי הוא נעלם...

זימל רזניק היה חייל בגדוד העברי במלחמת העולם הראשונה. בתום המלחמה היגר לניו ג'רזי, ארצות הברית, והתיישב עם אשתו מרים בעיירה אסברי פארק. הוא הקים שם גן שעשועים, הצליח בעסקיו והפך לאדם אמיד, מכובד ומוערך בקהילה שלו. הוא שמר על קשר הדוק עם חבריו הארץ-ישראלים. ביתו היה בית יהודי וציוני חם. במרחק קצר מהעיירה שבה התגורר היה בית-הספר המרכזי לקשר של צבא ארצות הברית. עם הקמת צה"ל וחיל הקשר, יצר זימל קשרים בין חיל הקשר של צה"ל לבית-הספר המצוין, שבו היה זימל בן בית ובעל קשרים מצוינים. הוא נענה לבקשות חיל הקשר הישראלי והעביר לארץ ספרי הדרכה ומאמרים חשובים. נוסף לכך, פתח זימל את ביתו בפני קציני קשר מצה"ל, שנשלחו להשתלמויות בבית-הספר האמריקני.

כעבור כמה שנים נשלחתי ללימודים בארצות הברית. ביקרתי כמובן את זימל בביתו. התקבלתי על ידי אנשי אסברי פארק בכבוד גיבורים. להפתעתי, "אכלו" תושבי המקום את הסיפור הדמיוני וזימל הפך להיות גיבור העיירה. לבקשתו, סירבתי לענות לשאלות אנשי המקום בנושא זה, על שום היותו "סוד צבאי כמוס" וכך יצאתי בשלום מהמצב המביך.

זימל היה חשוך ילדים. אחרי מות אשתו הוא ירד מנכסיו וכמו שקורה באמריקה הוא איבד גם את מעמדו החברתי. הוא נפטר ערירי ונקבר כזקן עני בבית-קברות נידח במקום. מר יוסף חריש, השופט והיועץ המשפטי לממשלה לשעבר, היה ידיד של זימל וסיפר לי על גורלו. פניתי לכמה קציני קשר לשעבר, שזכו להיות אורחיו בביקוריהם

התכופים בארצות הברית ויחד גייסנו סכום כסף צנוע. בתיאום עם ידידיו מהעיירה ועם הממונים על בית-העלמין של חיילי הגדודים העבריים באביחיל, הצלחנו להביא את גופתו והוא נקבר בטקס צבאי מרגש במקום שבו רצה לנוח מנוחת עולמים.

מילואים

ב-1958 סיימתי את בית הספר לפיקוד ומטה (פּו"ם), והוצבתי לתפקיד קצין הקשר ומפקד גדוד הקשר של פיקוד מרכז. אחרי השירות בצנחנים, נראה תפקיד זה רגוע למדי. התקופה היתה שקטה יחסית ושמחתי לשרת בדרג נוסף בצה"ל. אלוף הפיקוד היה האלוף יוסף גבע וסגנו – רחבעם (גנדי) זאבי, הי"ד. את שניהם הכרתי היטב והם הכירו אותי. כבכל שנה נערך תרגיל פיקודי, שנבחנו בו המערכות השונות. גדוד הקשר היה מורכב מחיילים וסגל פיקוד סדיר וכמאה חיילי וקציני מילואים.

אורי לוחץ את ידו של ראש־הממשלה דוד בן גוריון.
בטקס סיום קורס פּו"ם, 1958

נושא שירות המילואים בצה"ל היה ועודנו נושא חשוב ורגיש, וטוב עושה הצבא שהוא מקדיש אמצעים ושיטות שונות לשמר את הרוח

המצוינת והמסירות של חיילים אלו. לתרגיל הפיקודי זומנו רוב חיילי המילואים השייכים אליו. באחד הימים קיבלתי טלפון מפקיד במשרד החוץ בירושלים, המבקש לשחרר משירות המילואים אחד מעובדי המשרד, בנימוק שהוא חיוני לביצוע משימה חשובה מטעם המשרד. השבתי לפקיד בתשובה מנומסת שלא ניתן להיענות לבקשתו. תשובתו החצופה נשמעה מאיימת: "עוד תשמע מאיתנו!" השיחה הסתיימה. ואמנם כעבור כמה שעות זומנתי ללשכת האלוף שסיפר לי שמנכ"ל משרד החוץ התקשר וחזר באוזניו על הבקשה של הפקיד. השבתי לאלוף שבין אנשי המילואים ישנם חיילים הנוטשים את מקור פרנסתם, סוגרים עסקים ומתגייסים למילוי חובתם. הוספתי שאם מישהו ראוי להתחשבות במצבו, הרי זה הם, העצמאיים והמפרנסים, שתקופת השירות במילואים היא משימה קשה ביותר עבורם, בעוד שפקידי ממשלה ועובדי מוסדות ציבור אינם סובלים אישית מהיעדרם. טענתי שלרוב החיילים אין פרוטקציות המאפשרות להם להשתחרר, ואם ניענה לפניות ממוסדות הממשלה, יישארו במילואים רק חוטבי עצים ושואבי מים. אמרתי לאלוף שאם אקבל פקודה לשחרר את הפקיד, אשחרר קודם את המפרנסים שביקשו שחרור והגדוד לא יהיה כשיר למלא את משימותיו. הפקיד לא שוחרר ומשרד החוץ המשיך לתפקד כרגיל. ראיתי בזה עניין עקרוני חשוב. כעבור כמה שנים, בהיותי כבר מחוץ לצבא, קראתי ידיעה שמבקרת המדינה, השופטת מרים בן פורת, פנתה לצה"ל בבקשה לשחרר ממילואים פקיד במשרדה, בנימוק שהוא חיוני למשימה מסוימת. כתבתי למבקרת מכתב אישי והסברתי בנימוס רב את עמדותי. כעבור כמה ימים קיבלתי מענה במכתב התום על ידי הגברת בן פורת שבו היא משבחת את עמדותי ואת מכתבי המנומס. היא הבטיחה שתעשה הכול למנוע התערבות כזו בעתיד.

חליפת המכתבים עם השופטת מרים בן פורת מצורפת בנספח ב.

שירות במודיעין

היחידה הטכנולוגית

בשנת 1962 פנו אלי אברהם ארנן ז"ל וגדעון מחניימי ז"ל, כשליחיו של ראש אמ"ן – האלוף מאיר עמית והציעו לי לקבל על עצמי את הפיקוד על היחידה הטכנולוגית של חיל המודיעין.

מצאתי יחידה מגובשת ובה אנשים מצוינים ואווירה נעימה. היחידה נתנה שירותים טכניים לכל זרועות המודיעין: למוסד, לשב"כ ולחיל המודיעין. האוריינטציה של מפקד היחידה הקודם נטתה לשרת את המוסד והשב"כ, למרות שייכותה הארגונית לאמ"ן. משימתי הראשונה היתה לארגן את היחידה לביצוע משימה חדשנית ונועזת: במוחם של מהנדסים בכירים ביחידה עלה רעיון, לפתח מערכת מהפכנית לצורכי איסוף מודיעין, המשלבת פיתוח טכנולוגי עם פעילות מבצעית נועזת. מחולל הרעיון היה אברהם ארנן ז"ל, מקים ומפקד סיירת מטכ"ל, שהיה בעל דמיון נועז ומרחיק ראות. סיפור פריצת הדרך המובא כאן הוא רק דוגמה לפעילות היחידה.

פיקדתי על היחידה בשנים 1962-1971, עם הפסקה של שנתיים

לצורך לימודים בארצות הברית. אני מרגיש זכות וחובה להזכיר כאן את עמיתי ביחידת האיסוף המרכזית, שהיו שותפים נאמנים ולהם זכויות רבות במימוש הרעיונות ובביצועם (לצערי, אחרי כחמישים שנה אינני זוכר את כל השמות). מבין אנשי היחידה הטכנולוגית זכורים לטוב יהודה צוקר ז"ל, דוד ברונשטיין ז"ל, גבי פישר ושמעון סלוצקי – יבדל"א, וכן שלמה שיפריס ז"ל, משה וינשטוק יבדל"א וכל צוותי מחלקות ההנדסה והאלקטרוניקה. אין ספק שההעזה והיכולת שהפגינו השותפים לפרויקט בנו את האמון ביכולות הטכנולוגיות של היחידה שפירותיו ניכרים עד היום.

אורי מארח את שר הביטחון לוי אשכול בביקור ביחידה. 1963

במחצית 1966 יצאתי ללימודים בארצות הברית. אברהם ארנן שסיים אז את תפקידו כמפקד סיירת מטכ"ל, החליף אותי והמשיך לקדם את הישגי היחידה. כשחזרתי לארץ לקראת מלחמת ששת הימים, הצטרפתי

למערך ביטחון השדה. בסיום המלחמה, חזרתי לפקד על היחידה וארנן התמנה לרמ"ח איסוף. מערך הטכנולוגיה של היחידה, שהתמקד אז בעיקר באלקטרוניקה ובמחשוב – תוגבר והמשיך בהישגים מרשימים. פרי מאמצים אלו מונצח ב-25 פרסי ביטחון ישראל, המוצגים בגאווה על קירות משרדו של מפקד היחידה.

בסיום מבצע מוטס מוצלח, 1964. משמאל לימין: יעקב בקר, שניים מצוות ההליקופטר, מאיר הר ציון, אהוד ברוג, יהודה צוקר, אורי גורן ואברהם פישר; למעלה מימין: משה ויינשטוק

היחידה המשיכה להתפתח. בעולם החלה תנופת המחשוב והתפתחה התקשורת הדיגיטלית. ב-1968 הוטל על היחידה לפתח אמצעים אקטיביים ופסיביים בתחום התקשורת הדיגיטלית, על מנת לאפשר האזנה למערכות אויב ולמנוע האזנה עוינת לכוחותינו. ביחידה הוקם צוות שהורכב ממיטב מהנדסי היחידה הטכנולוגית ויחידת האיסוף המרכזית.

פריצת דרך

במחצית 1962, עם מינויי למפקד היחידה הטכנולוגית של חיל המודיעין, הוחל בתכנון ופיתוח מערכת נועזת, פרי יוזמה משותפת של מהנדסי היחידה ובראשם דוד ברונשטיין ז"ל ויהודה צוקר ז"ל. אברהם ארנן, אז מפקד סיירת מטכ"ל, התלהב ונטל על עצמו את ניהול וקידום הפרויקט, שחייב שיתוף פעולה של יחידה-אחות לחיל המודיעין עם חיל האוויר ודרש תקציב נכבד. נדרשו פתרונות טכנולוגיים שנראו אז דמיוניים ובלתי-אפשריים.

ראש אמ"ן דאז, האלוף מאיר עמית, "נדלק" על הרעיון, אך התברר שעלות המיזם היא דמיונית במונחי הזמן שהוא נדרש לו תקציב עתק. ראש אמ"ן גייס לנושא את סגן הרמטכ"ל אז – יצחק רבין, ואת שר הביטחון לוי אשכול. צמרת אגף המודיעין – רמ"ח איסוף ובכירים אחרים – היו סקפטיים ונבהלו מהיקף התקציב ומהתעוזה המבצעית. אך המיזם יצא לדרך וצבר תנופה, הודות למרץ ולדמיון של אברהם ארנן ולהתלהבות של בכירי היחידה הטכנולוגית, בשילוב צוותי סיירת מטכ"ל. עזרו לכך גם יחסיו המצוינים של ארנן עם האלוף דוד אלעזר (דדו) ז"ל, אז – ראש אג"ם. שניהם לחמו יחד בחטיבת הפלמ"ח "הראל", בקרבות הקשים על פתיחת הדרך לירושלים במלחמת השחרור. שם צמחה ביניהם חברות אמיצה. יחסים אלו סייעו להתגבר על מכשולים ביורוקרטיים ולוגיסטיים רבים.

פיתוח המערכת הושלם בראשית 1965. היא הופעלה הודות לפעולה מבצעית נועזת, תוך שיתוף פעולה בין חוליה מובחרת של אנשי מבצעים עם טייסת מסוקים, בפיקודו של אורי ירום. חרף קשיים לא מבוטלים, הסתיימה ההתקנה בהצלחה. למרות זאת, בבוקר שלמחרת נראה היה שלא מקבלים את החומר המקוהה. אברהם ארנן, בכירי היחידה-האחות ואנוכי נקראנו ללשכת הרמטכ"ל ועמדנו מול

סוללה של "מומחים", שטענו: "הרי אמרנו לכם שהתוכנית אינה מסוגלת לספק את התוצאה הרצויה!" במקביל טרחו מהנדסי היחידה הטכנולוגית, בשיתוף מהנדסי היחידה-האחות, לשפר את מערכות הקליטה ובשעות הצהריים התחיל לזרום חומר יקר מפז... המערכת הניבה מודיעין בעל ערך עצום, לפני ובמהלך מלחמת ששת הימים. הצלחת הפרויקט סייעה להגברת השימוש במערכות טכנולוגיות ונתנה תנופה רבה להתפתחות היחידה הטכנולוגית ולשיתוף בין היכולת הטכנולוגית למבצעת באמ"ן.

לימודים בארצות הברית

במחצית 1966 יצאתי, כאמור, ללימודי טכנולוגיה בארצות הברית, במכון הכשרה של חברת RCA בניו יורק. מרגה ובני, גדעון ואבנר, התלוו אלי. בתדריך לקראת הנסיעה, אמר לי אהרון יריב, איש נבון ונעים שכיהן כסגן ראש אמ"ן: "הלימודים חשובים, אבל לא פחות חשוב שתשפר את השפה האנגלית, תלמד את אורח החיים ופעילות התעשיות בארצות הברית. חשוב שתלמד גם להכיר את הקהילה היהודית שם ותיצור איתם קשר טוב." היתה זאת עצה נבונה וחשובה. רותקתי ללימודים ולעולם החדש שנפתח לפני.

גרנו בשכונת Rego Park שברובע קווינס והתחלנו בשגרת חיים חדשה: מרגה עבדה בקונסוליה הישראלית בניו יורק, גדעון למד בכיתה השלישית בתיכון המקומי Forest Hills High School ואבנר למד בחטיבת הבניים. חיינו בצניעות, כיוון שהסכום שקיבלתי למחיה היה מצומצם מאוד. בכל זאת היתה לנו חוויה מעניינת. במאי 1967 החלה בארץ תקופת "ההמתנה" שלפני מלחמת ששת הימים. המתח גבר גם אצלנו והיינו רתוקים לכל אות מהארץ החרדה. גויסתי, יחד עם נציגים נוספים ממערכת הביטחון, לפעולות הסברה

בקהילות היהודיות ברחבי ארצות הברית. הכרתי מקומות חדשים וקהילות יהודים שהיו מודאגים לא פחות מאיתנו, הישראלים. לימודי נפגעו ממילא וביקשתי להפסיקם ולחזור לארץ. בהוראה מהממונים עלי חזרתי ארצה כחמישה שבועות לפני סיום שנת הלימודים. עזבתי את בית-הספר בלי להיפרד ולהסביר, אך להפתעתי קיבלתי בדואר תעודות גמר עם ציונים טובים, בצירוף מכתב עידוד מקבוצת המורים. רוב המורים בבית-הספר היו יהודים טובים, שהזדהו עם צורכי השעה. כמה ימים לפני יציאתי לארץ, ביקר בביתנו אלון-משנה יעקב (יאק) נבו ז"ל. יאק היה טייס קרב ידוע, שכמוני נקרא לחזור לארץ בדחיפות והפסיק את לימודיו במכללת חיל האוויר של ארצות הברית. הוא היה אחד ממתכנני פעולת חיל האוויר במצרים. ביום שבילה אצלנו ושמע על חרדתנו בשל המצב, הרגיע אותנו ואמר בערך כך: "אל תדאגו, אנחנו נכה אותם במהירות..." והמחיש בתנועות ידיים איך יוכה חיל האוויר המצרי. היה זה תיאור אשר תאם את מה שלימים קרה במלחמה... יומיים לאחר שיאק עזב, אמור הייתי אני להמריא לארץ. התכוננתי לגשת למשלחת משרד הביטחון בניו יורק, להסדרת הטיסה. מרגה והילדים היו אמורים להישאר שם עד גמר שנת הלימודים. חיפשתי את הדרך שלי שנעלם, אך מאמצי העלו חרס. לבסוף הודה אבנר שהחביא אותנו ולא יחזירו אלא אם יצטרף אלי לטיסה. בלית בררה נענינו לאולטימטום. אבנר טס איתי ובהגיענו לביתנו שבנחלת הצטרף מיד לחבריו, שעסקו במילוי שקי חול. ראיתי לנגד עיני דג שחי מחוץ למים, ולפתע קפץ למים והתאושש... חזרתי לפעילותי הצבאית ואז, עם פתיחת המלחמה, הבינותי את מה שיאק הסביר לנו בניו יורק.

ב-1971, לאחר 28 שנות שירות במערכות הביטחון, מצאתי את עצמי לראשונה בקונפליקט קשה עם מפקדי הישיר, לימים ראש אמ"ן – האלוף אלי זעירא. החשבתי אותו איש חכם (לעצמו), אך חסר

מצפון ותכנן. במלחמת יום כיפור קיבלתי אישור לאבחנתי, כאשר אלי – כראש אמ"ן – נתפס כאחראי במידה רבה לכישלון המודיעין במלחמה.

כשהייתי מפקד היחידה הטכנולוגית של חיל המודיעין, למדתי להכיר את אלי זעירא כקצין יהיר, שהיה אז אלוף-משנה ושימש בתפקיד ראש מחלקת איסוף באמ"ן – הממונה עלי. הוא לא אהב את העובדה שעמדתי על דעתי בנושאים שונים, זאת בלשון המעטה. חוסר החיבה בינינו היה הדדי. אלי היה הגורם להחלטתי לפרוש משירותי הצבאי, לאחר 28 שנות שירות. בדיעבד היתה החלטתי להשתחרר אולי אחת ההחלטות הנכונות בחיי. לאחר שחרורי התחלתי תקופה נפלאה של יצירה והצלחה בתחום המשפחתי, בתעשייה, בחקלאות ובחברה...

קרן ברונשטיין

בשנת 1977 פרשתי מ-ECI אך המשכתי לשרת כחייל מילואים ביחידה הטכנולוגית של חיל המודיעין. במסגרת זו הכרתי את אלוף-משנה איציק תורג'מן. יחד הקמנו את קרן ברונשטיין, ע"ש דוד ברונשטיין ז"ל, שהיה מבכירי המהנדסים ביחידה. הקרן מעניקה מלגות ללימודים אקדמיים בתחום המדע והטכנולוגיה לחיילים לא-אקדמאים המסיימים את שירותם ביחידה. במסגרת זו הוענקו עד היום יותר ממאתיים מלגות. כ-150 ממקבלי המלגות כבר סיימו את לימודיהם ונקלטו בהצלחה בתעשייה האזרחית והביטחונית. הקרן נתמכת ונהנית מתרומותיהם של בוגרי היחידה, שהקימו מפעלים מצליחים. כיהנתי כיו"ר הקרן מאז הקמתה. ב-2007 העברתי את השרביט למהנדס מבוגרי היחידה, אך אני ממשיך במאמצי לסייע לפעילות הקרן כמיטב יכולתי.

“עתידים”

בסוף שנות התשעים החלה “עריקה” של מהנדסים מצה”ל לזרועות התעשיות האזרחיות, שהעניקו לעובדיהן תנאי שכר ותנאים נלווים מופלגים. מספר הנרשמים לעתודה האקדמית צנח. במקביל נבדקו נתוני המתגייסים, והתברר שבני הפריפריה אינם מיוצגים בעתודה האקדמית באופן ההולם את חלקם באוכלוסייה. ביוזמה מבורכת של מי שהיה אז מפקד היחידה הטכנולוגית של המודיעין – אלוף-משנה טל דיליאן, אלוף-משנה איציק תורג’מן, ראש חטיבת הסגל במטכ”ל – תת-אלוף אבנר ברזאני והרמטכ”ל – רב אלוף שאול מופז, הוקם מיזם שמטרתו למלא את השורות מתוך בני הפריפריה. התעשיינים איתן ורטהיימר ובני לנדאו ושותפים אחרים גויסו לממן את המיזם, שבמסגרתו אותרו תלמידי תיכון מוכשרים ביישובי הפריפריה, הוענק להם תגבור בלימודים על ידי מתנדבים מהיחידה הטכנולוגית ויחידת האיסוף המרכזית, והם הוכשרו לקראת גיוסם לצה”ל במסגרת העתודה האקדמית.

איציק תורג’מן הקים וניהל את המיזם בהתלהבות ובמסירות. התוכנית המכונה “עתידים” התפתחה לתחומי פעילות רבים, והיא היום אחד ממפעלי החינוך הגדולים והמצליחים בארץ.

התוכנית נולדה, הבשילה והתפתחה במסגרת היחידה הטכנולוגית, ועדיין מנוהלת מתוכה בתחום הצבאי. היא התפתחה וכוללת גם מסלולים לא-צבאיים, המנוהלים במסגרת עמותה אזרחית – עמותת ידידי “עתידים”. יש בה מסלול קדם-עתידים, המתרכז בחינוך העל-יסודי, במטרה לתגבר ולהעצים נוער מהפריפריה, שישאף ויגיע לאקדמיה; וכן מסלולים לבוגרי צבא, שלא שירתו במסגרת העתודה האקדמית: “עתידים” לתעשייה ו“עתידים”-צוערים למנהל ציבורי. מסלול התעשייה מקשר סטודנטים במהלך לימודיהם עם חברות

ומפעלים במשק הישראלי, כך שהחברה המאמצת סטודנט ותומכת בו במלגת קיום, זוכה להכירו ולטפחו מבחינה מקצועית, דרך עבודתו בה במהלך הלימודים. בתום לימודיו, החברה יכולה לבחור להעסיקו כעובד מן המניין או לשחררו מההתחייבות לעבוד בה. מסלול הצוערים למנהל הציבורי שואף להכין עתודה מקצועית, שתשתלב במשרדי הממשלה וברשויות המקומיות.

כיום שותפים במימון התוכנית גם הסוכנות היהודית, בנק לאומי וקרנות פרטיות אחדות. בעקבות קשרי עם היחידה, השתדלתי לתרום ממרצי ומקשרי העסקיים ל"עתידים", לפתוח דלת לחברות וארגונים שיאמצו סטודנטים במסגרת מסלול "עתידים" לתעשייה. אני גאה במעורבתי במיזם ובתרומתי הצנועה להצלחתו. אני נמנה היום עם חבר הנאמנים של "עתידים".

עסקים

השורשים שהצמיחו עץ ענק (ואולי יער...)

זהו סיפורן של שתי חברות שהוקמו בעיקר הודות לאינטואיציה ולחזון מרחיק ראות, אף על פי שהאופק העסקי היה לוט בערפל.

חברת ECI

בראשית 1971 החלטתי להשתחרר מצה"ל ולצאת לעולם התעשייה הטכנולוגית האזרחית, שהיה אז בחיתוליו. השתחררתי ללא ידיעה מוקדמת במה אעסוק. באותם הימים השתתפתי בקבוצת קצינים שנהגה להתאמן בספורט במלון שרתון בתל אביב. בסיום השיעור הלכנו לסאונה, להתאושש. בין היושבים היה חיים הרצוג, לימים נשיא המדינה. היינו ידידים כששירתי בפיקודו בפיקוד דרום. אחרי זמן-מה עזבו רוב הנוכחים את הסאונה. הרצוג ואני נשארנו לבד, עירומים כביום היוולדנו. הרצוג היה באותם הימים יו"ר חברת אלקטרה מקבוצת כלל. לשאלתו, השבתי שזה עתה

השתחררתי מצה"ל, וטרם ידעתי מה אעשה. הרצוג אמר לי בשמחה: "קלטנו בחברה מהנדס אלקטרוניקה שעלה מארצות הברית, שם עבד בחברת ווסטינגהאוז, וקיבלנו מהם המלצות מצוינות. שמו דוד רובנר. אנחנו מעוניינים להקים חברת אלקטרוניקה במסגרת אלקטרה וכלל תעשיות." בו ביום נפגשתי עם דוד במשרדו של הרצוג. בתום הפגישה סוכם על הקמת חברה בשם "אלקטרה-אלקטרוניקה". הודות לקשרי עם מערכת הביטחון, קיבלנו כמה הזמנות לביצוע התקנות של מערכות אנטנות ומערכות תקשורת אחרות. לא היה בזה מקור הכנסה ראוי. מאוחר יותר רכשנו חברה קיימת, שעסקה בייצור מכשירי טלוויזיה ומכשירי רדיו, בשם ECI.

פרויקט "כפל דיבור"

החברה התפתחה. במהלך 1972 פנו אלי בכירי היחידה הטכנולוגית בהצעה לפתח, על בסיס טכנולוגיה שפותחה ביחידה, מערכת תקשורת אזרחית מהפכנית שהכילה תת-מערכת בלתי-מסווגת, שנדרשה לעולם התקשורת הדיגיטלית העולמית. לאחר שהתקבלה הסכמת משרד הביטחון, צה"ל וחמ"ן, הוקם צוות שהשלים פיתוח מערכת "כפל דיבור" בתוך שנתיים. המערכת אפשרה העברת מספר רב של ערוצי מידע דיגיטלי בעורקי התקשורת. מערכת זו היתה הבסיס שעליו התפתחה התקשורת הדיגיטלית בעולם. היא היתה הבסיס להקמת מספר מיזמי טכנולוגיה עילית (hi-tech) מצליחים בישראל.

חברת ECI שיווקה את המערכת לשוק התקשורת הבינלאומי והפכה לחברה בינלאומית מובילה בתחום התקשורת הדיגיטלית. מיזם "כפל דיבור" היה מראשוני ניצני שיתוף הפעולה המבורך שהתפתח בין

איאון

195 י.א.י.

מלחמת העצמאות
של אברהם גולדשטיין

סוז סובלי ואיזה מביקוב
אמרות מעופפות

לא מעודת בני
שוק התקשורת השולגי

איר לוחמים
לדיוח יצירתי

"אחרי מו"מ קצר, אנחנו, הייצור הקטן והמצחיק הזה, אלקטרה"
אלקטרוניקה, קנינו את אי סי איי שייצרה טלוויזיות שניידר"

47 שנים למדינת ישראל, 25 שנים לרכישת אי סי איי על-ידי כלל
אורי גורן, המנכ"ל לשעבר: השורשים הצמיחו עץ אדיר

מעבדות מערכות הביטחון הסודיות לתעשיות עתירות הידע בישראל. שיתוף פעולה זה נעשה היום בהיקף ניכר ותורם לא מעט לכך שהתעשיות עתירות הידע בישראל נמצאות בצמרת רשימת התעשיות עתירות הידע בעולם.

עם התקדמות פיתוח "כפל דיבור", הצענו למשרד התקשורת (היום בזק) לנסות את המערכת ולאחר הניסוי לרוכשה ולהיות הראשונים שיישמו אותה. בפגישה שקיימנו עם הנהלת המשרד, שבה הצגנו את המערכת המהפכנית, נשאלנו למועד צפוי לסיום הפיתוח ולעלותו המוערכת. מהנדסי בזק אמרו לנו בזלזול-מה, "אנחנו פשוט לא מאמינים לכם. אילו היה הדבר כל כך זול ומהיר, היו ודאי ענקי חברות התקשורת בעולם מקדימים אתכם". השבנו שלשום חברה בעולם אין הידע שנצבר אצלנו על ידי מהנדסי מערכת הביטחון "משני צדי הקריפטו": הסתרת מידע על ידי היחידה הטכנולוגית ופענוחו על ידי יחידת ההאזנה. תשובתנו לא שכנעה אותם.

המערכת נרכשה על ידי משרד התקשורת הגרמני ובהמשך הופעלה גם על ידי חברות תקשורת בארצות הברית ובמדינות רבות נוספות. ECI הפכה לחברת תקשורת בקנה מידה בינלאומי. אין זה מקרה יחיד של החלטות שגויות של גורמים ישראליים, שמקורן בחוסר אמון ואמונה.

סייטקס ואפי ארזי

ישעיהו לביא ז"ל, שכיהן בין השאר כקצין קשר ראשי, הציע לי להכיר ישראלי שעבד בתפקיד בכיר בחברת אלקטרו-אופטיקה בבוסטון. פגשתי את אפי ארזי בבוסטון ומצאתי בחור מבריק ומקסים, שהתקבל ללימודי הנדסה ב-MIT, אף על פי שהשכלתו הטכנולוגית היתה של

טכנאי בחיל האוויר. הוא סיים את לימודיו במכון בהצטיינות, התקבל לעבודה בתעשייה והתקדם לתפקידים בכירים. אפי הגיע לארץ והתנדב לסייע ליחידה כיועץ, ולימים אף גויס למילואים ביחידה.

אחרי כמה שנים בארצות הברית, החליט אפי לחזור לארץ עם קבוצת מהנדסים ישראלים, ולהקים בשותפות עם חברת ההשקעות של בנק דיסקונט את חברת טכנולוגיה מדעית במסגרת מכון ויצמן. החברה נכשלה ופורקה.

אפי הציע לי – כמנכ"ל ECI – להקים חברת-בת בשם SciTex, שתפתח מכונת סריגה צבעונית ממוחשבת. פניתי לכלל תעשיות, חברת-האם של ECI. בדיון סוער, בניהולו של אהרון דברת מנכ"ל כלל ובהשתתפות סוללה של כלכלנים צעירים, הצגתי את התוכנית וזכיתי לקיתון של צוננים: הכלכלנים תיארו את אפי כהרפתקן ופוחז ש"הוריד שאולה את דיסקונט..." עמדתי על דעתי, שיש בסיס לסייטקס ואמנם החברה הוקמה, התפתחה והיתה לאחת הסנוניות הראשונות של תעשיית הטכנולוגיה העילית בארץ. יחד עם שני חברי הנהלת ECI – מאיר לייזר ודוד רובנר, הפכנו לבעלי מניות בחברה. לימים, החליטה הנהלת כלל להוציא את ECI מהבעלות על סייטקס, שהפכה לחברה עצמאית. חברי ואני מכרנו את חלקנו תמורת סכום זעום.

פרדה מ־ECI

יחסי עם הנהלת כלל תעשיות הידרדרו ובלבי רחשו מחשבות על פרדה. הקש ששבר את גב הגמל קרה בעיצומה של מלחמת יום הכיפורים ב-1973. כקצין בכיר במילואים, הייתי המקור למידע לגבי מהלך המלחמה. בן אחי ארוז נפגע בימי המלחמה הראשונים ונפטר לאחר כמה שבועות, ובני אבנר השתתף כלוחם בקרבות הנוראים של חטיבה 7 בגולן. בניהם של כמה מחברי הטובים נפלו בקרבות ומצב רוחי היה

ירוד. באחת השיחות עם מנכ"ל כלל תעשיות אברהם טברסקי, תיארתי בפניו את האירועים הנוראים בימי המלחמה הראשונים. טברסקי אמר לי: "אורי, אל תדאג, המלחמה הזאת תביא שגשוג לתעשייה ואנחנו נרוויח ממנה." עזבתי בכעס ובזעם ויותר לא רציתי לראות את האיש. זה היה הרגע שבו החלטתי לעזוב את התעשייה. למזלי, החליף ידידי רב-אלוף (במיל') צבי צור ז"ל את טברסקי כמנכ"ל כלל תעשיות, וזכיתי לפרישה מכובדת.

משפחה

מרגה

בדצמבר 2008 ימלאו שישים שנה לנישואינו של מרגה ושלי. בנובמבר 1947 הפליגה מרגה כגדעונית בספינה הפורצים והגיעה בשלום לחופי הארץ. כך התחילו חייה המרתקים בארץ ישראל. לאחר שביקרה את אחותה – שלומית ראודור ז"ל, בקיבוץ מצובה ופגשה מכרים נוספים, נסעה לנחלת יהודה, למסור דרישת שלום ממני. הורי ובמיוחד אבי, קיבלו את מרגה בחום ובשמחה, בלי שידעו עליה מאומה. נוצרו יחסי ידידות בין הורי ובינה. מרגה התגיסה לצה"ל שרק הוקם, שירתה כאלחוטנית בחטיבת גולני שנלחמה אז בצפון, ומאוחר יותר הועברה כאלחוטנית – למטכ"ל.

מרגה ואני נישאנו בטקס צנוע בנחלת, בדצמבר 1948, כשרעם תותחי המלחמה נשמע ברקע. כשמרגה הרתה היא שוחררה מצה"ל. התגוררנו יחד עם בנו גדעון בחדר קטן בבית הורי, בצנעה ובאושר. חבריה להכשרה של מרגה הגיעו בינתיים לארץ והקימו את קיבוץ כפר הנשיא, ליד ראש פינה שבגליל העליון. מרגה ואני החלטנו להצטרף כחברים לקיבוץ הצעיר. שירתי אז בצה"ל, אך ב-1952 השתחררתי

בהכרת טובה ותודה על שנעתרו לבקשתי והסכימו לקבל עליהם הטרח – הנני ממנה את העורך דין הנכבד והיקר באדם – אדון רוזנבוש מראשל"צ ואת אשת בני אורי – הלא היא כלתי מרגה – כמוציאים לפועל את צוואתי דלקמן:

א. להביא את גופתי לקבורה בכפר־הנשיא בגליל העליון.
 ב. בני אורי – בעת טקס הקבורה – יתאר את הגורמים שהניאו אותי לבחור את הקיבוץ הנ"ל כמקום מנוחה אחרי מותי: בקרבת אנשים האהובים עליי, שבדוגמתם ליופי־הנפש, לטוהר המידות ונושאי המוסר העליון־לא פגשתי בשום מקום אחר.

ג. הטנדר – שעודנו רשום על שמי־עובר לרכוש אהרן בני בלבד.

ד. ניירות הערך, המופקדים בבנק הלאומי בראשל"צ: במדה ותקרה זכייה־יועבר כל הסכום שזכה לרשות אשתי דבורה. אחרי פטירתה, יחולקו הניירות חלק כחלק בין שני בני האהודים: אהרון ואורי.

דב גרינבלט

נחלת יהודה 26 באוגוסט 1959, כ"ב מנחם־אב תשי"ט

בימי חורף קשים בשנת 1953, נולד אבנר בבית־החולים הסקוטי שבטבריה. בסוף 1955 חזרתי לשרת בצה"ל. התגוררנו בשיכון המשפחות במחנה הצבאי צריפין, עד שרכשנו את המשק בנחלת יהודה, שבו אנו חיים עד היום. מרגה למדה הוראה, הועסקה כמורה לאנגלית וסגנית מנהלת בבית־הספר ע"ש ידלין בראשון לציון ובהמשך היתה מורה לאנגלית בחטיבת הביניים ע"ש בן גוריון.

מרגה נולדה בעיירה ברנדנבורג שבגרמניה במאי 1925, להורים מפולין. אביה נפטר בסוף דצמבר 1932 והשאיר אלמנה עם שלוש בנות. באוקטובר 1938, בהיותה בת שלוש-עשרה, גורשה עם אמה ואחותה מביתה שבברנדנבורג, למחנה בגבול פולניה. כך נהגו הנאצים ביהודים שמוצאם מפולין, כי ממשלת פולין הודיעה שלא תחדש ליהודים הגרים מחוץ למדינה את דרכוניהם. אחרי כמה חודשים נשלחה מרגה לאנגליה במסגרת מה שכונה "קינדר-טרנספורט", היא התוכנית להצלת 10,000 ילדים יהודים, שממשלת בריטניה הסכימה לקלוט. אמה ואחותה פאולה נותרו מאחור, וזמן קצר אחר כך נשלחו למחנות ההשמדה ונספו בשואה.

מרגה היתה נערה מוכשרת ובעיקר סקרנית. המשפט מהמקורות, "בור סוד שאינו מאבד טיפה" מתאים לה. השכלתה הפורמלית של מרגה היתה הכיתה השביעית בבית-הספר היסודי בגרמניה. היא למדה אנגלית, קראה ספרים בצמא ולא הפסיקה ללמוד בכוחות עצמה כל חייה. היא ניחנה בחריצות, יסודיות ובעקרונות מוסר ברמה גבוהה. עם הגעתה לארץ, התחבבה מאוד על משפחתנו הרחבה, וההערכה לה הלכה וגדלה. היא היתה ועודנה ה"דבק" של המשפחה. היא זו שזוכרת את ימי ההולדת של כל בני המשפחה המורחבת ודואגת לברכם במועד. היום היא עושה זאת בשביל ארבעה דורות: הורים, בנים, נכדים ונינים. בשל תכונותיה המיוחדות, זוכה מרגה להערכה רבה בקרב אנשי נחלת יהודה ובקרב חברינו הרבים ובני משפחותיהם.

ואני – זכיתי באישה מופלאה, חכמה, מסודרת וישרה ללא פשרות. בכל מה שהשגתי בחיי יש למרגה חלק מכריע, ואני שמח בחלקי – על שמצאתי בה חברה ושותפה לחיים. היא גם שומרת על המסורת היהודית ומנחילה אותה לבנים, לכלות ולנכדים. כולם מקבלים זאת בהערכה וברצון.

יקית, כבר אמרתי?

רוב שנות חיינו הייתי אבא נוכח-נפקד. עיסוקי בצבא, בתעשייה ובפעילויות אחרות גרמו לכך שהבית, החינוך וניהול חיי היום-יום היו בידי מרגה. אין לי רגשי אשמה כי הייתי אב מסור, אוהב ושיתפתי את בני בעיסוקי ככל שזו התאפשר. אני מרשה לעצמי לומר שהייתי דוגמה אישית חיובית למשפחתי. לפחות חשבתי כך. אבל כל הטוב שהונחל לילדים וליתר בני המשפחה המורחבת, היה בידיה הנאמנות של מרגה הנבונה, המשכילה ומעל לכול ישרת הדרך ובעלת העקרונות היציבים והאמיניים. היא חיה וחינכה לאור העיקרון: "סדר חייב להיות" וכך היה. הנה סיפור קצר שימחיש זאת: למרגה היה (ויש) סדר יום קבוע לאוכל, לקריאה, ללימוד ולמנוחה, השעות שבין שתיים לארבע אחר-הצהריים הן שעות מנוחה ובין השעות חמש לשבע בבוקר היא שוחה.

ב-1995, באחד מימי הקיץ, פרצה באזור מגורינו שרפה רצינית; מכבי אש, משטרה והליקופטרים היו בשטח והודיעו על פינוי תושבים. גם ברדיו הודיעו על כך. אבנר עבד אז במפעל, בקרית עקרון. אחד העובדים סיפר לו על השרפה והציע לו להתקשר הביתה. תשובתו של אבנר היתה: "בין שתיים לארבע אני לא מתקשר הביתה." השרפה כותתה ואבנר התקשר, אחרי הכול. גם לו רצה להתריע, הוא לא היה מצליח להתקשר, כי בשעות הצהריים הטלפונים וכל יתר הצלצולים האחרים בביתנו מנותקים.

בית-הקברות היהודי בברנדנבורג

אברהם גוטהלף, אביה של מרגה, נפטר ב-1932 והובא לקבורה בבית-העלמין היהודי בעיר ברנדנבורג, מקום מגורי המשפחה. בשנת 1984 החליטה מרגה לנסוע לפקוד את קבר אביה ולראות את עיר הולדתה,

שנמצאה במה שהיה אז גרמניה המזרחית, תחת שלטון סובייטי. נסיעה זו למזרח גרמניה היתה מסובכת ומסוכנת, אך מרגה ביצעה את המשימה בהצלחה. בין השאר ביקרה בבית-העלמין היהודי. המצבות הושמדו ברובן במהלך ההפצצות במלחמה, אך בבית-הקברות נבנה קיר ועליו חקוקים שמות הקבורים במקום והאזור כולו נראה מטופח ושמור כהלכה. אחרי איחוד גרמניה, ב-1992, נסענו יחד לביקור נוסף בעיר שכבר היתה תחת שלטון מערבי. מצאנו את בית-העלמין במצב מוזנח, עשבים שוטים גדלים בין המצבות ועזובה ככול. מרגה פתחה בהתכתבות עם עיריית ברנדנבורג וקבלה על ההזנחה. מאמציה לשיפור המצב כשלו והנושא לא נתן לה מנוח. כעבור זמן, פגשה יהודי שפעל במקום וניסה לשקם את הקהילה היהודית בעיר. מרגה הציעה לו לממן את שיפוץ בית-העלמין היהודי. בעזרת המשפחה המצומצמת גויס הסכום הדרוש, לוחות הזיכרון שופצו ועיריית ברנדנבורג התחייבה לדאוג לתחזוקה מכובדת של המקום. במהלך הפעילות הזאת, נפגשה מרגה עם שלוש נשים שהיו בנות כיתתה בילדותן. היא חידשה את הקשר איתן ושומרת עליו במכתבים ובביקורים.

מכתב לאמא של מרגה

את המכתב שלהלן כתבה ידידתנו, תמר גדרון, לכבוד יום הולדתה השבעים של מרגה. במכתב זה, במילותיה שלה, ביטאה תמר גם את רגשותי והערכתי שלי כלפי מרגה:

מכתב שהייתי רוצה לכתוב לאמא של מרגה:

גברת גוטהלף הנכבדה,

עכשיו, שדורנו מגיע לזקנה, וכבר תם עבורנו כמעט תור המעשה, יש לנו שהות למחשבה, והיא נודדת הן לעתיד והן

לעבר. לעתיד - בדאגה ובתקווה, ולעבר - בהתרפקות על זיכרונות. ומזר, למרות שבניגוד לעתיד הנעלם, העבר לכאורה ידוע, הוא מעורר לעתים תהיות ומעלה חידות התובעות פתרון, וכך הוא מלווה אותנו ואיננו מרפה. הרהורים מעין אלו הציפו אותי, כשנתבקשתי לכתוב מילים אחדות למרגה במלאות לה שבעים, ומתוכם צפה ועלתה לפני עיני דמותך. אף שמעולם לא ראיתך, את חקוקה באופן בלתי־מוסבר בלבי. מסכת התלאות והייסורים שעברו עליך מאז גירושך הפתאומי, האכזרי, אל שטח ההפקר - ועד הסוף המר, הפכו עבורי לסמל, התגלמות גורל של עם באישה אחת. ואולי משום כך פועם בי הדחף הזה לכתוב לך היום, שהרי מישהו צריך לספר לך שבתך הצעירה מרגה, שהיא היום בגיל שאת מעולם לא הגעת אליו, השיגה בחייה כל מה שיכולת לאחל לה: חיים טובים, מלאי טעם ועניין - יחד עם אורי - במדינת ישראל.

גם בנישואיהם של מרגה ואורי אפשר לראות סמל, שהרי בכך חברו יחד שני קצוות: הגולה והיישוב, מזרח ומערב, יקית למהדרין עם צבר ממושבות הדרום - ושניהם גדעונים, מסורים לשליחותם. אכן, גם מרגה וגם אורי בחרו בטוב ביותר. לו ראית את אורי היית מבחינה בכך מיד והיית מפקידה בידיו את מרגה, כאמון מלא ובביטחון. ובאמת, הם הקימו משפחה נפלאה. והיום כששני הבנים, כמו הוריהם, המיטיב שבמיטיב - בגרו, וגם הם הקימו משפחה למופת, מרגה ואורי הם סבתא וסבא מאושרים: גדעון עם נאוה, אבנר עם שושי: הילה וארז, נועה, ענת, והתאומים יואב ואייל, מקיפים אותם באהבה. באהבה ובהערכה מקיפים אותם גם חבריהם וידידיהם הרבים ובני משפחה. וגם הם עצמם, מרגה ואורי, זכאים, אחרי שנים רבות של פעילות מבורכת, לסקור את חייהם בסיפוק ובגאווה.

מי שמכיר את מרגה תוהה אולי, לפעמים: אותם עקרונות מוצקים, אותם ערכים מובהקים, והכוח לקיימם הלכה למעשה, מניין הם לה? מניין אותו ביטחון בדרכה, אותן דעות מגובשות, אותה התמדה ועמידה בכל התחייבות שהיא נוטלת על עצמה. ומאין צימאון הדעת ויכולת הלמידה, שבזכותם הפכה הילדה שלימודיה נפסקו באחת בגיל כה רך, לאישה משכילה ורחבת אופקים? ומאין חתירה מתמדת זו לחיים של תוכן ותרבות? ואותה נאמנות לחברים והכושר לשמר ולטפח קשרי משפחה? אכן, אין ספק שלך יש חלק נכבד בכל אלה, שכן מרגה ידעה לקלוט ולעכל כל מה שהענקת לה. והייתי רוצה לשאול: האם ידעת שעלייך למהר ולנטוע בלבה אבני יסוד אלו, בטרם יהיה מאוחר מדי? האם חשת שזמנך קצוב, שהקרקע בוערת תחת רגלייך, ועלייך למהר ולהנחיל לה כל מה שאם צריכה להנחיל לבתה, צידה לדרך החיים? ועלייך לדעת: מרגה לא שוכחת, כל מה שהיה – נשאר איתה ואין צורך לומר שהיא זוכרת. בדייקנות האופיינית לה כל פרט הקשור בך, דברים שאמרת, שעשית – הכול שמור עמה, שום דבר לא אבד. את הצלחת בדבר שהוא הכי חשוב בחיים ואולי הוא אף תכלית החיים: העברת עיקרים, הדברים החשובים באמת, לדור הבא. כך הצבת לעצמך זכר ואולי יש בכך מידה של נחמה.

שלך, בכבוד רב, תמר גדרון

שבועות, תשנ"ה, יוני 1995.

מלחמת יום כיפור, 1973

מלחמת יום כיפור היתה מלחמתו של הדור השני ללוחמי תש"ח. נסיבות המלחמה ומהלכיה היו תוצאה של איוולת, זחיחות ויהירות של המנהיגות המדינית והצבאית של ישראל. הם היו שיכורים ומסואבים כתוצאה מהניצחון המדהים במלחמת ששת הימים ב-1967. בעוד ישראל שיכורה ורגועה, למדו צבאות ערב ובראשם מצרים וסוריה את הלקת, הסיקו מסקנות והתכוונו בתבונה וביסודיות למלחמה הבאה. ישראל שחשבה עצמה מעצמה, שקטה על שמריה. הצבא, ומנהיגיו בפרט, הסתאבו והדביקו את ההנהגה המדינית ואת העם כולו. אכן, היתה זו מלחמת הבנים. משפחות של רבים מחברינו, כמו גם משפחתנו שלנו, איבדו את מיטב בניהן במלחמה נוראה זו. ארז, בנם של אחי אהרון וגיסתי נעמי, נפצע אנושות בלילה הראשון למלחמה ונפטר אחרי כמה שבועות. הוא היה בוגר הפנימייה הצבאית בחיפה, התגייס לחיל השריון ולאחר סיום קורס קצינים החל להתקדם במסלול בחיל השריון. הוא היה צעיר מוכשר ונעים הליכות, התעניין במדעים ובמוסיקה ועתיד היה להיות איש מדע מצליח. בניהם של חברים קרובים שלנו נספו, בהם שלמה בנם של דקלה ואורי בידץ', אילן בנם של תמר ומוסיק גדרון. אלו הם רק שניים מבין עשרות בניהם של לוחמי ומפקדי צה"ל. אבנר, בננו הצעיר, נשלח לחטיבה 7 של חיל השריון על סף סיום קורס קצינים. בהיותו צוער, הוא לחם כנהג טנק וכמפקד במסגרת חטיבה 7 והשתתף בקרבות הנוראים ברמת הגולן. בימי המלחמה הראשונים לא ידענו ולא שמענו עליו דבר. אני גוססת לשירות מילואים במחלקת ביטחון שדה ותוך מילוי תפקידי הגעתי לחזית רמת הגולן, האזור שבו נלחמה חטיבה 7. ביום העשירי למלחמה, עדיין אינני יודע דבר על אבנר, הגעתי למפקדת האוגדה, שם פגשתי את חברי הקרוב תת-אלוף מנחם (מן) אבירם, שהיה סגן מפקד האוגדה.

הוא סיפר לי שרק לפני ימים ספורים הוא פגש באבנר, שסיפר לו שטנק שלו נפגע בקרב. אבנר ביקש ממנו לדאוג שיקבל טנק אחר, כדי שיוכל לחזור ליחידתו ולהמשיך להילחם לצד חבריו. מן הסיע אותי למקום ריכוז היחידה של אבנר. פגשתי אותו ולו פנים שחורות מהלחימה, לא מגולח, לבוש סרבל שחור מלוכלך משמן, דיזל ואבק. הייתי מאושר לפגוש אותו. התנשקנו כשאני דומע. רק בתום המלחמה שמעתי – ממנו מעט וממפקדיו וחבריו יותר, על אומץ לבו, מנהיגותו ועד כמה היה קרוב להיפגע. אבנר התקדם במהלך שירות המילואים לתפקיד מפקד חטיבת שריון.

גדעון לקה בילדותו בשיתוק ילדים. פרט לצליעה קלה הוא היה ונשאר ילד, נער ואדם בוגר, בריא בגופו ובנפשו. זאת בעיקר הודות לכוח הרצון שלו ולתמיכה שקיבל מאיתנו. הוא גדל ללא כל הנחות מצדנו, אך גם ללא מגבלות. בהגיעו לגיל הגיוס, סירב צה"ל לגייסו בשל נכותו. גדעון ניצל את התקופה ללימודים ולעבודה, רכש מיומנות וקודם בעבודתו. במקביל, לא הניח לעניין הגיוס והמשיך לפנות לשלטונות הצבא. במלחמת יום הכיפורים ואחריה גויסו חיילי מילואים רבים לשירות, לתקופות ארוכות. נוצרה בעיה של חלוקת הנטל בין המגויסים לאלו שלא שירתו במילואים, אם מרצונם להשתמט או מכיוון שצה"ל לא רצה בהם. גדעון פנה שוב לצבא וביקש לגייסו לשירות מילואים, אך הצבא סירב. במצוקתו, ביקש ממני גדעון לנצל את קשרי בצבא ולסייע לו. למרות היסוסי, פניתי לאגף כוח אדם בהצעה שגדעון יגויס לתפקידי עורף. הטיפשות והביורוקרטיה ניצחו את השכל הישר וגם אני נענית בשלילה. באותם ימים התבקש ידידי הקרוב, האלוף משה (מוסיק) גדרון, שהיה כבר מחוץ לצבא, על ידי שר הביטחון משה דיין, לחזור לצה"ל בתפקיד ראש אגף כוח אדם. כשנודע הדבר לגדעון, הוא פנה למוסיק שהכירו היטב. אחד הנושאים העיקריים שמוסיק עסק בהם, היה כיצד להקל על שירות חיילי המילואים.

מוסיק החליט לבחון, מדוע לא מגייסים אנשים המבקשים להתגייס. בדיון עם גורמי רפואה ומשפט הוסברו לו הסיבות לכך. לדבריו, הוא לא הבין ולא קיבל את ההסברים. הוא ביקש להביא בפניו את תיקו של גדעון, שממנו אמור היה ללמוד על הסיבות לאי-גיוסו למילואים, כמו רבים אחרים במצבו. בעקבות עיון בתיק, הוא למד שאין סיבה מוצדקת לסירוב והורה לגייס למילואים את גדעון ועוד מאות רבות של חיילים שביקשו להתגייס. גדעון גויס, סיים קורס אלחוט והיה לאלחוטן ביחידת שריון, במילואים. הוא שירת ביחידה שנים רבות.

המשפחה בהרכב מלא, קיץ 2007. מימין לשמאל עומדים: ארז, אורי, הילה, בועז (הנין), נועה, שושי, אבנר, יואב, ענת, שחר (בעלה של ענת); יושבים: מרגה, נאוה, גדעון, דרון (בעלה של נועה), אייל

פרק ט

אנשים

איש של אנשים

כשמלאו לי שמונים, בפברואר 2006, כתב בני אבנר:

יש אנשי ביטחון, ויש אנשים בטוחים,
יש אנשי מעשה ויש שתוכניות רוקמים.
יש אנשים תמימים ויש אנשי עסקים.
יש יצירתיים ויש אנשים שחולמים.
יש אנשים עם חזון ויש מאוד חכמים.
יש חמים ויש, שבטוב לבם מפורסמים.
יש אנשים האוהבים בעיקר את זולתם
ויש אנשים שאוספים חברים, בכל פינה בעולם.
יש המתנדבים לכל קריאה ויש אנשים עם הוכחות
ויש, שמבלי ששמנו לב, פתאום, הגיעו לגבורות.

אנו חוגגים יום הולדת לאיש מיוחד ויקר,
שיש בו את כל אלה, אבל בעיקר,

יש בו משהו מיוחד, משהו שאין לאחרים,
בכל מהותו וישותו, הוא איש של אנשים.

לאורך דרך ארוכה בת שמונים שנים,
נתיב ארוך, מגוון, מרתק ורב הישגים,
החיים רשמו ספר עב כרס עשיר בפרקים,
מסלול חיים מיוחד של בן דור ענקים.
הפרקים כוללים סיפורים ותולדות,
שבעיני הדורות החדשים נראים כאגדות.
מבצעים של תקומה, הצלה, לחימה ושליחות,
יצירה, הצלחה, ניהול, התנדבות ומנהיגות.

בסיפור הזה כמקובל יש מוטיב,
שחוזר כמו מנטרה לאורך כל הנתיב,
בסוף כל תקופה, בלא יוצא מהכלל,
כשסיים השליחות, התפקיד או בכלל,
עברו התמורה אינה בדמים,
הוא, פשוט אוסף לעצמו, עוד מספר חברים.

יש חברי ילדות ויש מהפליים,
יש מהצנחנים מהקשר ומ-ECI.
יש מהיחידה שאת שמה לא אוכל לצטט,
ומהארגון שאת שמו לא נהוג לתת,
ויש גם כמה ממבצעים עלומים,
שעליהם גם כיום עוד לא מספרים.
ויש את אלה שאסף סתם מהחיים,
חבר של פלוני או עו"ד של מתחרים.

אומרים שלזולת יש לו כבוד והרבה,
וכולם מקבלים אצלו יחס שווה.
מלכת אנגליה או זו שאת התה מגישה,
לשתייהן הוא מתייחס באותה הגישה,
מלך, מלכה, מלצר או פקיד ממשלתי,
יזכו ממנו כולם ליחס מלכותי.

הוא כובש, כריזמטי, טוב לב, הגון וצנוע,
ישר, תמים, סבלני, סובלני, חכם, ורגוע.
הוא, מבקשים ממנו אצבע הוא נותן את כל היד,
יש החוזרים ומתעקשים שהוא אחד מ"ו.

זה כל כך פשוט, הוא אוהב את זולתו,
ולכן כל מי שנפגש בו, מבקש את קרבתו.
ללא הבדל של דת גזע ומין,
אוהבים אותו בני כל הגילים.
כוח משיכה יש לו בלתי רגיל,
מעריצים אותו מניצנה ועד הגליל.

אבל לא הכול ורוד ואיש אינו מושלם,
גם לו יש חולשות כמו לכל אדם.
לאיש יש אובססיה, הוא מאבד שפיותו,
בכל דבר הקשור לבני משפחתו.
הוא דואג מתעניין מעריץ ואוהב,
מנסה לדעת הכול אך "לא מתערב".
בעזרת מניפולציות קלות, אנחנו לא מרגישים,
הוא מבטיח שנשמרת מערכת היחסים.

נשוי באושר כבר חמישים ושבע שנים,
 שני בנים שתי כלות ושישה נכדים.
 הנכדים הם שיא האושר ויש כאמור שישה,
 לאחרונה הוספנו גם נין לשבירת השגרה.

אורי, אבא, סבא,
 נבחרתי כשליח להביא הברכה,
 במצוותם של כל בני המשפחה,
 כולם כמובן מאוד מאוד אוהבים,
 ומאחלים לך עוד הרבה שנים.
 שנים שתהיינה כולן מלאות,
 באושר, בריאות ופעילויות התנדבות.

על אנשים

בעיני, כל בני האדם שווים. פועל חקלאי במטע, אלוף בצבא או שר בממשלה. תמיד כיבדתי את כולם, כל עוד לא נתנו לי סיבה לנהוג אחרת. מצויד בהשקפת עולם זו פגשתי באירופה בניצולי השואה. התייחסתי אליהם כאל בני אדם שווים וזכויות. למדתי והבנתי את מצוקותיהם. סייעתי להם כמיטב יכולתי, לא מעמדת מחנך ומורה אלא כחבר אל חבר. הודות לגישה זו, זכיתי באמונם ובהערכתם. שנים רבות לאחר שהתבססו בארץ זכיתי לא פעם לפגוש מי מהם, לעתים עם בניהם ונכדיהם, ולשמוע אותם מספרים בגאווה, "זהו האיש שהביא אותי לארץ". לא היה לי סיפוק רב מזה. ואמנם, יש מבניהם דור שני ושלישי אלופים בצה"ל, משפטנים, חקלאים מצטיינים ובעלי תארים אקדמיים גבוהים. רוב מעפילי עלייה ב' נקלטו והשתלבו בכל תחומי החיים בארץ בהצלחה מרשימה. זה האור. הצל, לעומת זאת, היו אותם

העולים שהגיעו ארצה בעיצומה של מלחמת השחרור ונפלו במערכה. הם הצטרפו בכך לאלפי בני הארץ שנפלו במלחמות. יהי זכרם ברוך!

לובה אליאב

בבית הורי חונכתי להיות קשוב ולעזור לזולת. חברות – אף היא ערך חשוב בעיני, ולשמחתי בורכתי בחברים רבים שמלווים אותי לאורך הדרך. חבר ותיק שכזה הוא אריה-לובה אליאב, שפגשתי לראשונה כילד בחצר ביתנו; מאוחר יותר נפגשנו במסגרת פעילותנו במוסד לעלייה ב' (לובה היה בפל"ים), ומאז ששבנו ארצה לא נפרדו עוד דרכינו.

"אנשי הארבעים שלי"

לובה היה נרגש מאד כשהודענו שנבחר להיות איש שנת ה-40 שלנו. זה היה טרם נודע על זכייתו ב"פרס ישראל" השנה. במי היה בוחר הוא כ"איש ה-40"? "יש הרבה אנשים טובים. הייתי בוחר בפחות ידועים. אלה שפעלו באופן רצוף, מתמיד, גם אם היו פחות רבגונים ממני".

"גד הילב עבד איתי בעליה ב'. כחמש שנים שימש רב-חובל של אניות מעפילים. בזכותו הגיעו האניות הללו לארץ. לימים, ממקימי 'צ'ים' ורב חובל בכיר בה. תוך כדי עבודתו עסק בענייני בטחון ישראל. הוא מסמל אומץ, גבורה, תושייה. אני עשיתי 20 דברים בבת אחת והוא נצמד למטרה..."

אברהם דר. "היה גיבור פרשיות הריגול במצרים, היה מאחורי קווי האויב בפעילויות דרמטיות ביותר. איש מודיעין מובהק. האיש הזה היה איתי במבצע פורטיסעיד. בלעדיו לא הייתי יכול לעשות את העבודה. היום מתגורר על הכרמל, עוסק בענייני מסחר".

אורי גורן, תקלאי בנחלת יהודה. "היה איתי בהגנה, מטובי האלחוטאים בתקופת ההעפלה, פקד על אניות מעפילים, היה קצין קשר של הצנחנים, צנח עמי במיתלה. אח"כ מילא תפקידי קשר ואלקטרוניקה מעבר לקווי החושך".

הוא מביא גם שני צעירים, בני עדות המזרח: **הדצל בן-אשר,** בן להורים שעלו מפרס, היום דיקן הסטודנטים בתל-חי. **זוהר אביטן,** אחראי על החיילים המשוחררים במכללת שער-הנגב. יליד שדרות, הוריו עלו ממרוקו. מדבריו, עולה כי עוד נשמע רבות על השניים.

האנשים הטובים של לובה.

בריאיון לעיתון מעריב לרגל ארבעים שנה למדינת ישראל, בחר לובה את אנשי ה-40 שלו, חברים המלווים אותו בדרכו ומייצגים עבורו ארבעים שנות עצמאות לישראל. אני גאה להיות ביניהם. בכתבה נפלה טעות, וזו כנראה פליטת קולמוס של המחברת. כיוון שראיתי אותה רק משהכתבה התפרסמה, ביקשתי לתקנה ופניתי לעורך העיתון.
ראו מכתב לעורך בנספח ג.

בחרתי להביא כאן מכתב ששלח לי לובה ב-2001, שבו הוא מברך אותי על קבלת דרגת אלוף-משנה וכן את תשובתי אליו, כדי לשקף את הקשר שלי איתו. לובה שהה אז בטריניטי קולג' בהרטפורד, קונטיקט, בשנת שבתון.

מכללת טריניטי 23/4/2001

אורי יקירנו ואהוב נפשנו.
עם קבלת דרגת אלוף משנה בצה"ל:
אנו גאים בך ובחברותנו אתך ועם מרגה.
מאז שנפגשנו כילדים בבית הוריק בנחלת יהודה (אורי ולובה) ודרך הפלגה ב"עדה" (אורי ולובה) ועד ששנינו (אורי ולובה) הבאנו כלות ואהובות מ"שם", מהגולה (מרגה וטניה) ועבור שנים ארוכות של קשרים כל כך יפים בארץ, היית לנו אלוף של ידידות ורעות. העזרה שהגשת לי מכל הלב ומלא חפניים בדרכי החברתית והפוליטית לא תשכח. נתת לי יד עוזרת וכתף תומכת ללא מצרים והיית לי כאח.
על כל אלה תודה מקרב לב.

בחיבה, אחווה, רעות ושלום,
טניה ולובה

TRINITY COLLEGE • HARTFORD • CONNECTICUT
300 Summit Street, Hartford, CT 06106-3100
LOVA ELIYAV, PRESIDENTIAL FELLOW

מחלקת טכניטי
23.4.2001

פאקס גוי'ן-03-9588628-FAX

אנוכי יקובינץ ואחוב (סטני).

צמ קבלת פיגור אחרון-משנפ בקה'ל:

אני גאים בק ובמדינותנו אהב וזה מקרה.
מאז שנפגשנו כולבים בבית הליין במחנה יחזקה (אולי ולובה)
ופיקר המלה ב'צפה' (אולי ולובה) וצד ששנינו (אולי ולובה)
הבאנו כולנו נחמולוג ג'טמ" מחמולה (מימה ולניה)
וצדק שנים אינונו של קטבים ככק יטמ במט
ה"י' לני אולר של יקציה וקציה.
העצבה טריגט ל' מבחלה ואלו חסנים בפירי
המחממה והפולטימ או הצכח. נהג ל' יפ צענה
וכבר בואנה ללא אפ'קים וה"י' ל' כ'אח.
א כל אלה מופכ מחנה-ל'ב.

במיבה, אמת, כציה וטלום

טניה ולובה

מכתב תשובה של אורי ללובה אליאב

בין יום הזיכרון ליום העצמאות 25/04/2001

לובה יקר,

תודה על מכתבך שריגש אותנו ואת משפחתנו.

בכל שנות חברותנו היית לי מורה דרך ומורה נבוכים. השפע הבלתי נדלה של מעשיך ויצירתך בתחומים הרבים והכול כל כך מרובים, בתחום הרוח והספר, דרך רעיונותיך המקוריים בתחומי החברה והפוליטיקה ועיסוקיך בהקמת התישבות, הוראה. בכל עסקת, החל מהרעיון ועד הביצוע שתמיד שאף לשלמות.

היית לנו ולרבים אחרים מודל לחיקוי ובראש ובראשונה אהבת האדם באשר הוא. לא לשווא כולם, מכל הזרמים, העדות והמעמדות אוהבים אותך ומוכנים ללכת איתך ואחריך.

היותכם, סניה ואתה, חברים לנו מילדות, דרך "עדה", לוצ'יאה עליה ב', דרך "ארץ הצבי" ועד ניצנה וכל מה שביניהם. חברות זו הייתה למרגה ולי מקור לגאווה ואושר רב, רוב הטוב שלמדתי בחיי ממך למדתי ואני אסיר תודה על כך ויודע שאסור לי לאכזב. אני בטוח שנמשיך, סניה ואתה, מרגה ואני, בחברות זאת שאין טובה ממנה – עוד שנים רבות. ותודה על הכול!

בידידות, הערכה, ואהבה,

אורי (ומרגה מצטרפת).

ביקור בניצנה, 2006. מימין לשמאל: אורי, בני לנדא, לובה אליאב
(מאחור - האלוף אלעזר שטרן, ראש אמ"ש)

אהוד ברק

את אהוד (אז - ברוג) פגשתי לראשונה ב־1962, בהיותי מפקד היחידה הטכנולוגית של חמ"ן. הוא היה אז סגן צעיר (ולימים סרן, וכך הלאה, במהירות הברק! וההמשך ידוע). אהוד, יחד עם חבורה של חיילים וקצינים צעירים ששירתו בסירת מטכ"ל, היו "בני בית" ביחידה. אהוד בלט בהיותו סקרן ומלא חיים. הוא נודע בסקרנותו ללמוד את הנעשה גם במחלקות אחרות של היחידה. הוא היה נערץ על בנות היחידה ולבסוף "כבש" את לבה של נאוה, שהיתה חיילת-פקידה ביחידה. קשר זה שתחילתו ביחידה, נמשך כידוע שנים רבות. כעבור שנים, כשאהוד שירת כאלוף פיקוד המרכז, הוא נענה לבקשתי לשמש מרצה-אורח באירוע מסורתי שהתקיים בחצר ביתנו

מדי שנה, ביום העצמאות. בהרצאה מרשימה ומסודרת להפליא, סקר אהוד את השקפת עולמו על ישראל בהווה ובעתיד. הוא השאיר רושם רב על אורחינו. אחדים התנבאו ש"הוא יהיה פעם ראש-ממשלה". ואמנם כך היה.

במערכת בחירות שהתחילה עם הקמת מפלגתו "ישראל אחת", התגייסנו לסייע לו בדרכו לתפקיד ראש-הממשלה. המטרה, כידוע, הושגה. בירכתי אותו, בתקווה שאמנם יצליח במשימתו כפי שהצליח במשימות רבות שבהן היה שותף ומפקד במהלך שירותו הצבאי. מצאתי לנכון לצרף כאן מכתב שלו, לאחר פרישתו מהממשלה ב-2001.

14 במאי 2001

כ"א אייר תשס"א

אורי היקר,

ברצוני להודות לך על מכתבך ועל מילותיך התומכות. התרגשתי לגלות כי מילותיך נכתבו בלונדון הרחוקה, וכי בחופשתך מצאת פנאי לחמם את לבי.

כראש ממשלה, פעלתי בכל כוחי על מנת למנוע שפיכות דמים מיותרת, ובכדי לנסח, בצורה ברורה, תוכנית לפתרון סכסוך הדמים ארוך השנים ביננו ובין העולם הערבי.

אני מאמין כי בבסיס הסיכוי לעתיד של שלוה ובטחון באזורינו, טמונה ההכרה של שני הצדדים בכך שבחלקת הארץ הקטנה ורווית הדם שלנו, מתקיימות שתי תנועות לאומיות, אשר חייבות לשכון זו בצד זו, כאשר בינהן מפריד גבול. כל דחייה בכיצוע פתרון זה לא תשנה את מהותו, ולבסוף נמצא עצמנו חלילה, באותה נקודה בדיוק, לאחר ששני הצדדים שלמו מחיר דמים קשה ומיותר.

אנו מצויים היום בעיצומה של תקופה לא קלה. אין זה הזמן לעריכת חשבונות אישיים או הסחת האשמות. אני מאמין גדול בהתבוננות קדימה בתקווה, ואני באמת מקווה כי לקחי והשגי ממשלתי, ישרדו הרבה מעבר לתקופת כהונתה. שלך בכל לב, (מזמן).

(חתימה)

אהוד ברק

אהוד ברק
Ehud Barak

כ"א אייר תשס"א
14 מאי 2001

לכבוד
מר אורי גורן
רחוב הבינים 4
ראשון לציון 75910

אני ביקר

ברצוני להודות לך על מכתבך ועל מלותך התמוכות.

התרגשתי לגלות, כי מלותך נכתבו בלחץ הרחוקה, וכי בחופשתך מצאת פנאי לחמם את ליבי.

כראש ממשלה, פעלתי בכל כוחי, על מנת למנע שפיכות דמים מיותרת, ובכדי לנסח, בצורה ברורה, תכנית לפתרון סכסוך הדמים אחר השנים ביני ובין העולם הערבי.

אני מאמין, כי בבסיס הסיכוי לעתיד של שלווה וביטחון באזורינו, טמונה ההכרה של שני הצדדים, בכך שבחלוקת הארץ הקטנה רזויות הדם שלנו, מתקיימות שתי תמועות לאומיות, אשר חייבות לשכון זו לצד זו, כאשר ביניהן מפריד גבול. כל דחייה בביצוע פתרון זה, לא תשנה את מהותו, ולבסוף נמצא עצמנו חלילה, באותה נקודה בדיוק, לאחר ששני הצדדים שילמו מחיר דמים קשה ומיותר.

אני מצויים היום בעיצומה של תקופה לא קלה. אין זה הזמן לעריכת חשבונות אישיים או הסחת האשמות. אני מאמין גדול בהתבוננות קדימה בתקווה, ואני באמת מקווה כי לקחי והשגי ממשלתי, ישרדו הרבה מעבר לתקופת כהונתה.

שלך בכל לב (מזמן)
א.א.
אהוד ברק

יוסי הראל ז"ל (1918-2008)

ימים ספורים לפני יום העצמאות השישים למדינת ישראל, הלך יוסי הראל לעולמו והוא בן תשעים. יוסי היה אדם מופלא. חכם, אמיץ ומנהיג בכל ישותו.

פגשתי בו לראשונה כשהוטל עליו לתכנן ולהנהיג את מבצע העלאת 4500 מניצולי השואה לארץ ישראל, באוניית המעפילים **יציאת אירופה תש"ז** – אקסודוס. הייתי עוזרו במשימה זו. לימים פגשתי בו בעת ששימש בתפקיד מפתח בחיל המודיעין בצה"ל. גם שם למדתי להעריך את תבונתו ואת שיקול דעתו המצויין.

לקראת חגיגות השישים למדינת ישראל בתשס"ח, הגשנו – חברי ואני – המלצה לוועדת פרס ישראל, להעניק ליוסי את הפרס בשנה זו על "תרומה מתמשכת למדינת ישראל".

לצערנו החליטה הוועדה להעניק פרס זה השנה (תשס"ח) למוסדות ציבור ולא לאישים.

יהי זכרו ברוך!

להלן נוסח המלצתנו, המפרטת בתמצית את מפעל חייו ואישיותו של יוסי.

מוצע להעניק ליוסף (יוסי) הראל פרס ישראל לשנת תשס"ח על מפעל חיים, תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה.

נימוקים:

א. תמצית קורות חיים: יוסי נולד בירושלים בשנת 1918 למשפחה שחיה שישה דורות בעיר. בגיל 16 הצטרף להגנה, שירת ביחידות המיוחדות בפיקודו של יצחק שדה. בין היתר השתתף בעלייה לחניטה ולחם ביחידתו של אורד וינגיט בדיכוי המרד הערבי במאורעות 1936.

היה מזכירו של הנשיא חיים ויצמן ועוזרו של ראש ארגון ההגנה יעקוב דורי. בתום מלחמת העולם השנייה (1945) נשלח יוסי לפעילות במוסד לעלייה ב' באירופה.

ההצעה להעניק ליוסי הראל פרס ישראל לשנת תשס"ח, מבוססת על כלל פעילותו בשנות חייו הבוגרים ובמיוחד על פעילותו לפתיחת שערי ארץ ישראל לעולים, רובם ניצולי השואה ועל תרומתו הייחודית לפריצת ההסגר הבריטי על כניסת יהודים לא"י; על מנהיגותו האמיצה ויוצאת הדופן ועל תבונתו לדעת שיש גבולות לכוח ולהפסיק מאבקים שעלולים לעלות ללא צורך – בחיי אדם.

ב. פעילותו בעלייה ב': משימתו הראשונה באירופה היתה לארגן, לאמן ולפקד על כ־3800 ניצולי שואה, שהפליגו מנמל קטן ביגוסלביה, ב־8 בנובמבר 1946, דרך הים השחור לארץ ישראל. אחרי מסע הרפתקאות ומאבק בחיילי הצי הבריטי, שהטילו הסגר על כניסת יהודים לארץ, הוגלו המעפילים למחנות מעצר בקפריסין. לאחר תקופה קצרה הועברו בדרכים שונות לארץ ישראל.

יוסי גילה מנהיגות וכושר ארגון למופת. בזכות זאת נשלח שוב לאירופה להכין ולארגן את הפלגת אוניית המעפילים הגדולה הבאה, **יציאת אירופה – תש"ז**, הידועה בשמה הלועזי **אקסודוס 1947**. אונייה זו, שעל סיפונה כ־4500 מעפילים, הפליגה מנמל סט בדרום צרפת ב־11 ביולי 1947.

קשה להמחיש היום את הבעיות והקשיים (צפיפות, אספקת מזון ומים, טיפול רפואי ועוד) שהיו כרוכים בפעולות ההעפלה. היכולת לרכוש את אמונם של המעפילים על ידי יחס הבנה אנושי, עשתה את הבלתי־אפשרי. כשהגיעה האונייה לקרבת הארץ התקרבו אליה חמש משחתות של הצי הבריטי. שתיים מהן נגחו

בשני צדיה ועשרות חיילים עלו על סיפונה תוך שימוש בנשק חם. המעפילים גילו התנגדות כפי שתורגלו, אבל אחרי ששלושה מעפילים נהרגו ורבים נפצעו, החליט יוסי, חרף מחאותיו של רב־החובל אייק אהרונוביץ וכמה מנהיגים מילטנטיים מקרב העולים, להפסיק את המאבק. הוא ביקש וקיבל מהמפקד הבריטי מנות דם וסיוע רפואי וכך נמנעו קורבנות נוספים.

החלטה נועזת זו, להפסיק את המאבק חסר הסיכוי היתה נבונה והכרחית והעידה על מנהיגותו, שהונחלה לכל המפקדים של ספינות ההעפלה. עם ההעברה לאוניות הגירוש (שנראה היה שיעברו למחנות בקפריסין), קיבל יוסי הוראה מהנהגת המוסד לעלייה ב' לחמוק ולהישאר בחיפה. אז התחילו ההכנות להפלגת 15,000 מעפילים מרומניה, באוניות **פאן יורק ופאן קרסנט** ("פאנים"). רק טבעי היה שעל יוסי הוטלה המשימה הכבדה לארגן ולפקד על אוניות אלו.

סיפור **אקסודוס** הסתבך כשאוניות הגירוש הפליגו לצרפת במגמה להחזיר את המעפילים למקום ממנו יצאו. יוסי יצא אמנם לאירופה לטפל בהכנות להפלגת ה"פאנים" אבל רוחו והשפעתו גרמו לכך שהמעפילים סירבו לרדת והצהירו בפני נציגי כל כלי התקשורת העולמית, שירדו רק בארץ ישראל. לאחר כשלושה שבועות, הועברו באוניות הגירוש לנמל המבורג בגרמניה. תוך זמן קצר יחסית הגיעו רובם של המעפילים לארץ בדרכים שונות ונקלטו בארץ.

יוסי ניהל בהצלחה רבה את ביצוע ההפלגה של ה"פאנים" ובעקבות זאת זכה להיות המארגן והמנהיג של כ־23,000 מעפילים, שהם כשליש מ־75,000 המעפילים שהובאו לארץ בשנים 1945-1948 על ידי "צי הצללים" של המוסד לעלייה ב' והפלים.

יוסי שימש דוגמה לכל מלווי המעפילים ומפקדי האוניות בצי ספינות ההעפלה. על כך ניתן להגדירו כמי ש"נשא את עמו על השכם". הוא ראוי להוקרה על שידע אמנם להפגין התנגדות לצי הבריטי במאבק אבל גם להציב גבולות ולמנוע קורבנות. בכך מילא את המצווה "כל המציל נפש אחת מישראל כאילו הציל עולם שלם". יוסי הציל נפשות רבות.

עם הקמת המדינה, שירת יוסי בתפקידים רגישים במערכת המודיעין הישראלית וגם כשפנה לעסקים המשך להגיש סיוע חשוב למערכת הביטחון הצעירה.

על אלו ועל כל מסכת חייו הוא ראוי לקבל את פרס ישראל על תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה, לשנת תשס"ח. מציע וממליץ: אורי גורן.

נ"ב: משך תקופה ניכרת של פעילותו של יוסי במפעל ההעפלה, פעלתי לידו ולמדתי להכיר ולהוקיר את תכונותיו הנעלות ואת תרומתו הייחודית לפתיחת שערי הארץ לעלייה חופשית של יהודים.

עזרה לזולת

שבת בבוקר. אנחנו סועדים ארוחת בוקר בביתנו, בחברת ידידי המשפחה. הטלפון מצלצל, מבקשים לדבר עם אורי גורן. מהעבר האחר נשמע קול מתנצל על ההפרעה, אך נואש ומתחנן: "אני חייב לדבר איתך, מתי אפשר לבוא?"

הזמנתי את האיש לבוא, ונתתי לו כתובת והסבר קצר איך להגיע. כשעה אחר כך, נכנס יהודי נסער. הזמנתי אותו לשבת, התנצלתי בפני אורחי האחרים והצטרפתי אליו. הוא שטח את סיפורו: בנו, חייל

בשירות סדיר, נעצר על ידי המשטרה הצבאית באשמת אונס. הבהור מכחיש מכול וכול, אך הנוהל הצבאי לא מאפשר להתערב בענייניו. האב רצה לסייע לו להפריך את הטענות נגדו, אם רק איאות לעזור. הוא סיפר לי היכן עצור בנו והבטחתי לו שאעשה כמיטב יכולתי ואנסה לברר את העניין.

האיש עזב, אסיר תודה על שהקשבתי לו. חזרתי לאורחי. לפנות ערב התקשרתי לדידי שלי, כדי לבדוק איך אפשר לעזור לבחור ולהתערב בענייניו, במסגרת הצבא. ההתערבות הועילה, אי-ההבנה הובהרה והבחור שוחרר מהמעצר. למחרת התקשר איתי אביו לברר "כמה מגיע לי".

עניתי לו שאין כל צורך בתמורה, בסך הכול טלפנתי לאדם קרוב ואני שמח בשבילו שהעניין נגמר. בן שיחי היה מופתע: "מה זאת אומרת ללא תמורה? הרי זאת העבודה שלך, לא?" עניתי לו שזאת איננה עבודתי ותהיתי – ביני לביני – למה התכוון. "אתה לא עורך דין?" תהה. השבתי לו שלא. "אבל הגעתי אליך באמצעות שירות המודיעין הטלפוני, חיפשתי את עורך דין אורי גורן." הבהרתי לו את טעותו. "אם כך, מה פתאם עזרת לי? הרי אתה לא מכיר אותי," שאל. עניתי לו שראיתי את מצוקתו וכיוון שפנה אלי, הנחתי שידע על קשרי במערכת הצבאית ולכן נעניתי לבקשתו; שמחתי שיכולתי לעזור...

איש בשולי הדרך...

בשעות לפני הצהריים של יום חול, יצאתי במכוניתי ממגרש החנייה של היכל התרבות בתל אביב. בתור לתשלום עמדו לפני כחמש מכוניות. ראיתי אדם בעל מראה מרושל, לא מגולח, פונה בבקשה לכל נהג. הנהגים שיצאו ממגרש החנייה לא נענו לו והמשיכו בנסיעה. כשהגיע תורי, פנה אלי האיש בבקשה להסיעו בדחיפות למרפאה, כיוון שהוא

K. TZETNIK AWARD
the Shush-Considuants

פרס ק. צטיניק
לחברות השושה

Board of Trustees
Rabbi Israel Lau, Chiel
Rabbi of
Lons, B'nai Tsvi, Adv.
Dov A. Ben Av, Adv.
Pinchas Goldstein, Dep.
Min. of Education
Br. Maz. Zvi Wroblowski
Adv. Eliahu Zohar
Dir. - Chr.
Kedi Eshel Welf
Prof. Rabbi Leibowitz
Eleser Shmuek, Gen. Dir.
Min. of Education

1) The Mizetnik Award for Literature shall be conferred on the author or authors of an original Hebrew work, written by a Jewish citizen, who, in the opinion of the Board, is distinguished by a high degree of excellence in the Jewish religious and moral life and depicts the life of the Jewish people in the image of God.

תשרי תשנ"ח
הנהלת מנהל המבחן
הפרס ק. צטיניק
הפרס ק. צטיניק
הפרס ק. צטיניק
הפרס ק. צטיניק
הפרס ק. צטיניק
הפרס ק. צטיניק
הפרס ק. צטיניק
הפרס ק. צטיניק
הפרס ק. צטיניק

אני אהבתי את יצירותיך, יצירותיך ואת השקפה הרוחנית, והתנועה
המלכותית, המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית,
ואי, יצירותיך, המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית,
המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית,
אשר, המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית,
המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית,
את, המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית, המהפכנית,

שלום
על
שלום

16.8.94

16.8.94

חולה מאוד. הכנסתיו למושב לידי. האיש נקב בשם המרפאה והסעתי אותו כמבוקשו. כשהגענו ליעד, הצעתי ללוותו אך הוא אמר שיוכל להסתדר בעצמו. הוא ביקש את פרטי האישיים, והתחמקתי מלתתם לו. הוא איים שלא ירד עד שאיענה לבקשתו, ולכן, בחוסר רצון נתתי לו כרטיס ביקור והוספתי שטר של מאה שקלים, כדי שיוכל להגיע לביתו. כך נפרדנו. כעבור כמה ימים קיבלתי מכתב, המצורף כאן.

התברר שהיה זה לא אחר מסופר השואה די-נור, הידוע גם בשמו ק. צטניק, שכתב ספרי מופת רבים, שאת חלקם קראתי. התרגשתי מאוד, התקשרתי איתו, נפגשנו והתיידדנו. לצערי נפטר האיש כעבור זמן קצר. המשכתי לשמור על קשר עם בנו ואף קיבלתי ממנו במתנה כמה מהספרים שכתב אביו.

מכתב מק. צטניק (על נייר מכתבים של פרס ק. צטניק לתודעת השואה)

מר אורי גורן יקירי, מצאתני אבוד בדרכי לבית החולים, לעולם אזכור הצורה בה הופעת פתאום, לא כמלאך וגואל, אלא יותר, הרבה יותר – כאדם פשוט, ולא ידעת, ולעולם לא תדע, מה המצב בו הייתי שרוי כשראיתני.

ההמחאה ששלחת לי – כל כך מתאים לך! היא כל כך יקרה לי. מעיד אני עלי את שמי־אושביץ, לו היתה ההמחאה לא מאה ש"ח, אלא מאה אלף ש"ח, לא היתה יקרה לי יותר, ואולי להפך. עצם המעשה שלך יקרה לי מפז ועתה הריני יכול להחזיר אליך את ההמחאה. פשוט, אינני זקוק לה, היא עשתה את שלה חיממה את נשמת.

שלך

(חתימה)

16.8.94

השקפות ודעות

על שלום ועל חברה

בבית הורי כילד, כנער וכאדם בוגר, למדתי לכבד כל אדם באשר הוא אדם, לתרום לחברה ולסביבה שבה אנחנו חיים ולהאמין בשלום. בראשית 1946, בהיותי בן עשרים, נשלחתי על ידי ארגון ההגנה והפלמ"ח לפעול במסגרת המוסד לעלייה ב' באירופה. זו היתה אירופה הרוסה. מיליוני בני-אדם נהרגו וביניהם שישה מיליון יהודים שנספו במחנות ההשמדה. הצבא הגרמני הוכרע, אבל ערים שלמות נמחקו מעל פני האדמה. היחסים בין עמי אירופה היו עכורים. בתוך תוהו ובוהו זה, נחלץ היישוב היהודי בארץ ישראל לסייע, יחד עם יהדות העולם, להציל את שארית הפלטה ולהביא את אלו שרצו בכך – לארץ ישראל. כאדם צעיר חוויתי את הזוועה ואת תוצאות שנות המלחמה הנוראה. והנה, תוך שלוש שנים, בלי שהבחנתי בתהליך, התאוששה אירופה במידה מרשימה. עדיין היו עוינות וחוסר סובלנות בין העמים, אבל התחילו יחסי מסחר ותיירות בין המדינות ובין אנשים מארצות שונות. הדבר הבולט ביותר היה ההבנה, והמסקנה שהכול אפשרי פרט לדבר אחד – מלחמה. עברו כמה עשרות שנים ואירופה התקדמה עוד. ברית

המועצות התפרקה, הוקם האיחוד האירופי ונראה שהשפיות חזרה. עדיין קיימת עוינות בין עמים, אבל אפילו אנגליה וגרמניה, היריבות הנוראות מתקופת המלחמה, חיות בהרמוניה. השנאה ברמה האישית עדיין קיימת, אבל השימוש בכוח נראה רחוק עד בלתי-אפשרי.

חזרתי לארץ משליחותי בעיצומה של מלחמת השחרור ולאחר המלחמה אימצתי את מה שראיתי באירופה: גם אחרי מלחמה עקובה מדם צריך ואפשר להגיע לשלום, אולי שלום קר, אבל הוא עדיף על פני מלחמה חמה. עברתי את המלחמה כקצין בצה"ל. הייתי קצין הקשר של חטיבת גולני, של חטיבת הצנחנים ובהמשך מילאתי תפקידים מגוונים. תמיד ראיתי לנגד עיני את אירופה של אחרי המלחמה. האמנתי ועודני מאמין גם היום שהשלום, אולי השלום הקר, ביננו ובין הפלשתינים ויתר ארצות האסלאם חיוני, אפשרי והכרחי.

מצויד בהשקפתי זו על שלום ומלחמה נפגשתי עם ידידי משכבר הימים – לובה אליאב. לובה נכנס למערכת הפוליטית תוך כדי עיסוק אינטנסיבי בקליטת עלייה, הקמת יישובים וערים ועוד מעשים טובים רבים. הוא הגיע להיות מזכיר מפלגת העבודה, תפקיד שהבטיח לו – לכאורה – להגיע לצמרת ההנהגה; אלא שאז התרגשה עלינו מלחמת ששת הימים, על הניצחון המדהים, ואיתו החלה ההידרדרות המוסרית, המדינית והצבאית. לובה הציג לפני הנהגת מפלגת העבודה את הרעיון, לנצל את הניצחון לשם פיוס עם אויבנו הפלשתינים ועם יתר מדינות ערב המובסות. הוא נכנס לעימות עם הנהגת המפלגה שיכורת הניצחון. לובה, שהזהיר מפני השיכרון של "ארץ ישראל השלמה" נכנס לעימות חריף עם צמרת המפלגה ובראשה גולדה מאיר. בין חסידי ארץ ישראל השלמה היו שמעון פרס, משה דיין, ישראל גלילי ועוד רבים. התחילה תנועת ההתנחלות, פצע שהעלה ועדיין מעלה מוגלה, והוא מסכן לא רק את השלום אלא גם את עצם קיום המדינה. לובה הודח מתפקידו הרם והתחיל בדרך הקשה של מלחמת יחיד. הוא כתב את ספרו

הנבואי ארץ הצבי והלך בנתיב פוליטי קשה, כלוחם כמעט יחיד על דרכו ותורתו. הצטרפתי אליו, סייעתי לו בכוחי הדל בדרכו החברתית והפוליטית הקשה ואני גאה לדבוק בחברות המופלאה ביננו עד היום. שבועות ספורים לפני מלחמת יום הכיפורים ולקראת הבחירות לכנסת, התרחשו שני אירועים ראויים לתזכורת: בחצר ביתנו בנחלת נערך "חוג בית" שבו לובה היה הדובר. הוא ביקר בחריפות את מדיניות הממשלה ואת ההנהגה הביטחונית, בראשות משה דיין ושמעון פרס. אחד המשתתפים פנה אליו באלו הדברים: "לובה, אתה אדם נפלא, עשית בחייך דברים רבים בעלייה, בהתיישבות ובחברה, עזוב את הביטחון. משה דיין מנוסה ונבון, היכן תמצא איש מתאים ממנו!" לובה השיב: "לביטחון אין הכרח שבראשו יהיה איש צבא. צריך איש חכם שיוודע להשתמש ביועצים חכמים." לחיוך שהתפרש על פני השומעים ענה לובה: "אפשר לקחת איש נבון כמו הרב ורדיגר מפועלי אגודת ישראל והוא יכול לשקול את הדברים היטב." תשובתו זכתה לגיחוך. האירוע סופר בעיתונות. במהלך מלחמת יום כיפור הנוראה, כשלובה סייר בחזית הדרום, פנה אליו אחד הקצינים: "לובה, איפוא הרב ורדיגר?" בתקופה שלפני מלחמת יום הכיפורים כתב לובה, שהוא גם סופר מחונן, את "משל השחף" לעיתון דבר: המשל תיאר ספינה השטה בים שקט, על הסיפון העליון יושבים בהנאה רבה נכבדי ומנהיגי העם, אוכלים, שותים ומאושרים בחלקם. בסיפון המרכזי יושבים פשוטי העם, בטוחים שהספינה מפליגה על מי מנוחות והקברניטים מיומנים ויודעים את מלאכתם. ואילו בסיפון התחתון חותרים המלחים במשוטים, עובדים בפרך ומזיעים (אלו הפלשתינים העובדים בישראל בכל עבודה קשה). לפתע חג מעל הספינה שחף ומזהיר: "הים שקט, אבל לפניכם ים סוער וצוקים מסוכנים. ראו הוזהרתם!" יושבי הסיפון העליון מגרשים בבוז את השחף, עד שהספינה עולה על הצוקים וכמעט טובעת. כעבור כשלושה שבועות פרצה, כאמור, מלחמת יום הכיפורים.

עורכת העיתון דבר, חנה זמר, בהנחיית שמעון פרס, סירבה לפרסם את המשל בטענה שיפגע במורל העם. המשל פורסם בעיתונים אחרים.

ועוד על מלחמת יום הכיפורים: ההנהגה המדינית והצבאית היתה שיכורה ויהירה מתוצאות מלחמת ששת הימים. משה דיין אמר על המצב: "אל תירא עבדי יעקב." ההתנחלות בלב היישוב הפלשתיני קיבלה תנופה אדירה ועם ישראל היה שיכור ולא מייין. עוד לפני וגם במהלך מלחמת יום הכיפורים, עמד בראש חיל המודיעין של צה"ל האלוף אלי זעירא, שנחשב קצין מבריק ויודע כול. אלי דבק בהערכתו שאין סכנת מלחמה והרגיע את המנהיגות ואת העם. זאת היתה מה שמכונה ה"קונספציה"! גם כשהיו סימנים ברורים של הכנות וכוונות לפעולה צבאית של סוריה ומצרים נגד ישראל, אלי דחה אותן בבוז. הוא גם שיקר לרמטכ"ל ולשר הביטחון, כשהסתיר מהם מידע אמין על ההכנות למלחמה. וההמשך ידוע.

מכתבים למערכת

מאז שהילדים קנו לי מחשב, חיי המוסדות הממשלתיים והעיתוניים השתנו. אני לא מסתיר את דעתי ומגיב ומתלונן כשצריך. והדוגמאות מדברות בעד עצמן.

מצעד האיווולת, '67-'97 – מכתב לעיתון הארץ 14.8.1997
 בפרפרזה על האמרה שנשמעה בימים האחרונים על "דו"ח אגרנט הבא", אפשר לומר שהמשך ספרה של ברברה טוכמן "מצעד האיווולת" כבר כתוב בהקשר של מדינת ישראל. המצעד החל לאחר מלחמת ששת הימים, כשלמדינת ישראל ניתנה הזדמנות היסטורית לחתור לשלום עם הפלסטינאים ועם מדינות

מצעד האיווולת, '67-'97

בפרפרזה על האמרה-אגושמעה בימים האחרונים על "רו"ח אגרנט הבא", אפשר לומר שהמשך ספרה של ברברה טוכמן "מצעד האיווולת" כבר כתוב בה קשר של מדינת ישראל. המצעד החל לאחר מלחמת ששת הימים, כשלמדינת ישראל ניתנה הזדמנות היסטורית לחתור לשלום עם הפלסטינאים ועם מדינות האזור. על ידי הפגנת נדיבות נכונה מתוך עוצמה.

אבל ממשלות ישראל שיכורות הניצחון והכוח עשו את כל השגיאות האפשריות. במקום לראות את הצפוי, להעניק לפלסטינאים זכות למדינה (שתקום בין כה וכה אם נרצה ואם לא), עודדו את הקיצוניות הלאומנית והדתית.

מדינות ערב, פגועות מההשפלה של-1967, הכי נואו את המלחמה הבאה ושחצנותם של מנהיגי ישראל גרמה לכך שענייהם טחו מראות את הכתובת על הקיר. כך באה עלינו מלחמת יום הכיפורים. רק אז, ובאיחור רב, החלו לנבוט ניצני השלום עם מצרים.

השליטה הבלתי אפשרית על כשני מיליון פלסטינאים נמשכה ורק מטר האבנים של ילדי האינתיפאדה הוציא את צה"ל מריכוזי האוכלוסייה הצפופים בגדה וברצועה. אבל מנהיגי ישראל, תחת שלטון העבודה והליכוד, המשיכו את שליטתנו בחברון, קבר יוסף, חבל עזה וגוש קטיף.

ובאשר לירושלים, העולם (המוסלמי והנוצרי) לא ישרלים לעולם עם "ירושלים המאוחדת, בירת ישראל לעולמי עד". זו סיסמה המרוקלמת על ידי פוליטיקאים מימין ומשמאל אבל היא איננה מעשית ואיננה הרושה. ניתן להגיע לפתרון אשר ישאיר את ירושלים כבירת ישראל אבל יאפשר שליטה פלשתינית בחלקים ממנה ויהפוך אותה לעיר פתוחה לכולם, שיושביה חיים בדוקיום. ישראל היום היא חזקה ויכולה להרשות לעצמה להפסיק להיכנע ללאומנות קיצונית ולמשיחיות שקר דתית. ואולם, תחת שלטון הליכוד-נתניהו ממשכה מדיניות השחץ: מנהרת הכותל, הר חומה, ראס אל-עמוד ו"עייבו" ההתנחלויות תובעים את קורבנותיהם ומרחיקים את השלום.

אורי גורן
ראשון לציון

האזור על ידי הפגנת נדיבות נכונה מתוך עוצמה. אבל ממשלות ישראל שיכורות הניצחון והכוח עשו את כל השגיאות האפשריות. במקום לראות את הצפוי, להעניק לפלסטינאים זכות למדינה (שתקום בין כה וכה אם נרצה ואם לא), עודדו את הקיצוניות הלאומנית והדתית.

מדינות ערב, פגועות מההשפלה של 1967, הכינו את המלחמה הבאה ושחצנותם של מנהיגי ישראל גרמה לכך שענייהם טחו מראות את הכתובת על הקיר. כך באה עלינו מלחמת יום הכיפורים. רק אז, ובאחור רב, החלו לנבט ניצני השלום עם מצרים. השליטה הבלתי אפשרית על כשני מיליון פלסטינאים נמשכה ורק מטר האבנים של ילדי האינתיפאדה הוציא את צה"ל מריכוזי האוכלוסייה הצפופים בגדה ורצועה. אבל מנהיגי ישראל, תחת שלטון העבודה והליכוד, המשיכו את שליטתנו בחברון, קבר יוסף, חבל עזה וגוש קטיף.

ובאשר לירושלים, העולם (המוסלמי והנוצרי) לא ישלים לעולם עם "ירושלים המאוחדת, בירת ישראל לעולמי עד". זו סיסמה המדוקלמת על ידי פוליטיקאים מימין ומשמאל אבל היא איננה מעשית ואיננה דרושה. ניתן להגיע לפתרון אשר ישאיר את ירושלים כבירת ישראל אבל יאפשר שליטה פלסטינית בחלקים ממנה ויהפוך אותה לעיר פתוחה לכולם, שיושביה חיים בדו-קיום. ישראל היום היא חזקה ויכולה להרשות לעצמה להפסיק להיכנע ללאומנות קיצונית ולמשיחיות שקר דתית. ואולם, תחת שלטון הליכוד-נתניהו ממשיכה מדיניות השחץ: מנהרות הכותל, הר חומה, ראס אל-עמוד ו"עיבוי" ההתנחלויות תובעים את קורבנותיהם ומרחיקים את השלום.

אורי גורן,

ראשון לציון

ובנושא חקלאות, הקרוב לליבי:

פיקוח יקר ומזיק

קראתי במדור "אנשים ועסקים" כ-24 בנובמבר את הידיעה שאיש ששמו חי בנימיני, שהוא מנהל הרשות לפיקוח חקלאי, מציע "לנקוט צעדים חמורים יותר נגד הברחות תוצרת חקלאית".

אני מציע, לעומת זאת, לבטל כליל פיקוח זה, שהוא שריד ארכאי מבית מדרשם של עסקני המגזר החקלאי אשר מעוניינים לשמור על כיסאותיהם ועל המנגנון שהקימו, הגורם הרס לחקלאות ונוק לצרכנים ולכלכלה הלאומית.

הפרדסן נפתלי מאור הצליח במאבק עיקשני לחסל במידה רבה את הטפילים שעשקו את הפרדסנים. אין שום סיבה שלא ייעשה כך גם כענפים אחרים. באבוקרו, למשל, נקבעות מכסות לקטיף, והתוצאה שפרי נשאר על העצים, אינו ראוי ליצוא, ומושמד.

מכירה חופשית מהמגדל ליצואן יעיל או לקמעונאי מקומי היתה מוזילה את הפרי לצרכן, משפרת את איכותו ומעניקה תמורה הוגנת ליצרן.

לא שמענו שקיים פיקוח על המסחר בתחתוני נשים, בנעליים או בקומקומים חשמליים, אז מדוע שיהיה על אבוקרו או על תפוחי-עץ?

אולי כדאי להזמין ארצה כלכלנים סובייטיים

וללמוד מהם פרק בכלכלה חופשית?

א"א

(השם שמור במערכת)

אורי גורן
 רחוב הבנים 4, נחלת-יהודה,
 ראשון-לציון 75910
 טל: 03-9614358, פקס: 9618628

30 יוני, 1998

מעריב, הארץ.

ידיעות אחרונות
 מדור תגובות
 פקס מס. 6082546

אני מציע לפרסם במדורך :-

עזות מצח !

הופעותיו התדירות של ראש הממשלה בנימין נתניהו כדואג להביא שלום עם בסחון בעוד שקודמיו ועכשיו גם נשיא המדינה עזר ויצמן הפקידו את הבסחון, יש בהן חוצפה ועזות מצח. **יצחק רבין** ועזר ויצמן לחמו את מלחמות ישראל, ועסקו כל חייהם בבסחון והם האחראים לעוצמתו האדירה של צ.ה.ל. ולעצמתה של המדינה. שמעון פרס אחראי במדה מכרעת לעוצמתה הסכנוולוגית של ישראל. הוא זה שייסם את הקמת התעשייה הבסחונית ואת הקמת הכור הגרעיני בדימונה. על בסיס חזונו של שמעון פרס נבנתה התשתית לתעשיות עתירות הידע שנתניהו כל כך גאה בהן ולא היה לו כל חלק בהתפתחותן. את אלו ובנוסף להם חלק מכריע של קצונת צ.ה.ל. הבכירה בסדיר ובמילואים התומכים בתהליך השלום מאשיים נתניהו בחוסר הבנה ובפגיעה בבסחון ישראל.

מחיאות הכפיים החלושות בהפגנותיו להן זכה נתניהו בכנס של למעלה מאלף אנשי מודיעין ובסחון שהתקיים בשבוע שעבר מוכיחות מה הם חושבים על מדיניותו (ולא פחות מכך על אישיותו). חשוב שתושבי ישראל ידעו שהבסחון שנתניהו מדבר עליו בכשרון רטורי לא מבוסס הוא בעיקר בסחון השרדותו כראש ממשלה. אין לדבריו ולמעשיו ולא כלום עם בסחון המדינה.

אורי גורן,

נחלת-יהודה

מכתב למערכת ידיעות אחרונות, 30 ביוני 1998

30 ביוני 1998

עזות מצח

הופעותיו התדירות של ראש הממשלה בנימין נתניהו כדואג להביא שלום עם בטחון, בעוד שקודמיו ועכשיו גם נשיא המדינה עזר וייצמן הפקירו את הבטחון, יש בהן חוצפה ועזות מצח. יצחק רבין ועזר וייצמן לחמו את מלחמות ישראל, ועסקו כל חייהם בבטחון והם האחראים לעוצמתו האדירה של צה"ל ולעצמתה של המדינה. שמעון פרס אחראי במידה מכרעת לעוצמתה הטכנולוגית של ישראל. הוא זה שיזם את הקמת התעשייה הבטחונית ואת הקמת הכור הגרעיני בדימונה. על בסיס חזונו של שמעון פרס נבנתה התשתית לתעשיות עתירות הידע שנתניהו כל כך גאה בהן ולא היה לו כל חלק בהתפתחותן. את אלו ובנוסף להם חלק מכריע של קצונת צה"ל הבכירה בסדיר ובמילואים התומכים בתהליך השלום, מאשים נתניהו בחוסר הבנה ובפגיעה בבטחון ישראל.

מחיאות הכפיים החלושות בהפגנתיות להן זכה נתניהו בכנס של למעלה מאלף אנשי מודיעין ובטחון שהתקיים בשבוע שעבר, מוכיחות מה הם חושבים על מדיניותו (ולא פחות מכך על אישיותו).

חשוב שתושבי ישראל ידעו שהבטחון - שנתניהו מדבר עליו בכשרון רטורי לא מבוטל - הוא בעיקר בטחון השרדותו כראש ממשלה. אין לדבריו ולמעשיו ולא כלום עם בטחון המדינה.

אורי גורן
נחלת-יהודה

בנימה אישית: דבר העורכת

פגשתי את אורי הרבה לפני שנכנסתי למשפחה. בתקופת התיכון הייתי חברה טובה של עפרה, בתו של אהרונצ'יק – אחיו של אורי, והתכוננו יחד לבחינת הבגרות במקצוע שנקרא "תולדות עם ישראל בעת החדשה". יושבות-שרועות על המזרנים שהיו מונחים על הרצפה בחדר שלה, כשפתאום הציץ בדלת דודה, אורי, והתעניין בשלומנו ובמעשינו. הוא היה מזועזע מהרעיון שאנחנו לומדות על ה"ספר הלבן" והעלייה הבלתי-לגאלית מתוך ספרי לימוד; "יש סביבך אנשים חיים, שיכולים לספר לכן את סיפוריהם האישיים מהתקופה הזאת", נזף בנו בלהט. הוא התיישב לידנו על המזרנים, והקסים אותנו בסיפורי מאבק וגבורה, מזווית אנושית-אישית. הסיפורים האלה ששמעתי אז בחדר של עפרה וסיפורים נוספים, חזרו ועלו בהזדמנויות שונות, באירועים משפחתיים או אחרים, ליד שולחן ארוחת הערב בליל שישי; הם נכס צאן ברזל של המשפחה. אני אסירת תודה על ההזדמנות שניתנה לי, לסייע באיסוף ובעריכה של קורות אלה לספר הזה. לכבוד הוא לי.

הסיפור של אורי הוא לא רק "תולדות עם ישראל בעת החדשה" המסופר מזווית אישית; הוא פעל באירועים ובצמתים חשובים שהשפיעו על ההיסטוריה הזאת.

נאוה גורן

נספחים

נספח א: מכתב לד"ר עדית זרטל ותשובתה

17 ביוני 1996

לכ' ד"ר עדית זרטל

מערכת "זמנים", המחלקה ללימודי הציונות,

אוניברסיטת תל אביב

רח' חיים לבנון, תל אביב

עדית, שלום רב.

קראתי וחזרתי וקראתי כתבתה של דליה קרפל על ספרך העוסק (אולי בין השאר) בסוגית תנועת ההעפלה (1945-8) וחלקה של הנהגת הישוב, "המוסד לעליה" והפל"ם בארגונה. אני נוטה לחשוב שהכותבת (קרפל) סלפה או לא דייקה בציטוט או הבנת מחקרך. שאם לא כן אני נבוך ומבולבל לחלוטין ובקשתי, לקבל ממך שעור פרטי בהסטוריה הקשורה בשואה ובהעפלה. אשלם לך כל סכום שתשיטי עלי תמורת השעור שיוציא אותי מהמבוכה והבלבול.

אני יליד הארץ (1926) ובהיותי בן 19 ואלחוטן ב"הגנה" נקראתי למשרדי "המוסד" בת"א והוצע לי לצאת לאירופה ולהצטרף לפעילי "עליה ב". למרות שלהורי היה משק חקלאי ואחי הבוגר שהה באירופה במסגרת הבריגדה, עודדו אותי הורי להענות לפנינה ואמנם יצאתי בדרך חתחתים (מתוארת ע"י לובה אליאב בספרו "הספינה אוליאה") והגעתי לאיטליה ולדרום צרפת. שם זנחתי את תפקידי כאלחוטן, ולבקשת שאול אביגור נטלתי על עצמי תפקיד כמנהל מחנות שהכינו את המעפילים לעליה, ולאחר מכן כמפקד אניית המעפילים "לטרון", איתה הגעתי למחנות קפריסין

ולאחר זמן חזרתי לארופה. בגלגול שני זה, הוטל עלי לנהל את מחנות "גרנד ארנס" בו רוכזו המעפילים שיצאו ב"ציאת ארופה". את אותם המעפילים פגשתי שוב כששבו לפורט־דה־בוק על אניות הגרוש וגם בהמשך.

מתאור תמציתי מאוד זה תלמדי שבפרק זה בחיי פגשתי אלפים רבים של ניצולי מחנות הריכוז וכנער מארץ ישראל הייתי המום ונרגש ממפגש זה. ביליתי ימים כלילות בשמיעת הקורות אותם ועשיתי ככל הניתן – ואף יותר – להקל עליהם במצוקותיהם הנוראות. בתמורה, זכיתי לתודה הערכה ואהבה ועם רבים מאנשים אלו אני מקיים קשרי חברות עד עצם היום הזה. עד כאן מעט מזעיר מהספור האישי (שהוא מנת חלקם של רבים מחברי מהפל"ים, מח"ל, הבריגדה והיחידות האחרות וכן של מתנדבים מיהדות ארה"ב). ועתה אהיה אסיר תודה לך אם תסבירי לי את השקפתך. אשתדל להציג את שאלותי בתמצית האפשרית:

אם הבנתי נכון (ואולי לא!) את במחקרך מבקרת את פעולת הנהגת הישוב, את המוסד (לעליה) ואת העומד בראשו – שאול אביגור ואת אנשי הפל"ים (שאני הפכתי לחלק מהם תוך כדי פעילותי). עם תום מלחמת העולם, מצאו עצמם מאות אלפי יהודים פליטים חסרי כל. שום מדינה או גורם לא סייע להם במצוקתם, וההיפך – כל השערים היו נעולים (כולל כמובן שערי ארץ ישראל).

איש אפור (כהגדרתך, לפי דליה קרפל), שאול אביגור, נענה לפנית הנהגת הישוב, וזה הקים ועמד בראש ארגון אדיר – המוסד לעליה ב'. הארגון, שפרש שלוחותיו על פני כל ארופה ההרוסה, טיפל בשיקום הפליטים, העברתם לחופי הים התיכון, דאג למחסורם החיוני, רכש כלי שייט, גייס כל גורם שמוכן היה

לסייע ושלט על הבאתם (בסופו של דבר) לארץ ישראל. בדרך זו הובאו לארץ כ־140 אלף מעפילים שהיו ללא ספק גורם חשוב (לא יחידי) בהקמת מדינת ישראל, בה את ואני חיים היום. כמי שחי כשלוש שנים עם מעפילים אלו אני יכול להעיד שכל רצונם ותקוותם היתה להגיע לא"י. ולהשגת מטרתם זו היו מוכנים לכל מאמץ וסבל.

התנאים על אניות המעפילים היו בלתי אנושיים, אבל אני מעיד עלי ועל חברי שעשינו את כל הניתן והאפשרי להקל את סבלם. חברי המלווים ואני גזרנו על עצמנו לחיות באותם התנאים. בהיותי מפקד "לטרון" ביליתי שעות רבות במרתפי האניה, עודדתי את האנשים וסייעתי להם ככל הניתן (וכך נהגו גם חברי באניות אחרות).

זאת ועוד. לפני ההפלגות דאגנו להציג למעפילים את כל הקשיים הצפויים להם. מנסיוני למדתי ששום דבר לא הרתיע אותם ואם נאלצנו למנוע עליה ממישהו עקב גיל, מצב בריאות, או חוסר מקום, זכינו לתחינות ובקשות להסיר את "רוע הגזירה" ולפעמים אף השתמשו בדרכים לא כשרות לעקוף את האיסור.

סיפור יציאת ארופה יכול לשמש מודל למחקר. 4500 המעפילים הוחזרו באוניות הגרוש לנמל פורט־דה־בוק שם הציעו להם הצרפתים (בלחץ הבריטים), לרדת, והבטיחו לדאוג לכל מחסורם. אבל פרט למספר זעום של חולים לא הסכים [איש] לרדת. הם המשיכו לנמל המבורג ואני נדהמתי לפגוש שוב מספר לא מבוטל של אנשי "אקסודוס" במחנה בדרום צרפת, כשהם מוכנים ומבקשים לצאת שוב באותה דרך נוראה. וסוף ספור זה הוא המדהים והמרגש (אותי) ביותר: כעבור 40 שנה, (נדמה לי שזה היה ב־1986 ארגנו מעפילי אקסודוס מפגש בהיכל התרבות

בת"א. התרגשתי עד דמעות לפגוש אלפי אנשים בריאים ומאושרים יחד עם בני משפחותיהם. אנשים אלה ומעפילי אניות אחרות מהווים היום חתך אופיני של החברה הישראלית; בניהם חקלאים מצליחים, מדענים, אנשי עסקים ותעשיינים. רובם ככולם אנשים מאושרים ושמחים בחלקם. לא פעם אני פוגש באקראי מעפילים המזהים אותי ומציגים אותי בגאווה ובאושר לפני בני משפחותיהם: "הוא הביא אותי ארצה". וזה שכרי.

עדית, אם הבנתי נכון (ותקני אותי אם אני טועה), את טוענת במחקרך שאנשי המוסד והפל"ים ניצלו את המעפילים לצרכים מדיניים או אחרים. אינני מסוגל להבין טיעון זה כלל וכלל. ראשית כי אני יודע כמה רצו המעפילים להגיע ארצה. הרי באותה מידה ניתן לטעון שאלפי לוחמי מלחמת השחרור נפלו קורבן לגחמות של הנהגת הישוב. בין קרבנות אלו היה גם גור, בנו של "האיש האפור" שאול אביגור.

הדברים שכתבתי הם באמת על קצה המזלג, ולסיום אתמצת במספר תהיות:

מה היו כותבים חוקרי ההסטוריה אילו לא היתה הנהגת הישוב מתגייסת להצלת שארית הפליטה?

אני (וחרברי) באמת פגוע מהמתואר בכתבה. עדית, רובנו ככולנו התנדבנו לפעולה ועשינו אותה במסירות נפש. אני יצאתי לארופה עם מזוודה מארון בגדי, חזרתי עם חולצה ומכנסיים קצרים. לא חשכתי ואינני חושב גם היום שעשיתי דבר יוצא דופן. אבל להציג אותנו כמנצלים!?!?

מה היה עולה בגורלם של ניצולי השואה אילולא פעולת הנהגת הישוב על זרועותיו.

הגיבורים האמיתיים של תנועת ההעפלה היו המעפילים עצמם. אין כמונו - המלווים - היודעים ומכירים זאת.

שאלו אביגור היה מנהיג שקול חכם ומסור. לא הייתי רוצה לראות מנהיג "ששולף החלטות מהשרוול". שיקול דעת ו"לישון לילה" על החלטות הם רק מחמאה. ובכלל, מאין שאבת רכילות זולה זו?

אני מציע לך לעשות סקר (היום זה באופנה), בין המעפילים החיים כיום ולשאול אותם לדעתם על פעילות ההעפלה. עשי זאת בהקדם כי הביולוגיה פועלת נגד הזמן...

אהיה אסיר תודה לך אם תעייני בדפים אלו ותגיבי עליהם. אהיה מוכן ושמח גם לשוחח אתך אישית על הסוגיה. וגם – ברצינות – לשלם לך תמורת הזמן שתקדישי או לתרום כל סכום שתשיתי עלי למטרה שתבחרי.

בברכה ובתודה

אורי גורן

מכתב תשובה מד"ר עדית זרטל

19 ביוני 1996

לאורי גורן שלום רב,

ראשית, אני מודה לך על מכתבך. ניכר בו שכתבת אותו מעומק הלב, בהתרגשות ואף בכאב, ואיני רוצה ואיני יכולה להישאר אדישה כלפיו. בכל מקרה עצם פנייתך אליי, וסגנונה, הגונים לאין שיעור יותר ממכתבי ההתקפה המתפרסמים במסוף הארץ בעקבות הראיון איתי.

אנסה להשיב על תהיותיך והערותיך ככל שמכתב כזה מאפשר:

אכן, הראיון היה אומלל, וגרם לי מפח נפש גדול. אף ניסיתי למנוע את פרסומו ולא הצלחתי. הוא הוכן לדפוס בסוף השבוע של חג שבועות ובתחילת השבוע שבסופו היו הבחירות, ולכן

לא הייתה כל אפשרות בידי המערכת להחליף אותו בכתבה אחרת, כפי שביקשתי. מה אומר לך? הדברים הוצאו מהקשרם, הציטוטים לא היו מדייקים, מה שנאמר והוסבר, נניח, בעשרה משפטים, על כל המורכבויות והניואנסים המתחייבים, הובא בראיון המודפס במשפט וחצי, ונותרה אמירה קיצונית, וולגרית, שאינה כלל מסגנוני ושאינה מבטאת את מורכבות השקפתי. אנשי המערכת יודעים היטב את דעתי על הראיון. עם זאת, כיוון שמלכתחילה שיתפתי פעולה והסכמתי להתראיין, אחרי לחצים רבים ובעיקר מתוך מחויבות להוצאת הספרים – לא מצאתי לנכון להגיב בפומבי על הראיון עצמו ולזעוק על העוול שנעשה לי. אני מכירה את יללות הפוליטיקאים בהקשרים דומים, לא הבינו אותם נכון, לא ציטטו אותם במדויק, הוציאו את הדברים מהקשרם – ובחרתי בשתיקה.

אם שמת לב, גם אני מגיבה עד כה על מתקפת המכתבים. אני מגיבה: א. משום שאני סבורה שלכל אדם הזכות לחשוב ולהתבטא כראות עיניו; ב. אין לי ויכוח עם רגשות, עם זיכרונות או מה שנדמה כזיכרונות שאף הם אינם אחידים ואינם הומוגניים והם רבים ושונים כמספר הזכרים; ג. וזה אולי העיקר – משום שאיש מן המגיבים לא טרח אף לעלעל בספרי, שלא לומר לקרוא בו בעיון, בטרם שלח את תגובתו.

זוהי מביא אותי אליך ואל תגובתך. אתה כותב שאתה מוכן לשלם כל מחיר כדי שאעביר לך שיעור בהיסטוריה ובהשקפותיי. אורי גורן, זה לא רציני. בסכום של שבעים שקלים (ובמחירי שבוע הספר עד סוף יוני בחמישים ושישה שקלים), אתה יכול לרכוש את ספרי, המחזיק 674 עמודים (גוף הטקסט, ועוד כמה וחמישים עמודי הערות וכן רשימה ארכיונית ורשימה ביבליוגרפית). אילו קראת את הספר, לא זו בלבד שחלק גדול משאלותיך היה

נענה, אלא היית מגיע בעצמך למסקנה שידיעותיי בתחום זה אינן מבוטלות כלל וכלל (האם עליי לציין, מה שאיני נוהגת בדרך כלל לעשות, שעבודת הדוקטורט שלי אושרה ב"הצטיינות יתרה"), ושלמעשה חלק ניכר מאוד מהדברים שאתה כותב ידועים לי היטב, ואף מובאים בדרך זו או אחרת בספרי.

אני חייבת להניח שהספר אינו נקי לגמרי משגיאות. ודאי אפשר יהיה לחלוק על פרשנויות כאלה או אחרות שלי. אבל יכולה אני להבטיח לך שהוא נכתב בעקבות מחקר מקיף מאוד, מתוך קרבה נפשית גדולה לנושא, מתוך אחריות אינטלקטואלית רבה, וכמיטב כישרוני. אני משוכנעת, למשל, שכאשר תקרא את הספר יתברר לך שהדברים מורכבים לאין שיעור אף יותר מכפי שאתה בעצמך הנחת. תתפלא אף לגלות דברים שלא היו ידועים לך ואינם ידועים לך גם היום. ואולי אף תסכים עם חלק ניכר מן הדברים. מה שמתמיה אותי בכל המהומה שנכרכה בספר הוא מיעוט הסקרנות והרצון ללמוד ולדעת מעבר למה שנדמה לכם שאתם, אתה ורבים מחבריך, יודעים. מטרידה אותי גם התוקפנות העצומה העולה מהמכתבים שפורסמו עד כה בעקבות הראיון איתי, וחוסר הנכונות הנחשף בהם להקשיב, להרהר בדברים ידועים מחדש, לחשוב שמא יש בדברים האלה משהו. האם יהיה זה מוגזם לבקש ממך לעשות את המאמץ האינטלקטואלי (והכספי?), ולקרוא את ספרי בעיון. או אז, אשמח מאוד גם לשיחה אישית איתך, ואף לוויכוח.

ככלל, מחקר היסטורי אינו שיכפול של כך וכך זיכרונות אישיים ואיננו סיפור חוזר של סיפורים ידועים ומופנמים בזיכרון הקולקטיבי של חברה. מחקר היסטורי ראוי לשמו הוא אנליזה ביקורתית, גם אם מכאיבה לעיתים, של כלל הטקסטים (וטקסטים לעניין זה הם גם זיכרונות אישיים, גם עדויות בנות

הזמן או מאוחרות יותר, וכמובן פרוטוקולים, החלטות, התכתבויות, קטעי ספרות וכיוצא באלה) הנוגעים לנושא הנחקר. המפגש בין אנליזה ביקורתית זאת, המרוחקת בזמן מן המאורע הנחקר, לבין מי שהיו "שם", כלומר, גיבורי הפרשה ההיסטורית הנחקרת, אשר נדמה להם כי הם יודעים טוב יותר מכל אדם שלא היה "שם" מה אירע באמת, הוא תמיד בעייתי, וכמעט תמיד מפגש של התנגשות. מעטים הם האנשים המסוגלים להתבונן בעברם שלהם בעין מפוכחת וביקורתית. מעטים גם מסוגלים להגיע לתובנה כי ידיעתם את מה שאירע תהיה תמיד חלקית, תמיד מקוטעת, תמיד מושפעת מגורמים זרים וחיצוניים למה שאירע, תמיד בעלת הטיות והתניות מוקדמות.

ומה שאני כותבת לך כאן, אף הוא רק על קצה המזלג. המחשבה על משמעות ההיסטוריה וכתיבת ההיסטוריה – נושא שנכתבו עליו כרכים לאין ספור – היא כיום לב עיסוקי המקצועי והאינטלקטואלי. שום דבר ממה שקשור לכתיבת סיפרי לא נעשה בהיסח הדעת או כלאחר יד, אלא תוך מחשבה מתמדת ומעמיקה ככל שיכולתי מגעת. הספר עומד איפא לשיפוט, לשיפוטו של כל אחד, גם שלך. עשה אם כן שימוש ביכולות הביקורתיות שלך ואז נדבר.

ועד אז, כל טוב, ותודה על מכתבך,

ד"ר עדית זרטל

19 ביוני 1996

לכבוד
אורי גורן
רחי' הנבים 4
חולת יהודה, ראשון לציון
טל: 961-8628

לאורי גורן שלום רב,

ראשית, אני מודה לך על מכתנך. ניכר בו שכתבו אותו משקל הלב, בהתרגשות ואף בגאון, ואיני רוצה ואיני יכולה לישא את זה כל יומי. בכל מקרה עצם פנייתך אלי, וסגנונה, הגננים לאין שיעור יותר ממכתבי ההקפזה המפורסמים במוסף הארץ בעלבות הראיון אתי.

אנסה להשיב על תהיתוך והטרותיך ככל שמכובד כזה מאפשר. הראיון היה אוטנטי, וגם לי מפח נפש גדול, אף ניסיתי למנוע את פרסומו ולא הצלחתי - הוא הוכר לפרסם בסדר-השבוע של חג שבועות ובמחלת השבוע שנסופו היו המחילות, ולכן לא הייתה כל אפשרות בידן המערכת להחליף אותו בכתבה אחרת, כפי שביקשתי. מה אומר דלג הרברים הוצאו מהקשרם, הציטוטים לא היו מדויקים, מה שנאמר והוסבר, נזיח, בעטרה ומשפטים, על כל המורכבויות וההיאבטים המפחידים, הובא בראיון המודפס במספר רב, ונותרה אחיזה קיצונית, וולגרית, שאינה נלל מסגנונו ושאינה מביאה את מורכבה השקפתי. אחרי המערכת יודעים היטב ודעתי על הראיין. עם זאת, כיוון שמלכתחילה שיחפתי פגולה והסכמתי להתראיין - אחרי לחצים רבים, ובטיקת סודר מחוייבות להוצאת הספרים - לא מצאתי לנכון להגיב בפומבי על הראיון עצמו ולדנוק על הטורל שנמשה לי, אני מנייה את יללות הפוליטיקאים בהקשרים דומים - לא הכינו אותם נכון, לא ציטטו אף הם במדויק, והציאו את הדברים מהקשרם - ובחורתי במחילה.

אם שעת לב, גם איני מוגיבה עד כה על מחקפת המכתבים. איני מוגיבה אף משום שאני מבורה ושלכל אום הוכוח לחשוב ולהבטא כראות עיניך. בי און לי ירכיב עם רגשות, עם ודדוונות או מה שדגמה כזכורונות, שאף הם אינם אחידים ואינם הומוגניים והם רבים ואננים במספר הווכוחים. א. וזה אורי העוקר - משועש שאיש מן המגיבים לא טרח אף לענות בספרך, שלא לומר לקרוא בו בעיון, בטום שלח את תגבתו.

זה מביא אותי אליך ואל תגובותי. אתה כותב שאחה מוכן לשלם כל מחיר כדי שבעתיד לך שיעור בהיסטוריה ובהשקפותי. אורי גורן, זה לא רציני. נסכוח של שבטים שמלים (ובמחירי שכוע הספר עד סוף יוני בחמשים נוסה שלמים), אתה יכול לרכוש את ספרך, המתווך 674 עמודים (גוף הטקסט, ועוד כמה אוממיים עמודי הערות וכן רשימה ארכיונית ורשימה ביבליוגרפית). אולי קראת את הספר, לא זו בלבד שחלק גדול משאלותיך היה נגעה, אלא היות מגיע בעצמך לחשקנה שידעווחי בחחום זה אינו משולפת כלל וכלל (חאם עלי לציין, מה שאינו נזהגת בדרך כלל לעשות, שמוכות הרושטורט עלי אושה בהאצינות יחידה). השלמטה חלש ניכר אחד מן הדברים שאחה כותב ידועים לי היטב, ואף מובאים בדרך זו או אחרת בספרך.

של כלל הטקסטים (ובמקרים לעווין זה הם גם ויכוחות אישיים, וגם עניינות בנות חזון או אחרות יותר, ופענון פרופורקלים, החלטות, ההחברות, אשעי פרדות וכיצא אגדה) יועגים לנפשך הנחמד, ותפאש בין אנאליזה ביוגרפית כוזאת, המדווחת בזמן חן המאדע הנחמד, לבין מי שאינו "שם", כלומר, גיבורי הפלטה היסטורית המהמרת, אשר נראה להם כי הם יודעים טוב יותר מכל אדם שלא היה "שם" מה אידע, אמת, נראה שהיית לכתובת ספרך לא נעשה הריסח ורעמט או כלארט יד, אלא חנד מושבך לתחנת למחנכו ככל שיעולקו נגעת. הספר עומד אפוא לעיננו, לשיפוטו של כל אחד, גם שלך, עשה את כן שימוש כיכולוח הביקורתית שלך, ואז נדבר, ונר א -

כל טוב, ותודה על מכתבך,
ר' עדיה זימל

נספח ב: מכתב למבקרת המדינה הגברת מרים בן־פורת ותשובתה

24 לפברואר 1991

לכבוד

גברת בן־פורת,

מבקרת המדינה

גברת בן־פורת הנכבדה שלום,

קראתי הבוקר ב"הארץ" את הרשימה על הפניה ממשרדך לשחרור אחד מעוזריך הבכירים משרות מילואים ואת ההנמקה לפניה זו.

קצין צה"ל בגמלאות וכמי שמוקיר ומעריך את פועלך ואת אישיותך מצאתי לחובתי לפנות אליך בנושא זה.

שרות המילואים הוא נטל כבד מנשוא (והכרחי) על מרבית אזרחי ישראל. קיימת התופעה, ואני חוויתי אותה בעת שרותי רב השנים, שגורמים ממלכתיים אשר מטבע הדברים הם בעלי קשרים עם צה"ל פועלים לשחרור פקידים משרות המילואים – וכמעט תמיד יש לבקשות אלו סיבות מוצדקות, לכאורה, של הצורך לעמוד במשימות ממלכתיות חשובות אלו או אחרות.

הבעיה החמורה היא שבעוד שלגורמים ממלכתיים ישנה האפשרות לעשות כך, הרי שהאזרח, ובמיוחד העצמאי, בעל חנות המכולת, החקלאי במושב או בעל בית המלאכה הקטן, לא זו בלבד שהוא מוגבל ביכולתו לפנות אלא שהעובדה שפקידי הרשות מקבלים שחרור מהשירות מקטינים את האפשרות לשחרר את האזרח העצמאי גם אם קיימת הצדקה לעשות כך.

גם הועדות המיועדות לכך (ולת"ם) – מטבע הדברים – (וזה ניתן לבדיקה) נענות יותר לפניות ממוסדות ומגורמים ממלכתיים מאשר לפניית האיש העצמאי הבודד.

חשוב וחיוני שיהיה שוויון בנטל הרוכץ על אזרחי המדינה וקיים החשש שאם הגורמים הממלכתיים, שהם המטילים את הנטל, יהיו משוחררים ממנו בקלות יחסית, יקשה עליהם לשקול נכון ולהבין את כובדו.

אני מוצא לנכון להביא נושא לתשומת לבך מתוך הערכה רבה ואמון בך ואבקש מאד לקבל הערותיך. בכרכה ובהערכה, אורי גורן, סגן אלוף (מיל).

מכתב תשובה של מבקרת המדינה, הגברת מרים בן־פורת

ירושלים, 1.3.91

מר גורן הנכבד,

אני מאשרת בתודה קבלת מכתבך מ־24.2.91 בעניין דחיית גיוסו של מר זינגר לשירות מילואים.

משרד מבקר המדינה עוסק בימים אלה בסיום הכנת הדוח השנתי. בשל מצב החירום והנסיבות המיוחדות שנוצרו, נקבע – בהוראת שעה – שהשנה יימסר הדוח בשני חלקים: האחד במועד המקורי הקבוע בחוק־14.2.91, והשני ב־13.3.91.

בתקופה שלפני המועד הראשון היה אחד מעוזרי במילואים במשך למעלה מחודש וללא הגבלת זמן. בנסיבות אלה, כשנקרא גם עוזר נוסף למילואים, לפני שהראשון שוחרר, וזאת ימים ספורים לפני מסירת החלק הראשון, הסכמתי שעובד בכיר

של משרדי יפנה לצינורות המקובלים בצה"ל ויציג בפניהם את הבעיה ואת חיוניותו של העובד, לצורך עמידה במועד, כמבואר. הגורמים בצה"ל שקלו את הבקשה, גילו הבנה וניאותו לדחות את השירות לעת אחרת. יודגש שנמנעתי מהתערבות אישית, כדי שהדבר לא יתפרש כלחץ.

ככלל נמנע משרדי ככל האפשר מפניה בבקשה לדחות את שירותם של עובדיו למילואים, לפי הערכתי – אף מעבר לנהוג במוסדות ציבור אחרים. המקרה הנדון היה, כאמור, יוצא דופן בנסיבותיו.

למותר לציין שהבקשה לא הוגשה למען נוחות מאן דהוא, אלא רק למטרה החיונית של קיום הביקורת, העוסקת, כידוע, גם בנושאים החשובים לביטחון המדינה, מהם נושאים אקטואליים שהטיפול בהם אינו סובל דיחוי.

אוסף, כי מטעמים השמורים עמו השמיט עיתון "הארץ" חלק מהנימוקים שנכללו בתגובתו של המשרד. ודווקא – להערכתי – את החשובים שבהם.

לבסוף, הרשה לי להודות לך על מכתבך המעיד על ערנות למתרחש, מחד, ועל התייחסות זהירה למתפרסם, מאידך.

בכבוד רב,

מרים בן־פורת

מבקר המדינה
מרים בן-פורת

ירושלים, ט"ו באדר התשנ"א
1.3.91

לכבוד
סגן אלוף (מיל) אורי גורן
רח' הבנים 4
נחלת-יהודה
ראשון לציון 75910

מר גורן הנכבד,

אני מאשרת בתודה קבלת מכתבך מ-24.2.91 בענין דחיית גיוסו של מר זינגר לשירות מילואים.

משרד מבקר המדינה עוסק בימים אלה בסיים הכנת הדוח השנתי. בשל מצב החירום והנסיבות המיוחדות שנוצרו, נקבע - בהוראת שעה - שהשנה יימסר הדוח בשני חלקים: האחד במועד המקורי הקבוע בחוק - 14.2.91, והשני ב-13.3.91.

בתקופה שלפני המועד הראשון היה אחד מעוזרי במילואים במשך למעלה מחודש וללא הגבלת זמן. בנסיבות אלה, כשנקרא גם עוזר נוסף למילואים, לפני שהראשון שוחרר, וזאת ימים ספורים לפני מסירת החלק הראשון, הסכמתי שעובד בכיר של משרד יפנה לצנורות המקובלים בצה"ל ויציג בפניהם את הבעיה ואת חיוניותו של העובד, לצורך עמידה במועד, כמבואר. הגורמים בצה"ל שקלו את הבקשה, גילו הבנה וניאותו לדחות את השירות לעת אחרת. יודגש שנמנעתי מהתערבות אישית, כדי שהדבר לא יתפרש כלחץ.

ככלל נמנע משרדי ככל האפשר מפניה בבקשה לדחות את שירותם של עובדי מילואים, לפי הערכתי - אף מעבר לנהוג במוסדות ציבור אחרים. המקרה הנדון היה, כאמור, יוצא דופן בנסיבותיו.

למותר לציין שהבקשה לא הוגשה למען נוחות מאן דהוא, אלא רק למטרה החיונית של קיום הביקורת, העוסקת, כידוע, גם בנושאים החשובים לבטחון המדינה, מהם נושאים אקטואליים שהסיפול בהם אינו סובל דיחוי.

אוסף, כי מטעמים השמורים עמו השימט עתון "הארץ" חלק מהנימוקים שנכללו בתגובתו של המשרד, ודווקא - להערכתך - את החשובים שבהם.

לבסוף, הרשה לי להודות לך על מכתבך המעיד על ערנות למתרחש, מחד, ועל תתיחסות זהירה למתפרסם, מאידך.

בכבוד רב,

מרים בן-פורת

נספח ג: מכתב לעורך מעריב, בקשר לכתבה על "אנשי ה-40" של לובה אליאב

תאריך: 30.11.1987

לכבוד

עורך מעריב

רח' קרליבך 7

תל-אביב

עורך נכבד,

במוסף מרשים של מעריב לציון ארבעים שנה למדינת
ישראל שצורף לעיתונך בכ"ט בנובמבר בחרתם - ובצדק את
לובה אליאב כאיש ארבעים השנה.
אני גאה בכך שלובה ציין אותי, כאחד מאנשי הארבעים
שלו.

עם זאת אני מצטער על שריקי ריבלין שרכבה לכתבה בקטע
על אנשי הארבעים של לובה מידע שלבטח לא נמסר לה ע"י
לובה כי איננו נכון. לובה וכך גם אני לא צנחנו במיצרי המיתלה
והצניחה נולדה בדמיונה של ריקי ריבלין בלבד.
פועלו של לובה היה כידוע וכמתואר - עצום ורב והוא
אינו זקוק לצניחות שלא היו. אשר לי - אני גאה במעט שזכיתי
לעשות מנעורי, אך סולד ואינני זקוק להתקשט בנוצות לא לי.
ועל זה נאמר: "וכל המוסיף גורע". אבקשך למצוא את הדרך
הנאותה לקרקוע הצניחה המיותרת של לובה ושלי ולתקן בדרך
שתמצא לנכון את טעותה של ריקי ריבלין.

בכבוד רב,

אורי גורן